

**Polsko-Słowacka Komisja Nauk Humanistycznych
Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP
i Ministerstwie Edukacji, Badań, Rozwoju i Młodzieży RS**

KONTAKTY

XXII

Aktualne problemy słowacko-polskiej
komparatystyki językowej

Aktuálne problémy slovensko-poľskej
jazykovej komparatistiky

Kraków 2025

KONTAKTY

Wydawnictwo Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych
przy Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego Rzeczypospolitej Polskiej
i Ministerstwie Edukacji, Badań, Rozwoju i Młodzieży Republiki Słowackiej

Rada redakcyjna

Zuzana Beňušková, Mateusz Gniazdowski, Joanna Goszczyńska, Martin Homza,
Peter Káša, Rafał Majerek, Zuzana Obertová, Maryla Papierz, Dušan Segeš,
Teresa Smolińska, Stanisław A. Sroka, Marta Vojteková

Redakcja edycji polskiej

Redaktor: Joanna Goszczyńska

jogoszcz@gmail.com

Zastępca redaktora: Maria Papierz

maria.papierz@gmail.com

Sekretarz redakcji: Aleksandra Hudymač

aleksandra.hudymac@uj.edu.pl

Redakcja edycji słowackiej

Redaktor: Peter Káša

peter.kasa@unipo.sk

Zastępca redaktora: Marta Vojteková

marta.vojtekova@unipo.sk

© Copyright by Polsko-Słowacka Komisja Nauk Humanistycznych, Kraków 2025

Tom recenzowany

Projekt okładki: Tereza Fedora Homzová

ISBN 978-83-68252-73-6

Nakład: 200 egz.

Opracowanie techniczne:

Wydawnictwo «scriptum» Tomasz Sekunda

tel. +48 604 532 898; e-mail: scriptum@wydawnictwoscriptum.pl

www.wydawnictwoscriptum.pl

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

Zbigniew Babik, Aleksandra Wojnarowska: Patrija 'wieża obserwacyjna' – <i>niedostrzegany polonizm gwar słowackich</i>	5
Marta Pančíková: <i>K príprave Poľsko-slovenského slovníka – minulosť a prítomnosť</i>	25
Maria Papierz: <i>Badania porównawcze w ujęciu polsko-słowackim</i>	39
Sylwia Sojda: <i>Relacje polsko-słowackie w wystąpieniach polityków (ogląd politolingwistyczny)</i>	49

DZIAŁALNOŚĆ KOMISJI

Joanna Goszczyńska: <i>Sprawozdanie z XXVI posiedzenia Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych (Nitra, 25.09. – 28.09.2024)</i>	63
--	----

RECENZJE

Peter Káša: <i>Prieniky a súvislosti literatúr v strednej Európe</i> – Rafał Majerek	69
Marta Vojteková: <i>Koncepčné otázky poľsko-slovenského lexikografického projektu</i> – Sylwia Sojda	74
<i>100. výročie bratislavskej polonistiky</i> – Irena Bilińska	76

KRONIKA

Marta Pančíková: <i>Za doktorkou Alenou Bartlovou</i>	87
Jubileusz Profesor Jülii Dudášovej	89
Zuzana Obertová: <i>Oslavy 100. výročia vzniku lektorátu poľského jazyka na Univerzite Komenského v Bratislave</i>	90
Sylwia Sojda: <i>„Panorama badań i studiów slawistycznych XXI wieku” – konferencja jubileuszowa na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach</i>	93
Aleksandra Hudymač: <i>„Awanturnik i bohater. Maurycy August Beniowski na tle epoki walki imperiów o panowanie nad światem” – dyskusja w IFS UJ z udziałem badaczy z Polski i Słowacji</i>	95
Paulina Stawarz: <i>Dziewiąte Polskie Dni w Preszowie</i>	98

O AUTORACH	101
------------------	-----

***Patrija* ‘wieża obserwacyjna’ –
niedostrzegany polonizm gwar słowackich¹**

Zbigniew Babik, Aleksandra Wojnarowska

W wydanej przed kilku laty książce poświęconej w głównej mierze wątpliwym w świetle analizy etymologicznej standaryzacji form hasłowych *Slovníka slovenských nárečí*, czołowy współczesny etymolog słowacki Ľubor Králik (2020, s. 53–54) omawia także dialektyzm *patrija* o znaczeniu ‘rozhľadňa (wieża widokowa)’, poświadczony z regionów spiskiego i szaryskiego. Źródła z językowo wschodniosłowackich gwar Słowacji środkowej (Smižany, pow. Nowa Wieś

¹ Z. B. jest autorem koncepcji artykułu, kontaktował się z wymienionymi niżej konsultantami, kierował kwerendą źródłową prowadzoną przez A.W. i wykonał uzupełniającą kwerendę literaturo-źródłową, opracował tekst artykułu, jest także odpowiedzialny za przedstawione w nim koncepcje pochodzenia wyrazów oraz ostateczną wersję tekstu, załączników, grafik i abstraktu. Wykonał także od podstaw zamieszczoną mapkę. A.W. wykonała kwerendę po materiałach UN, PRNG oraz kartotece SGP PAN, opracowała materiał słowacki (w tym pochodzący z fiszek słowackiej kartoteki nazw terenowych), przygotowała prezentację konferencyjną, robocze wersje załączników 1. i 2. oraz współuczestniczyła w końcowej redakcji tekstu. Prezentacja oparta na treści wcześniejszej wersji artykułu została przedstawiona przez Z.B. na posiedzeniu Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych w Nitrze 26 września 2024 r. Wkłady współautorskie oceniamy na 55% (Z.B.) i 45% (A.W.).

Dziękujemy także Panom Piotrowi Tameczce (Sieradz), Tomaszowi Baryle (Mirów / Kraków), a zwłaszcza Piotrowi Malacie (Chocznia / Katowice) za przekazane informacje i materiały graficzne wykorzystane w niniejszym tekście. Z.B. dziękuje drowi Rafałowi Szeptyńskiemu za uwagi przekazane na początkowych etapach refleksji nad zagadnieniem. Za pomoc literaturową dziękujemy prof. Martinowi Ološtiakowi i dr Annie Gálisovej. Szczególnie cenne okazały się dodatkowe materiały i uwagi przekazane przez obu recenzentów wydawniczych naszego artykułu, które pozwoliły w sposób istotny wzbogacić i doprecyzować nasze ujęcie (por. stosowne wzmianki w tekście i przypisach poniżej).

Spiska) i wschodniej (Dúbrava, pow. Preszów, dziś Lewocza; Dlhá Lúka, pow. Bardiów) dokumentują jedynie formę *patrija* (SSN II, s. 751). Zdaniem autora forma ustandaryzowana z sufiksem *-ia* mogłaby sugerować, że należy ona do grupy zapożyczeń rzeczownikowych zakończonych na *-ia*, *-ya* odmienianych według paradygmatu femininów na *-a* po spółgłosce miękkiej. Niejasny jest dlań jednak etymologiczny związek tego wyrazu z rzeczownikiem *patria* w znaczeniu ‘ojczyzna’. Przypuszczalnie nowszą formę wyrazu *patrija*, ze spółgłoską *j*, można byłoby porównać z postaciami innych dialektyzmów powstałych na drodze adaptacji zapożyczeń, np. *batrija* ‘bateria’ czy *lutrija* ‘loteria’.

Autor przeprowadza zatem reinterpretację historii wyrazu. Semantyka pozwalaby interpretować go jako derywat czasowników gwarowych (*patrit’*, *patriet’* lub *patrat’*) poświadczonych głównie na terenach wschodniej Słowacji i odnoszących się do percepcji wzrokowej². Badacz wydziela w derywacie prasłów. sufiks **-ěja*, kontynuowany m.in. w dialektach rosyjskich, np. w słowach *lazěja* ~ *lazejá* oznaczających ‘otwór, szczelinę, miejsca na przejście’, a derywowanych od ros. *láziť* ‘łazić’. Zmiana znaczeniowa w wyrazie *patria* nastąpiłaby więc w kierunku od **‘patrenie, hl’adenie, pozeranie’* (‘patrzanie, obserwowanie, wpatrywanie się’) do *‘(miesto na) pozeranie, hl’adenie, rozhl’adanie sa; rozhl’a-dňa’* (‘(miejsce do) obserwowania, patrzenia, rozglądania się; wieża widokowa’). Przy założeniu poprawności powyższych rozważań (sufiks zawierałby oczywiście postać z nieskróconym etymologicznie długim wokalizmem **-ě-*) adekwatną z punktu widzenia etymologii formą hasła SSN byłaby *patriēja*.

L. Králik nie zbadał zasięgu wyrazu w oparciu o dostępne materiały toponimiczne. My sprawdziliśmy brak pochodnych nazw w opracowaniu Alexandra Petrova z 1929 r. i wyekscerpowaliśmy materiały obecnego urzędowego spisu nazw geograficznych tego kraju (ZBGIS). Dzięki uprzejmości jednego z recenzentów wydawniczych, który udostępnił nam reprodukcje odpowiednich fiszek (w sumie aż 94), mogliśmy także uwzględnić całość materiału słowackiej kartoteki nazw

² SSN (l.c.) poświadcza ten czasownik także z gwar zachodniosłowackich, mianowicie dialektu Podjavoriny (podjavorinské nářečie), ale w nieco odmiennym znaczeniu ‘brać coś pod uwagę’. Generalnie chodzi tu o dialektizm zachodniosłowiański, znany także (jako późniejsza pożyczka?) w ukraińskim.

Jednemu z recenzentów wydawniczych naszego artykułu zawdzięczamy informację, że już w 1980 r. w podobnym duchu interpretował wyraz słowacki etymolog i onomasta Šimon Ondruš (przekaz apelatywny przytaczając za Blichą, 1978, s. 94). Autor ów prostolinijnie wyodrębnił sufiks derywacyjny o postaci *-ija*. Okazją do podjęcia tematu stała się dlań nieprzekonująca dla nas etymologia zaświadczonego od XV w. oronimu *Fatra*, zakładająca niczym nieuzasadnione wykołajenie nagłosu **Pa- > Fa-* przy jednoczesnym braku w tej referencji śladów rzekomo pierwotnego wariantu **Patra* (Ondruš, 1980, s. 272–275).

terenowych (o niej por. Valentová, 2018, s. 34–43). Część przekazów (Zálesie, Haligovce) pochodziła z gwar tzw. góralskich (pochodzenia polskiego), część z gwar łemkowskich (por. też Blicha, 1978, s. 94; idem, 1996, s. 71, 111, 124, 130 i passim). Ze względu na licznosc tych nazw musieliśmy opracować je osobno (poza niniejszym tekstem głównym) jako Załącznik 1. (<https://doi.org/10.57903/UJ/YZJUIL>). Z zebranego materiału wynika, że na obszarze słowackim nazwa staje się uchwytna w latach 90. XIX w. (*Patria* w Iliašovcach), dwie dalsze nazwy wschodniosłowackie są udokumentowane w 1. dekadzie XX w., natomiast zdecydowana większość przekazów pochodzi dopiero z 2. połowy tego stulecia. Geografia tych nazw wykracza nieco poza Słowację wschodnią i obszar gwar wschodniosłowackich (występują także w woj. żylińskim i bańskobystrzyckim). Geografię zebranych toponimów przedstawiono niżej na ryc. 1.

Dopatrywanie się w wyrazie długowokalicznego wariantu sufiksu *-*ėja* od razu nasuwa wątpliwości związane zarówno z dyskusyjną jego produktywnością na gruncie słowackim, jak i ustaleniem się długiego wariantu samogłoski takiego sufiksu. W materiale słowiańskim występuje wariant z akcentem na końcówce w nom. sg. i niektórych innych formach przypadkowych, co pozwoliłoby postulować typ akcentowy *c* (w derywacji od akcentowych mobiliów) i uogólnienie powstałej w jego formach „słabych” długości sufiksu przynajmniej w niektórych leksemach (choć nie wszystkie szkoły akcentologiczne przyjmują taką możliwość). Nieliczne wyrazy prasłowiańskie zachowane w słowackim mają jednak we wszystkich, jak się wydaje, wypadkach uogólnioną krótkość tego sufiksu. Słowacki słownik *a tergo* przekonuje, że w języku literackim nie było (nie ma) wyrazów zakończonych na *-*ieja*.

Najistotniejszym jednak zarzutem, jaki interpretacji tego skądinąd doświadczonego badacza można postawić, jest przyjęcie przezeń niejako *a priori* rodności wyrazu w gwarach wschodniosłowackich, tj. nierozpoznanie sytuacji na obszarach bezpośrednio sąsiadujących ze słowackim arealem wyrazu. Okazuje się bowiem, że postacie ściśle odpowiadające formalnie i znaczeniowo występują w sąsiadującym bezpośrednio od północy areale polskim (i łemkowskim), a wszystkie w istocie miarodajne przesłanki (chronologia przekazów, zasięg terytorialny, otoczenie wyrazowe, w tym etymologiczne) zgodnie wspierają przypuszczenie o polskiej proveniencji wyrazu wschodniosłowackiego.

Gwarowy leksem *patryja* w takiej formie pojawia się już – przytoczony za czterema źródłami krajowymi – w tezaurusie firmowanym przez Jana Karłowicza (SGPKar IV, s. 58). Najstarsze poświadczenie, które można datować na (późne?) lata 50. XIX w., mianowicie „*patryja* albo *patryła*”, podał Marcin Albiński (Albiński, Bliźniński, 1860, s. 628: „tak galicyjscy niektórych okolic wieśniacy prze-

zwali tryangulacyjne znaki powystawiane tam na wzgórzach”). Postać *patryjã* notowali z Podhala August Wrześniowski (1885, s. 16, ‘znak triangulacyjny’), a następnie Bronisław Dembowski (1894, s. 390, ‘żerdki wbijane na szczytach wysokich gór w celach mierniczych’), natomiast Witold Pracki (1900, s. 155) z podkrakowskich Krzeszowic. Tezaurus Karłowicza notuje także – z jednego źródła – leksem *patra* w zbliżonym znaczeniu ‘miejsce wzniesione dla patrzenia na okolicę’ (SGPKar IV, s. 57). Przekaz ten pochodzi ostatecznie z artykułu Aleksandra Petrowa (1878, s. 9) i pozbawiony jest ścisłej lokalizacji (autor mówi jedynie o ówczesnych powiatach rypińskim i lipnowskim). *Patryja* w dwóch znaczeniach (‘wieża triangulacyjna; (przen.) przedmiot wielkich rozmiarów’) pojawia się także w czwartym tomie ówczesnego słownika ogólnopolskiego – Słownika Warszawskiego, wydanym formalnie w 1908 r. (SW IV, s. 89). Dalsze poświadczenie gwarowej postaci *patryjo* pochodzi z ukończonego w latach 30. XX w., ale ogłoszonego drukiem dopiero przed dwudziestu laty podhalańskiego słownika Juliusza Zborowskiego (2004, s. 255, z Zakopanego; czy jednak nie wprost za Dembowskim?). W opublikowanej z końcem lat 40., ale powstałej jeszcze przed wojną książce Zdzisława Stiebera wyraz został przytoczony z gwar łemkowskich (*patrija*, ówczesny pow. leski) i polskich (Gorce) jako etymon lokalnych współbrzmiących toponimów; w haśle znalazła się też dygresja o zasłyszaniu postaci *patryjarka* w tymże znaczeniu z ust mieszkańca niewymienionej z nazwy wsi na północny zachód od Krakowa (Stieber, 1949, s. 55). W latach 50. XX w. termin był znany (niekoniecznie z autopsji) pochodzącemu z Sądecczyny Eugeniuszowi Pawłowskiemu, który umieścił go w grupie apelatywów motywujących sądeckie nazwy terenowe (1965, s. 178; por. też jego 1984, s. 145). Natomiast kartoteka *Słownika Gwar Polskich PAN* zawiera już sporo przekazów datujących się przeważnie z 2. połowy XX w., z rękopiśmiennych słowni(cz)ków leksyki gwar poszczególnych miejscowości (fiszek bez istotnego uzasadnienia rozdzielono między standaryzację *patria* i *patryja*). Znaczenie ‘wieża triangulacyjna’³ podano z miejscowości Radgoszcz w pow. dąbrowskim (f. 558), Jodłowa w pow. jasielskim (f. 924), Kościelec w pow. chrzanowskim (f. 922), Tarnawa w pow. bocheńskim (f. 926), Mszana Dln. w pow. limanowskim (f. 928), Płazowa w pow. lubaczowskim (f. 929), Przewrotne w pow. rzeszowskim (f. 932) i Bibice w pow. krakowskim (f. 931). Z Lubatowej w pow. krośnieńskim (f. 923) podano tylko

³ Pod względem konstrukcyjnym wieża triangulacyjna była podobna do obserwacyjnej. Obie umożliwiały wspięcie się na platformę widokową (w przypadku wieży obserwacyjnej była ona większa, mieszcząc kilka osób). Wieże triangulacyjne posiadały jednak wyraźne zwieńczenia zbiegające się w szpic. Niektóre wyższe wieże triangulacyjne (sięgające nawet 70 m wysokości względnej) ze względów technicznych musiały też posiadać wyraźną konstrukcję modułową.

znaczenie ‘wieża’. Z Dursztyna w pow. nowotarskim podano głosę ‘wieża triangulacyjna lub czatownia myśliwska’ (skrót FS, nierozwiązany w wykazie skrótów SGP PAN, zapewne zapis Franciszka Sowy). Z Tryńcy w pow. przeworskim (f. 927) przytoczono cytą „*iakaś taka patryja była [...] na kopcu*”. W Sękowej w pow. gorlickim (f. 930) jako charakterystykę desygnatu dodano „*dawniej był to tylko słup z beleczką poprzeczną u szczytu*”. Za poświadczenia apelatywne trzeba też uznać wzmianki w relacjach informatorów zarejestrowanych przez Roberta Słabczyńskiego (2022, s. 220–221). Por. także Kąs, 2011, s. 17; Kąs, 2018, s. 44; MSGP, s. 185; SGM II, s. 15. Również w przypadku wyrazu polskiego w literaturze pojawiały się niezdecydowane sugestie o możliwości związku z rodziną czasownika *patrzyć* (Albiński, Bliziński, l.c.; Stieber, l.c.).

Nieco szerszy zasięg wyrazu rysuje się na podstawie współrzednych (mikro)toponimów. W świetle zgromadzonych materiałów⁴ areal obejmuje historyczną Galicję od dorzecza Skawy po mniej więcej dorzecze Sanu (Lubaczowskie). Na północy (północnym zachodzie) zasięg tylko nieznacznie przekracza bieg górnej Wisły, pozostając węższym niż zasięg motywującego apelatywu (por. niżej mapa 1: czerwone kółka pełne i puste). Listę nazw wyznaczających ten areal przedstawiamy w Załączniku 2. (<https://doi.org/10.57903/UJ/YZJUIL>).

O związek z leksemem *patryja* ‘wieża obserwacyjna lub triangulacyjna; (?) wzniesienie, na którym wieżę taką posadowiono’ może być podejrzewanych także kilka toponimów (w tym nazw wzniesień) z szeroko pojętego historycznego Mazowsza (właściwie od ziemi chełmińskiej po Białostoczną), skąd nie znamy gwarowych przekazów apelatywnych tej postaci:

Patria -rii, wzgórze / wzniesienie w Gralach w pow. ostrołęckim (PRNG 227169: wywiad terenowy; uchwała nr 28/IV/2021 KNMiOF z 26.IV.2021);

Patria -rii, staw w Pilewicach w pow. chełmińskim (UN, CLXXV, s. 14);

Patryja -ryi, wzgórze / wzniesienie w Boczkach-Świdrowie, niedaleko Kurajewa i Popowa, w pow. grajewskim (PRNG 98413 z Mp10);

Patria -rii, wzgórze / wzniesienie w Farynach w pow. szczycieńskim (PRNG 230075: wywiad terenowy);

Patria, gwar. *Patryja -je*, las w Zblutowie w pow. monieckim (SNTWP, s. 348).

⁴ Wykorzystaliśmy przede wszystkim materiały akcji UN-owskiej, zgodnie ze stanem ich zachowania (Babik, 2019). Drugim podstawowym źródłem był zasób PRNG wg pliku w wersji ze stycznia 2024 r. (tutaj odnotowywaliśmy konsekwentnie również wskazywane źródła przekazów; podawane numery odnoszą się tzw. identyfikatorów PRNG). Kwerenda została następnie uzupełniona o dalsze pozycje książkowe i niektóre artykuły monograficzne.

Nie natrafiliśmy natomiast na jakiekolwiek jego ślady na Lubelszczyźnie (por. także Łesiów, 1972; Olejnik, 2014; Koper, 2019, *passim*).

W Polsce środkowej stosunkowo często pojawiają się nazwy z rdzennym morfemem *Patrol-*, których część przypisana została wprost obiektom w rodzaju wież triangulacyjnych. Udało się nam zgromadzić przekazy postaci *Patrolówka*, *Patrol*, *Patrolka* i *Patrolnia*, przymiotnika *Patrolowa* (*Góra*), derywatu *Podpatrole* i kilku wyrażen przyimkowych.

Bezafiksalny *Patrol* w naszym materiale skupia się głównie na Kielecczyźnie i w południowej części woj. łódzkiego:

Patrol -la, las w Wólce Bosowskiej w pow. buskim (UN, XIX, s. 61); tamże *Na Patrolu* (PRNG 85043);

Patrol -la, las i wzniesienie w Zagrodach w pow. kieleckim (UN, XXIII, s. 71); *Patrol -lu*, góra / szczyt w Kielcach (PRNG 98399, Mp10; NGRP). Oba obiekty oddalone od siebie o niecałe 1.5 km.

Patrol -lu, góra / szczyt w Cerlach w pow. kieleckim (PRNG 208600: wywiad terenowy);

Patrol -lu, wzgórze / wzniesienie w Radkowie w pow. włoszczowskim (PRNG 98401 z Mp10);

Patrol -la, las i wzniesienie w Broniszowie w pow. kazimierskim (UN, XXII, s. 26);

Patrol, gwar. *Patrul*, część łąk nad brzegiem Wisły w Piotrowicach w pow. kazimierskim (Piszczkowa, 1981, s. 131);

Patrol -lu, żwirownia w Sławęcinie w pow. łęczyckim (UN, XLIII, s. 13);

Patrol -la, wzniesienie w Borzykówce w pow. radomszczańskim (UN, XLVIII, s. 10); *Patrol -la*, pagórek w Sadach w pow. radomszczańskim (UN, XLVIII, s. 15);

Patrol -lu, wzgórze / wzniesienie w Masłowicach w pow. radomszczańskim (PRNG 98398: uchwała nr 23/XI/2020 KNMiOF z 16.XI.2020; Mp10);

Patrol -la, cz. wsi i pola w Czarnożyłach w pow. wieluńskim (UN, LII, s. 9);

Patrol -la, pola w Rychłolicach w pow. wieluńskim (UN, LII, s. 14);

Patrol -lu, skała w Garliczce w pow. krakowskim, (PRNG 267382: wywiad terenowy);

Patrol -lu, pole w Zawierciu w pow. loco (PRNG 98400 z Mp10);

Podpatrole -la, pole w Słaboszowie w pow. miechowskim (UN, VII, s. 74; PRNG 259503: wywiad terenowy);

Koło Patrola, pola w Dąbrowie Zielonej w pow. radomszczańskim (obecnie woj. śląskie, powiat częstochowski) (UN, XLVIII, s. 16);

Pod Patrolem, pole w Celinach w pow. buskim (obecnie kieleckim) (UN, XIX, s. 54);

Pod Patrolem, pole w Dębianach w pow. jędrzejowskim (UN, XIX, s. 35);

Pod Patrolem, cz. lasu w Borczynie w pow. jędrzejowskim (PRNG 209617: wywiad terenowy; Zarządzenie nr 63 Prezesa RM z 27.11.1965 r., M.P. 1965 nr 67, poz. 382).

Natomiast sufigowana postać *Patrolka* występuje w zasadzie nieco bardziej na północ, głównie na obszarze obecnego woj. łódzkiego lub bezpośrednio na północ od niego:

Patrolka -ki, cz. lasu we Władysławowie w pow. konińskim (PRNG 233868: wywiad terenowy);

Patrolka, pole w Podłużycach w pow. tureckim (Zajac, 2016, s. 47);

Patrolka -ki, wzgórze / wzniesienie w Prażmowie w pow. sieradzkim (PRNG 98403: uchwała nr 23/XI/2020 KNMiOF z 16.XI.2020; Mp10);

Patrolka -ki, pole w Kamionku w pow. mogileńskim (UN, CLXXXI, s. 9);

Patrolka -ki, wzgórze w Olszy w pow. mogileńskim (UN, CLXXXI, s. 18).

Poza tym wyodrębnia się niewielka enklawa na wschód od Krakowa:

Patrolka -ki, wieża triangulacyjna w Karczowicach w pow. miechowskim (UN, VII, s. 26) i pole w Marcinkowicach i Uniejowie-Rędzinach w pow. miechowskim (ib. 50; PRNG 254018);

Patrolka -ki, góra / szczyt w Łętkowicach w pow. proszowickim (PRNG 217802: wywiad terenowy).

Postać *Patrolówka* wystąpiła natomiast w Konińskim i przyległej, południowej części Kujaw:

Patrolówka -ki, wzgórze / wzniesienie w Święćcu w pow. konińskim (PRNG 233622: wywiad terenowy);

Patrolówka, pagórek w Szczkowie w pow. włocławskim (Kozierowski, 1922, s. 137, bez wskazania źródła);

Patrolówka, pole w Kolebkach w pow. konińskim (Chojnacki, 1995, s. 154, z własnych badań terenowych).

W tym północnym areale znane są także poświadczenia formy przymiotnikowej *Patrolowa Góra -wej -ry* (wzgórze / wzniesienie w Niedźwiedziu w pow. włocławskim, PNRG 98405 z Mp50). Należy podkreślić, że nazwa ze Szczkowa jest chronologicznie najstarszą w naszym materiale nazwą geograficzną z morfemem *Patrol-*, powstała najpóźniej w 2. dekadzie XX w. W areale sieradzko-wieluńskim, gdzie poświadczono współcześnie kilka pochodnych mikrotoponimów, brak śladów tych nomenklatur przed połową XX w. (opinia P. Tameczki opracowującego głównie kartograficzne materiały archiwalne dla terenów byłego dwudziestowiecznego woj. sieradzkiego w ramach blogu sieradzkiewsie.blogspot.com w mailu do Z.B. z 13 grudnia 2024 r.).

Źródła oficjalne w okolicach wsi Koniusza i Posądz (pow. proszowicki) notują nazwę stanowiącego dogodny punkt obserwacyjny wzniesienia *Patralnia*, na którym również znajdowała się drewniana wieża triangulacyjna (UN, XIII, s. 31: las w Posądz; PRNG 98404: z nieurzędowym wariantem *Patrolnia*, las, z mapy 1:10 000; zarządzenie nr 63 Prezesa RM z 27.XI.1965 r., M.P. 1965 nr 67, poz. 382). W obiegu lokalnym⁵ używana jest jednak postać z *-o-*, jest to zatem rozszerzenie dawnej formy *Patrol* produktywnym sufiksem nominów loci (formę gwarową ustandaryzowano zapewne wg modelu produktywnych derywatów na *-alnia < *-adlnia*).

Osobliwością jest mała enklawa żeńskiej postaci *Patrol(a)* w dorzeczu górnego Sanu:

Patrol (czy f.? wariant *Czulnia -ni*), góra / szczyt w pow. leskim (PRNG 20899: zarządzenie nr 17 Prezesa RM z 5.II.1968, M.P. 1968 nr 6, poz. 34; Mp10);

Patrola -li, góra / szczyt w Średniej Wsi w pow. leskim (PRNG 222548: wywiad terenowy; zarządzenie nr 17 Prezesa RM z 5.II.1968, M.P. 1968 nr 6, poz. 34);

Patrola -li, góra / szczyt w Czaszynie w pow. sanockim (PRNG 98402 z Mp10).

W kilku wypadkach zaświadczone wahania lub konkurencję między wariantami, a nawet niewspółrzedzennymi nazwami o zbliżonej semantyce etymologicz-

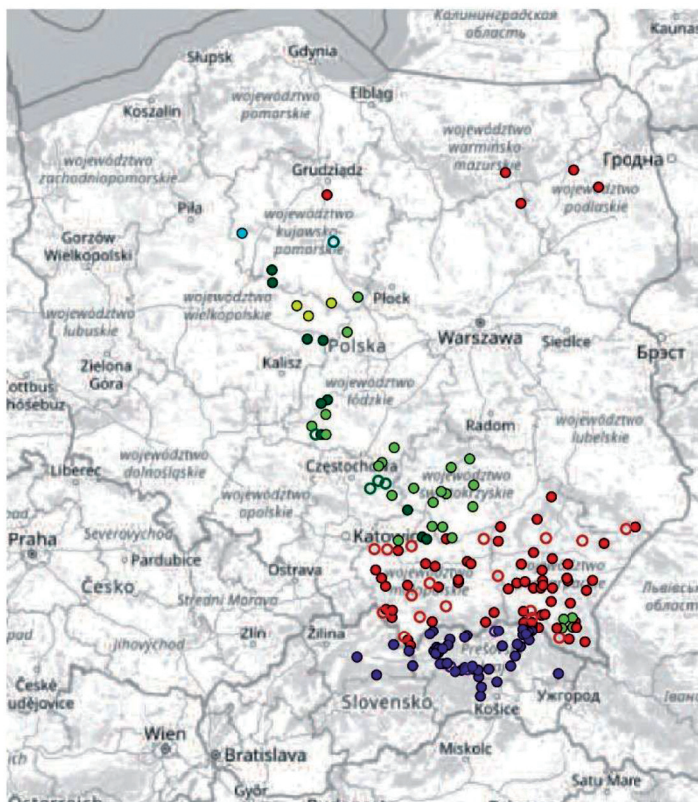
⁵ Por. <https://www.refraktor.pl/2016/05/patrolnia-patrol.html>, tamże liczne fotografie wzniesienia i panoram z jego szczytu.

nej ‘miejsce widokowe’. PRNG notuje postacie *Patrolka*, *Patrol* i *Obserwator* dla góry / wzniesienia w Redzeniu Drugim w pow. sieradzkim (PRNG 90938: Mp10; uchwała nr 23/XI/2020 KNMiOF z 16.XI.2020)⁶. *Patryja -ryi*, góra w Bystrym w pow. leskim (UN, LX1, s. 7; PRNG 98420), ma w PRNG warianty *Góra Patrola* i *Szymanowa Góra*. Dla nazwy *Patrola -li*, góry w Bukowcu w pow. leskim (UN, LXI:51), Wojciech Krukar (2016, s. 297; obie nazwy znane we wszystkich otaczających górę wsiach) podaje wariant *Patryja*. Również *Patrolowa Góra -wej, -ry*, wzgórze w Drobnicach w pow. wieluńskim (UN, LII, s. 22; PRNG 257516) i *Patrolka -ki*, wzgórze / wzniesienie w Kraszkowicach obok Drobnic, to prawdopodobnie ten sam obiekt.

Stosunkowo nieliczne (i późne) są natomiast dostępne nam przekazy apelatywne postaci *patrol(a)* w tych znaczeniach. Za najstarszy przekaz datowany pewnie wypada uznać leksem *patrolka* ‘wieża triangulacyjna’, niedługo przed rokiem 1964 zapisany w Masłowicach w pow. wieluńskim (Kamińska, 1964, s. 218). Kolejny, pochodzący z Niegowej na Jurze Częstochowskiej przekaz formy *patrole* (acc. pl.) znajdujemy w cytacie „*Bukovec to jes gura bystro ‘wysoka’. Tam patrole stawajom iag wojna jes*” na fiszce nr 617 pliku Patelna–Pazuń kartoteki SGP PAN (ze słowniczka Lidii Trześniowskiej z lat 1966–1967). Z prawdopodobieństwem zbliżonym do pewności można dla niego zakładać znaczenie ‘wieża obserwacyjna’, potwierdzają je bowiem dwa dalsze przekazy z tego samego terenu, o których wiedzę zawdzięczamy badaczowi lokalnej historii Tomaszowi Baryle, pracującemu aktualnie nad monografią wsi Lgota (w pow. myszkowskim). Acc. sg. *patrol* został współcześnie użyty przez informatorów najstarszego pokolenia („*zbudowali Niemcy patrol*”) jako określenie wznoszonych przez Niemców podczas II wojny światowej takiegoż przeznaczenia konstrukcji z drewna, kamienia, cegły, szkła i stali (Lgota Górna) lub skromniejszych drewnianych (okolice Zdowa i Dobrogoszczyca, pow. zawierciański). Jak widać, wszystkie te mniej lub bardziej „punktowe” przekazy pochodzą z miejscowości położonych w arealach odpowiednich wariantów leksemu wyznaczonych na podstawie materiału toponimicznego. W tym wypadku potwierdza się zasada mówiąca, że w dzisiejszych realiach dialektologii i onomastyki (zapewne nie tylko polskich) lepsze wyobrażenie o „globalnych” zasięgach gwarowych wyrazów toponimicznych (nawet stosunkowo niedawnych) daje mapowanie danych toponimicznych niż leksykalnych.

⁶ Chodzi prawdopodobnie o wzgórze na północ od wsi, na którym wzniesiono betonowy bункier obserwacyjny wykorzystywany podczas II WŚ (<https://www.schondorf.pl/odkrycia/heerengut-bezrik-schieratz/>).

Ryc. 1 Geografia omówionych wyrazów i nazw.

Legenda: kółka pełne – nazwy, kółka puste – apelatywy. Czerwień – nazwy i apelatywy polskie i łemkowskie (w granicach Polski), zieleń *P/patrol-* (ciemna zieleń – derywaty sufiksalne), żółć *Patrolówka*, niebieski *patra* i *Patrowa Góra*. Fiolet – nazwy i apelatywy słowackie i łemkowskie (w granicach Słowacji). Pominęto nazwy Ziemi Zachodnich i Północnych. Mapkę wykonał Z.B.

Fikcją okazuje się natomiast wczesne znaczenie ‘punkt obserwacyjny położony na skraju lasu, przypominający rusztowanie umieszczone na starych drzewach lub słupach, którego celem jest obserwowanie zwierzyny i zastosowanie zasiadki – tzw. ambona’, według Eweliny Zając (2016, s. 74) podawane przez SW (IV, s. 87). Na wskazanej stronie słownika, gdzie rzeczywiście pomieszczono wszystkie hasła na *patrol-*, lematu **patrolka* jednak brak, nie znajdziemy także podawanej glosy znaczeniowej w lematach innych. Zapewne autorka znaczenie

to znała z innych przekazów lub – co nawet bardziej prawdopodobne – zrekonstruowała je sama lub w oparciu o informacje autochtonów wspominających taki obiekt w okolicy podłużycznego pola tej nazwy. Nie uzasadnia to jednak tak niefrasobliwego podejścia do aparatu źródłowego. Warto zresztą zauważyć, że istnienie apelatywu *patrol(ka)* o znaczeniu 'drewniana wieża (obserwacyjna lub triangulacyjna)' długo nie mogło przebić się do świadomości polskich toponomastów. Przykładowo, Chojnacki (l.c.) nazwę *Patrolka* w Kolebkach łączył bezpośrednio z czasownikiem *patrolować*; z kolei Piszczkowa (l.c.) genezę nazwy *Patrul* w Piotrowicach wiązała z położeniem wsi w pobliżu pilnie patrolowanej biegnącej Wisłą dawnej granicy zaborów, nie zauważając, że podobnego uwarunkowania trudno dopatrzeć się w wypadku większości innych pokrewnych nazw (których zasobu i geografii zapewne zresztą nie rozpoznała w sposób pełniejszy). Odwołaniem do najpowszechniejszego znaczenia apelatywu ('patrol') informatorzy próbowali tłumaczyć podobne nazwy także na ukraińskim Wołyniu (SMMPZU I, s. 31).

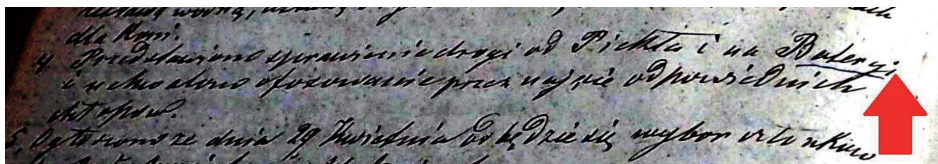
Kwestii pochodzenia wariantu *patryja* przy obecnym stanie wiedzy rozstrzygnąć jednoznacznie wciąż nie możemy. Wojciech Janczy (1904, s. 79) wyprowadzał podawaną z rodzinnych Sromowiec formę *patryjo* 'przedmiot wielkich rozmiarów' z wcześniejszego brzmienia *bater(y)ja*. W myśl tej koncepcji termin, używany początkowo w wyspecjalizowanym znaczeniu wojskowym (zapewne 'solidna, wyniesiona podstawa, na której ustawiano baterię artyleryjską')⁷, nabrał ogólniejszego znaczenia 'przedmiot wielkich rozmiarów' (może poprzez stadium 'naturalne wyniesienie', por. niżej), a następnie przeniesiono go na wieżę obserwacyjną lub triangulacyjną. Wykolejenie formy w tym znaczeniu – pod wpływem rodziny czasownika *patrzyć* lub wyspecjalizowanych znaczeniowo synonimów *patrol* lub *patra* – pociągnęło za sobą stosowną „korektę” również dla wykładnika znaczenia 'rzecz wielkich rozmiarów'. Dzisiaj przypuszczenie takie wesprzeć możemy także⁸ zjawiskami z historii nazwy Patrii choczeńskiej, obecnie najpełniej chyba udokumentowanej historycznie nazwy tej grupy. Nazwa ta, nieobecna w opracowanych dotąd choczeńskich źródłach sprzed lat 70. XIX w., w latach 70.(?)–80. tegoż stulecia zaczęła być zapisywana w protokołach rady gromadzkiej jako *Patrya*. Jednak w 1885 r. pochodzący z tejże Choczni pisarz

⁷ Wyraz jest zapożyczeniem francuskim, datującym się zapewne z XVII w., a przejętym w znaczeniu 'bateria artyleryjska' (por. Bańkowski, 2000a, s. 36).

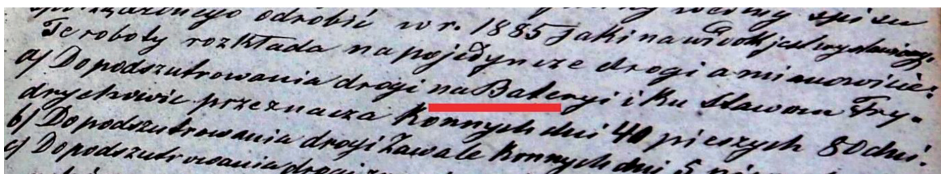
⁸ Drugim przykładem poświadczającym wahanie nagłosu *Patr-* ~ *Batr-* w nazwach pochodzących zapewne od tego etymonu są zapisy pokrewnych nazw terenowych ze wschodniosłowackich wsi Hincovce i Domaňovce, gdzie jeszcze w XX w. obok mikrotoponimu *Na patrii* inny eksplorator zapisał brzmienie *Pri batрії* (Kart., por. Załącznik 1.).

gminny Wojciech Czapik dwukrotnie zapisał w zbliżonym kontekście wyrażenie przyimkowe *Na Baterii*⁹.

Ryc. 2. Nazwa *Na Baterii* w choczeńskiej księdze protokołów rady gromadzkiej – pierwsze wystąpienie. Fot. P. Malata, modyfikacja Z.B.

Ryc. 3. Nazwa *Na Baterii* w choczeńskiej księdze protokołów rady gromadzkiej – drugie wystąpienie. Fot. P. Malata, modyfikacja Z.B.

Sytuacja ta zdaje się poświadczać dwoistość i konkurencję we wsi obu postaci toponimu odzwierciedlającą paralelną konkurencję postaci apelatywu postrzeganego jako motywujący w zbliżonych lub identycznych znaczeniach. Trzeba przy tym dodać, że znaczenie ‘przedmiot wielkich rozmiarów’ (i oczywiście ‘wieża obserwacyjna lub triangulacyjna’) nie zostało zarejestrowane dla formy *bater(y)ja* i pokrewnych w gwarach polskich (por. SGP PAN I, s. 430–431), nie potwierdziliśmy go także w dużych słownikach polszczyzny ogólnej. Jeden z recenzentów wydawniczych naszego artykułu zwrócił uwagę, że pożyczka z gwar

⁹ Por. <https://chocznia-kiedys.blogspot.com/2024/03/zapomniane-miejscowe-nazwy-geograficzne.html> oraz informacje Piotra Malaty (maile do Z.B. z 28 i 30 sierpnia oraz 6 września 2024 r.). Samej księgi, w 2. połowie 2024 i początkach 2025 r. poddawanej konserwacji archiwalnej, nie udało się nam obejrzeć.

Warto dodać, że w miejscu później zwanym *Patryja* na zachowanej rękopiśmiennej austriackiej mapie Choczni z lat 1846–1852 (por. ryc. 4. w niniejszym artykule) oznaczono zagadkowy samotny obiekt (kółko wpisane w prostokąt) opisany cyfrą „33” (dom o takim numerze znajdował się w innej części wsi). Być może była to rzeczywiście wieża obserwacyjna lub triangulacyjna. Według choczeńskiego autochtona „Domy mieszkalne na Patryi powstały wzdłuż początkowego fragmentu tak zwanego Starego Gościńca (Drogi Sobieskiego), na wzgórzu, z którego rzeczywiście jest bardzo dobry widok, szczególnie na południe i południowy zachód. To jedyne miejsce w Choczni, z którego można podziwiać Tatrę. Stąd związki nazwy *Patryja* z miejscem, z którego można obserwować okolicę, wydawały mi się oczywiste” (mail P. Malaty do Z.B. z 28 sierpnia 2024 r.).

górnioniemieckich (używanych m.in. na terenie Austrii) pozwoliłaby wyjaśnić od razu bezdźwięczny nagłos *p-* (por. też czeskie potoczne *patrie* ‘bateria’ notowane w słowniku F. Kotta). Jednakże pożyczka taka jest nader wątpliwa wobec niemożności udokumentowania wykształcenia się odpowiednich, wyspecjalizowanych znaczeń w socjolektach niemieckich¹⁰. W sytuacji braku takich poświadczeń niezależne ustalenie się zapożyczeń w znaczeniu ‘wieża’ w gwarach polskich i słowackich wydaje się nieprawdopodobne. Dlatego przyjmujemy, że znaczenie to pojawiło się dopiero na gruncie polszczyzny lub jej gwar. Z drugiej jednak strony przejęta z rosyjskiego *Batareja* pojawia się jako nazwa terenowa na wschodzie Polski – na Lubelszczyźnie (por. Łesiów, 1972, s. 19: „*bateria (batereja)*”) i Białostocczyźnie (SNTWP, s. 18; pluralne *Batarei* jako nazwy pól w Nw. Aleksandrowie, gm. Dobrzyniewo Kośc., i Jałówce, gm. Michałowo, obu pow. białostockiego). *Batarėja* występuje także w toponimii północnej Ukrainy (SMMPZU I, s. 31 – 4 gniazda; Pavlenko, 2013, s. 64, 77, 123, 210, 223, 230 – 6 gniazd) i Białorusi (MikrBel, s. 26; SMM, s. 22; Jaśkin, 2005, s. 90 (zapewne nazwa własna); ASH, s. 36), nazywając obiekty różnorodne, także bardziej charakterystyczne, jak grodziska lub kurhany. Może to wskazywać na wykształcenie się ściśle toponimicznego znaczenia ‘wzniesienie, nasyp’, już bez określonych konotacji militarnych. Nie udało się jednak odnaleźć takich pełnowartościowych przekazów apelatywnych; *batarej* (m.) u Jewgienii Czerepanowej (1984, s. 26) ze wsi Loknja i Mutyn rej. królewieckiego obw. sumskiego podano z nieoczekiwanym znaczeniem ‘niewielkie bagno’ (może niezależna zmiana znaczeniowa wychodząca od znaczenia ‘bateria artyleryjska’), natomiast stosunkowo najbliższe znaczeniowo *bataréjnik* ‘szereg podłużnych pagórków, podobnych do wałów’ (okolice Rostowa w Jarosławskim, lata 40. XIX w., SRNG, II, s. 141) może jednak nawiązywać do specyficznego semu zawartego w pojęciu baterii jako uszeregowanego zbioru jednakowych przedmiotów.

Należy jednak liczyć się również z możliwością przekształcenia starszego leksemu *patra* w *patria* (i *patryja*) pod wpływem atrakcji, np. do apelatywu *patria* ‘ojczyzna’ (jakkolwiek ten ostatni miał raczej status powszechnie znanego ludziom wykształconym wyrazu łacińskiego niż łacińskiego zapożyczenia w kulturalnej – nie mówiąc o gwarowej – polszczyźnie). Wbrew pozorom, najmniej prawdopodobna wydaje się „regularna” derywacja sufiksem *-yja* (*-ija*) bezpośrednio od czasowników na *patr-* (raczej *patrać* niż *patrzeć* ~ *patrzeć* z nieobecnym w derywacie *-rz-* w całej koniugacji).

¹⁰ Analizowaliśmy znaczenia haseł niemieckich tezaursów i słowników regionalnych zebranych na portalu <https://woerterbuchnetz.de/> wg kluczowego hasła *Batterie*.

Ryc. 4. „Tajemniczy obiekt” nr 33 w miejscu zwanym dziś *Patryja* na rękopiśmiennej mapie Choczni z lat 1846–1852. Fot. P. Malata, modyfikacja Z.B.

Przebieg wykształcenia się wyrazów z rdzennym *patrol-* w znaczeniach ‘wieża obserwacyjna lub triangulacyjna’ rysuje się mniej jednoznacznie ze względu na wielość możliwych rozwiązań. Jeśli widoczne opóźnienie dokumentacji tych wyrazów (i nazw) względem innych wariantów, a także sąsiedztwo ich arealów przyjąć za dobrą monetę¹¹, moglibyśmy rozpatrywać ich genezę jako przekształcenia brzmień *patra* lub *patryja*. Wychodząc od wcześniej poświadczonej postaci *Patrolówka*, atrakcyjne wydaje się rekonstruowanie przymiotnikowego **patrolowa góra* (‘góra z wieżą obserwacyjną’) jako punktu wyjścia całej tej grupy, a dalej uznanie takiej frazy za przekształcenie wcześniejszego **patrowa góra* (por. nazwę wzniesienia *Patrowa Góra* w Żurawiej w pow. szubińskim, dziś nakielskim, odnotowaną w UN, CLXXXV, s. 16) pod wpływem podobnego formalnie i styczności znaczeniowo przymiotnika *patrolowy* – obsada wieży obserwacyjnej również mogła być traktowana jako patrol, który to wyraz zaświadcza także

¹¹ Za pośrednie poświadczenie postaci z lateralną w początkach dokumentacji wyrazu można byłoby potraktować wspomniany wyżej zachodniogalicyski wariant *patryla*, o ile pisownia z *l* jest w nim błędem zamiast **l*. Hipotetyczna **Patryla* mogła powstać na drodze skrzyżowania postaci *patryja* i *patrol(a)*.

w znaczeniu 'posterunek'¹². Nie możemy jednak wykluczyć i innych scenariuszy, jak choćby spontanicznego rozwinięcia się znaczenia 'wieża obserwacyjna' bez pośrednictwa przymiotnika **patrowy*, dalej skalkowania tworu niemieckiego zawierającego człon *Wach(e)- (Wach(e)berg, Wach(e)turm)*¹³, czy nawet swoistej „atrakcji etymologicznej” w postaci upodobnienia semantyki postaci *patrol* do znaczenia wyrazu podobnego formalnie (np. *patryja*).

Wracając do dialektyzmu wschodniosłowackiego, jedynym rozsądnym posunięciem wydaje się zatem uznanie go za stosunkowo późny polonizm (nawet jeśli w jego przedostaniu się do tych gwar pośredniczyły gwary łemkowskie). Przyjęcie prapokrewieństwa zmuszałoby bowiem do rekonstrukcji niewyodrębnianego zazwyczaj w wyrazach prasłowiańskich dawnego sufiksu *-*yja*¹⁴, niezrozumiały pozostawałby również brak – mimo dość charakterystycznego, „toponimicznego” znaczenia – śladów wyrazu i zwłaszcza pochodnych nazw sprzed XIX w. (także w areale jego późniejszego obfitego odbicia w nazewnictwie geograficznym¹⁵). Wyraz polski z punktu widzenia formy fonetycznej można wywodzić ze wschodniosłowackiego, na przeszkodzie stoją jednak z kolei i chronologia realnych poświadczeń, i zasięg terytorialny na obszarach każdego z języków (zwłaszcza przeniknięcie późnego słowacyzmu na północne Mazowsze wydaje

¹² Wyraz przejęto zapewne w XVIII w. z niemieckiego (Bańkowski, 2000b, s. 516), dokąd trafił z francuskiego w nowszej postaci z „nieorganicznym” -*r-* (wcześniejsza postać została utrwalona np. we włoskim zapożyczeniu (*la*) *pattuglia* 'patrol'). Pierwotnie było to femininum (stąd zmiana w *patrola* i żeński derywat *patrolka*), ślady dawnego rodzaju gramatycznego zachowały się m.in. w gwarach polskich.

¹³ Takie nazwy gór i wzniesień występowały w niemieckiej toponimii Śląska, m.in. dzisiejszej polskiej części Sudetów. Co ciekawe, *Wach Berg* w pow. zgorzeleckim spolonizowany został jako *Patryja* (SENGŚ, X, s. 9), a *Wach Berg* w pow. kamienieckim jako *Patrol* (l.c.). *Patryja* pojawiła się także jako polonizacja nazw *Warten Berg* w pow. złotoryjskim (ib.) oraz *Johns Berg* w pow. dzierzoniowskim (obocznie *Polna Góra*, ib., s. 123, s.v.). Ta ostatnia nazwa miała zapewne charakter spontanicznej nominacji dokonanej przez powojennych osadników, podobnie jak *Patrolka* (niem. *Mühl Berg*, pol. także *Młynarki* i *Piaskownia*) w pow. wrocławskim (SENGŚ, VIII, s. 36, s.v. *Młynarki*). O innych sposobach polonizacji struktur *Wach ~ Wache ~ Wacht Berg* por. odsyłacze w SENGŚ, XIV, s. 150 i 151 oraz odpowiednie hasła polskie tego słownika. Adam Demartin (1998, s. 239) wymieniał *patrolkę* (z głosem 'tu wieża obserwacyjna') wśród apelatywów motywujących nazwy terenowe używane po wojnie na terenie woj. zielonogórskiego (z racji „tu” nie wykluczaliśmybyśmy rekonstruowanego charakteru tego przekazu).

¹⁴ Prapostać **patrēja* wydałaby w polskim **patrzeja* lub **patrzyja*, w obu jednak wypadkach z *-*rz-*.

¹⁵ Nieuchwytność pokrewnych wyrazów i nazw przed XIX w. zaprzecza także próbom traktowania wyrazu o postaci *patryja* jako dawnego, podejmowanym już wcześniej przez etnografów (Hejnosz, 1954). Autor ów niezgodnie z poglądem lingwistów przypisywał mu archaiczną budowę i sądził, że pierwotnie odnosił się on do ogni sygnalizacyjnych palonych na wzgórzach.

się nam nieprawdopodobne¹⁶). Chronologia i geografia faworyzują odwrotny – z północy na południe – kierunek zapożyczenia, z którym dobrze korespondują również uwarunkowania formalne – dla polskiego (czy łemkowskiego) y słowackie gwary spiskie czy szaryskie nie miały substytutu lepszego niż *i*.

Do pewnego stopnia otwarta pozostaje jeszcze chronologia jego przeniknięcia za Karpaty. Poświadczenia leksykalne zdają się nie wykraczać tutaj poza (2. połowę?) XX w. (uderza zwłaszcza brak śladów wyrazu w słowniku Karela i Miroslava Kálalów (1923), notującym wiele regionalizmów wschodniosłowackich), natomiast przekazy toponimiczne są o kilka dekad wcześniejsze, sięgając końca lat 90. XIX w. W ich świetle kuszące na pierwszy rzut oka przypuszczenie, że przeniknięcie wyrazu o znaczeniu ‘wieża obserwacyjna’ poza Karpaty pozostawało w związku z przekształceniem na tym odcinku dawnej wewnętrznej granicy między Galicją a Królestwem Węgierskim w strzeżoną granicę państwową między Polską a Czechosłowacją (co miało miejsce w okolicach roku 1920), nie daje się utrzymać. Można spotkać wzmianki o wznoszeniu takich wież wzdłuż dawnych szlaków komunikacyjnych wiodących z Polski na Węgry¹⁷, informacje te pozbawione są jednak konkretów, zwłaszcza chronologicznych. Te chronologiczne i rzeczowe aspekty historii wyrazu w gwarach słowackich wymagają niewątpliwie dalszych badań, których właściwymi realizatorami powinni stać się już jednak leksykografowie i onomaści słowaccy.

Pliki stanowiące załączniki niniejszego artykułu zostały zdeponowane
w RODBUK pod adresem
<https://doi.org/10.57903/UJ/YZJUIL>

¹⁶ Taki układ geograficzny (z wielką dysjunkcją zasięgu obejmującą Kielecczynę i większą część Mazowsza, niedającą się uzasadnić bez reszty niepełnym skądinąd rozpoznaniem tamtejszego nazewnictwa) jest zresztą nieoczekiwany (podobnie jak enklawa postaci *Patrola* nad górnym Sanem). Można podejrzewać, że w kształtowaniu się takich układów i enklaw mieli udział polskojęzyczni wojskowi różnych armii, zajmujący się wznoszeniem (nadzorem nad wznoszeniem) takich obiektów. Ewentualne udokumentowanie istnienia odpowiednich terminów w polskich socjolektach wojskowych przełomu XIX i XX w. pozostaje jednak sprawą przyszłości.

¹⁷ Por. np. tekst na stronie <https://korzar.sme.sk/c/5362609/patranie-po-hradoch-hlasky-v-regione-sarisa.html>. Informacje o nim zawdzięczamy jednemu z recenzentów wydawniczych.

Bibliografia

- Albiński M., Bliziński J., 1860, *Abecadłowy spis wyrazów języka ludowego w Kujawach i Galicyi Zachodniej*, „Biblioteka Warszawska”, t. 4 (nowej seryi tom XII), s. 619–633.
- ASH: *Anamastyčny sloŭnik Hrodzeńščyny*, Hrodna 2005.
- Babik Z., 2019, *Tzw. akcja UN-owska (1954?–1970?) – projekt, przebieg, efekty, próba oceny*, „Onomastica”, t. 63, s. 291–313.
- Bańkowski A., 2000a, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1: A–K, Warszawa.
- Bańkowski A., 2000b, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 2: L–P, Warszawa.
- Blich M., 1978, *Odras jazykových kontaktov v toponymii Ondavskej a Toplianskej doliny*, „Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach”, t. XIII (z. 3: Slavistika), s. 87–105.
- Blich M., 1996, *Toponymia Ondavskej a Toplianskej doliny. Slovensko-rusínske jazykové kontakty v chotárných názvoch*, Prešov.
- Chojnacki J., 1995, *Nazwy miejscowe w północno-zachodniej części województwa poznańskiego*, Poznań.
- Čerepanova E. A., 1984, *Narodnaja geografičeskaja terminologija Černigovsko-Sumskogo Poles'ja*, Sumy.
- Demartin A., 1998, *Klasyfikacja kategorialno-semantyczna lubuskich apelatywów terenowych [w:] Gwary i nazewnictwo na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, red. E. Homa, Zielona Góra, s. 231–248.
- Dembowski B., 1894, *Słownik gwary podhalskiej*, „Sprawozdania Komisji Językowej Polskiej Akademii Umiejętności”, t. 5, s. 339–444.
- Gołębiowska T., 1964, *Terenowe nazwy orawskie*, Kraków.
- Hejnosz S., 1954, „Patrija”. *Przyczynek do porozumiewania się na odległość w dawnych wiekach*, „Lud”, t. 41, s. 511–517.
- Janczy W., 1904, *Gwara Sromowiec Wyżnych*, „Materiały i Prace Komisji Językowej PAU”, t. 1, s. 51–87.
- Jaškin I. Ja., 2005, *Sloŭnik belaruskich mjascovych heahrafičnych tərminaŭ. Tapahrafijska, hidralohija*, Minsk.
- Jurczyńska-Kłosok A., 2020, *Nazewnictwo Tatr Wysokich. Konceptualizacja przestrzeni górskiej*, Kraków.
- Kálal K., Kálal M., 1923, *Slovenský slovník z literatury aj nářečí: slovensko-český diferenciální*, Banská Bystrica.
- Kamińska M., 1964, *Słownictwo topograficzne w gwarach okolic Łodzi*, „Onomastica”, t. 9, s. 203–223.
- Kart.: – kartoteka nazw terenowych Słowacji (w JÚĽŠ SAV w Bratysławie).
- Kąs J., 2011, *Słownik gwary orawskiej. P–Ż*, Kraków.
- Kąs J., 2018, *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, t. 8: Par–Pou, Nowy Sącz.
- Koper M., 2021, *Powiat tomaszowski w pejzażu toponimicznym województwa lubelskiego*, Lublin.
- Kozierowski S., 1922, *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski*, t. 2 (M–Z), Poznań.
- Králik Ľ., 2020, *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli Slovníka slovenských nářečí)*, Bratislava.

- Krukar W., 2016, Nazwy terenowe [w:] *Bojkowszczyzna Zachodnia – wczoraj, dziś i jutro*, t. 2, red. J. Wolski, Warszawa, s. 271–345.
- Łesiów M., 1972, *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin.
- MikrBel: *Mikratapanimija Belarusi. Materyjały*, Minsk 1974.
- MSGP: *Mały słownik gwar polskich*, red. J. Wronicz, Kraków 2010.
- Myszka A., 2006, *Toponimia powiatu strzyżowskiego*, Rzeszów.
- NGRP: *Nazwy geograficzne Rzeczypospolitej Polskiej (gazeter)*, Warszawa 1991.
- Olejnik M., 2014, *Mikrotoponimia powiatu włodawskiego*, Lublin.
- Ondruš Š., 1980, Pôvod názvov slovenských vrchov, hradov a stolíc [w:] *Studia Academica Slovaca 9. Prednášky XVI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*, Bratislava, s. 260–283.
- Pavlenko S., 2013, *Mikrotoponimy Černihovo-Siverščyny*, Černihiv.
- Pawłowski E., 1965, *Nazwy miejscowe Sądeckich. Tom pierwszy: ogólna charakterystyka nazewnictwa miejscowego Sądeckich*, Kraków.
- Pawłowski E., 1984, *Nazwy terenowe ziemi sądeckiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Petrov A., 1929, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX. a z poč. XX. st.*, Praha.
- Petrów A., 1878, *Lud ziemi dobrzyńskiej, jego charakter, mowa, zwyczaje, obrzędy, pieśni, przysłowia, zagadki itp.*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, t. 2, s. 3–182.
- Piszczkowa K., 1981, *Nazwy terenowe i antroponimia wsi Piotrowice koło Kazimierzy Wielkiej*, „Onomastica”, t. 26, s. 125–147.
- Pracki W., 1900, *Przyczynek do słownictwa ludowego z okolic Krakowa*, „Prace Filologiczne”, t. 5, s. 150–158.
- PRNG: *Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych*. Pliki pod adresem <https://www.geoportal.gov.pl/dane/panstwowo-rejestr-nazw-geograficznych>
- SENGŚ: *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 8: *Mię–Niż*; t. 10: *Pato–Poz*; t. 14: *Ściana–Weł*, red. S. Sochacka, Opole 1997, 2002, 2009.
- SGM II: *Słownik gwar małopolskich*, t. 2: *P–Ż*, red. J. Wronicz, Kraków 2017.
- SGPKar IV: J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, tom czwarty do druku przygotował J. Łoś (P), Kraków 1906.
- SGP PAN I: *Słownik gwar polskich*, t. 1, z. 3 (*Balachwasta–Bąga*), red. M. Karaś, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982.
- Słabczyński R., 2022, *Mikrotoponimia Beskidu Niskiego*, Rzeszów.
- SMM: *Slovník mikrataponimaŭ Mahilëŭščyny*, Mahilëŭ 2004.
- SMMPZU I: *Slovník mikrotoponimiv i mikrohidronimiv pivnično-zahidnoji Ukrajiny ta sumižnych zemel'*, red. H. Arkušin, t. 1, Luc'k 2006.
- SNTWP: *Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski*, wyd. N. Barszczewska et al., t. 1–2, Warszawa 1992.
- SRNG II: *Slovar' russkich narodnych govorov*, випуск второї (*Ba–Blaznit'sja*), red. F. P. Filin, Leningrad 1966.
- SSN II: *Slovník slovenských nářečí*, t. 2: *L–Povzhádzat'*, red. A. Ferenčíková, I. Ripka, Bratislava 2006.
- Stieber Z., 1949, *Toponomastyka Łemkowszczyzny. Część II: nazwy terenowe*, Łódź.
- SW IV: *Słownik języka polskiego*, t. 4 (*P–Prożyszcze*), red. A. Kryński, A. Niedźwiedzki, Warszawa 1908.
- UN: *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*, z. 1–197, Warszawa 1963–1975.
- UNMasz: tzw. maszynopisy profesorskie *Urzędowych nazw...* [w archiwum IJP PAN, część digitalizacji w Repozytorium IJP PAN].

- UNMatr: matryce niewydanych tomików UN-owskich [w archiwum IJP PAN, część digitalizacji w Repozytorium IJP PAN].
- Valentová I., 2018, *Lexika slovenských terénnych názvov (princípy lexikografického spracovania)*, Bratislava.
- Wrześniowski A., 1885, *Spis wyrazów podhalskich*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego”, t. 10, s. 1–26.
- Zajac E., 2016, *Toponimia powiatu tureckiego. Słownik nazw*, Łódź.
- ZBGIS: *Základná báza údajov pre geografický informačný systém*. Pliki do pobrania pod adresem <https://www.geoportal.sk/sk/zbgis/zbgis/geograficke-nazvoslovie/>
- Zborowski J., 2004, *Słownik gwary Zakopanego i okolic*, Zakopane–Kraków.

Summary

Patrija ‘observation tower’ – an overlooked Polonism of Slovak dialects

The paper is devoted to names for ‘(wooden) observation tower’ and ‘triangulation tower’ in *patr-* (*patryja*, *patrol(ka)* and the like) attested (frequently also as toponym referring to mountains or hills) starting from the middle 19th century in the western periphery of Lesser Poland, later also in other parts of the Polish linguistic territory and in the northern part of Eastern Slovakia. Lexical and toponymic evidence from both languages is extensively presented. *Patryja* forms a bigger compact area in the southern part of Lesser Poland and a smaller area in North-Eastern Poland, while *Patrol* and its derivatives, evidently based on an 18th century loanword (French *patrouille*), occupy mainly some areas of Central Poland. The geography and history of both principal variants strongly suggest some formal and / or semantic links between them. Contrary to the opinion encountered in the literature, *patryja*, attested in some Polish dialects also in the meaning ‘a thing of big dimensions’, is not necessarily related etymologically to the word family of Polish *patrzyć*, East Slovak *patric* ‘to look’ < dialectal Slavic **patriti*, but rather could be understood as a distortion of *batteryja* (originally ‘battery of artillery’, ultimately from French), perhaps under some influence of *patrol(a)*. This view is now supported by a hesitation between the forms *Batteryja* and *Patryja* documented for at least one early attested co-radical toponym (today *Patria* near Wadowice) and a similar case in the Slovak toponymy. Slovak *patrija*, in its turn, is best explained as a relatively recent (end 19th century?) loan from Polish dialects of southern parts of Lesser Poland, perhaps via an intermediary of Lemko dialects.

K príprave Poľsko-slovenského slovníka – minulosť a prítomnosť

Marta Pančíková

V poslednom období, keď sa otvorili hranice do mnohých neznámych krajín, zvýšila sa aj potreba slovníkov. Pri vstupe do kníhkupectiev vidíme plné police slovníkov rôzneho rozsahu. Málo sa však urobilo v hodnotení ich kvality. Niektorí si myslia, že príprava slovníka je veľmi jednoduchá a stačí k tomu krátky čas. Netýka sa to však kvalitných slovníkov, ktoré sa najčastejšie vytvárajú v akademickom alebo vysokoškolskom prostredí.

Po slovníku siahajú nielen turisti, ale aj prekladatelia umeleckej a odbornej literatúry. Do slovníka siahame aj vtedy, keď máme pochybnosti o nejakom slove, týkajúce sa jeho gramatických foriem, výslovnosti, väzby a používania.

Tradícia vytvárania slovníkov siaha až do stredoveku. Veľký rozmach vo vytváraní slovníkov vidieť za posledných 50 rokov, najmä od zavedenia internetu. V príspevku sa nevenujeme všetkým slovníkom, zaujímajú nás iba poľsko-slovenské a slovensko-poľské slovníky, ktoré boli vydané tlačou. Ak niekoho zaujíma téma histórie lexikografie, môže siahnuť napríklad do monografie Piotra Żmigrodzkiego *Wprowadzenie do leksykografii polskiej* (2003).

Slovensko-poľská a poľsko-slovenská lexikografická tvorba v porovnaní s českou je skromná. Na Slovensku vyšlo knižne v minulosti iba niekoľko malých turistických slovníkov. V 1963 to bol *Pol'sko-slovenský a slovensko-poľský vreckový slovník* (Buffa, Ivaničková 1963). V tom istom roku vyšiel aj rozsahom väčší (15-tisíc hesiel v obidvoch častiach) *Pol'sko-slovenský a slovensko-poľský slovník* (Stano, Buffa 1963, 1975, 1988). Tento slovník je zatiaľ najrozsiahlejším slovníkom, vydaným na Slovensku už trikrát. Po roku 2000 vyšli tieto nové

slovníky: *Pol'sko-slovenský a slovensko-pol'ský slovník* (Krčová 2002) a *Dvoj-jazyčný ilustrovaný pol'sko-slovenský slovník* (preklad J. Marušiak 2008). Tento slovník vyšiel vo vydavateľstve Lingea, ktoré sa špecializuje na vydávanie slovníkov rôznych typov v mnohých krajinách. V Poľsku vyšiel rozsahom malý *Vreckový slovník slovensko-pol'ský a pol'sko-slovenský* (Batowski 1959) a rozsahom väčší *Mały słownik polsko-słowacki* a *Mały słownik słowacko-polski* (Abrahamowicz, Jurczak-Trojan, Papierz 1994), *Słownik kieszonkowy słowacko-polski, polsko-słowacki* (Spyrka 2006) a *Kieszonkowy słownik słowacko-polski, polsko-słowacki* (Capiak 2010). Všetky spomínané slovníky tvoria základnú pomôcku pre turistov, avšak nestačia pre prekladateľské účely. K tomu je potrebný veľký slovník alebo slovník stredného typu, s rozsahom nad 30 000 hesiel. Takéto slovníky sa tvoria v akademickom alebo univerzitnom prostredí.

Od začiatku polonistického štúdia (1957/58) bola aktívna spolupráca dvoch slavistík: krakovskej a bratislavskej. V roku 1974 sa do kultúrnej dohody medzi Československom a Poľskom dostala aj príprava prekladových slovníkov stredného typu, čiže *Pol'sko-slovenského slovníka* na Slovensku a *Slovensko-pol'ského slovníka* v Poľsku. Poľská strana bola pružnejšia, tam sa na krakovskej slavistike hneď v roku 1974 vytvoril štvorčlenný kolektív slovákistiek (Zofia Jurczak-Trojan, Halina Mieczkowska, Elżbieta Orwińska, Maria Papierz), vedený profesorkou Mariou Honowskou v Instytucie Filologii Słowiańskiej Wydziału Filologicznego UJ v Krakove. Tento kolektív sa ešte v tom istom roku dal do práce a výsledkom bol dvojzväzkový *Slovensko-pol'ský slovník*. Jeho prvé vydanie v r. 1998 obsahovalo cca 50 tisíc hesiel. Opačná verzia v podobnom rozsahu (cca 60 tisíc hesiel) sa mala pripravovať na Katedre slavistiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Tu sa začalo pracovať až koncom roku 1978 pod vedením vedúceho katedry profesora Šimona Ondruša. Do koncipovania boli zapojení dvaja interní pracovníci: dr. Marián Servátka a dr. Marta Pančíková. Najprv bolo treba vyriešiť prípravné práce a materiál (excerpčné lístky a ich úschova, potrebné slovníkové vybavenie a pod.), takže samotná práca sa začala až v nasledujúcom roku. Podozýtkam, že katedra nebola pripravená ani finančne, ani priestorovo, ani personálne na prípravu slovníkov. Táto činnosť sa dovtedy vykonávala v akademických ústavoch, konkrétne v roku 1978 to bolo slavistické oddelenie v Ústave svetovej literatúry a jazykov (ÚSLJ) a v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV (JÚĽŠ). V SAV boli vytvorené podmienky pre prípravu slovníkov stredného a veľkého rozsahu, nakoľko ich pracovníci mali a dodnes majú dlhoročné lexikografické skúsenosti. Po zrušení ÚSLJ sa oddelenie slovanských jazykov stalo súčasťou JÚĽŠ, neskôr časť pracovníkov prešla do novovzniknutého Slavistického ústavu J. Stanislava (2005). V JÚĽŠ sa dokončil pripravovaný *Slovensko-ruský slovník*

(6-zväzkový). Jeho autorky s bohatými dlhoročnými skúsenosťami ostali v JÚLŠ SAV a stali sa pracovníčkami lexikografického oddelenia (príprava slovníkov slovenského jazyka). V JÚLŠ ostala aj obrovská kartotéka (ručne písané rusko-slovenské a slovensko-ruské excerpčné lístky). Už v minulosti slovanské oddelenie vydalo *Rusko-slovenský slovník*. V Slavistickom ústave sa pripravili tri zväzky *Bulharsko-slovenského slovníka*, posledný 3. zväzok vyšiel v r. 2019. Dnes sa nemusí vytvárať samostatná kartotéka, pretože Jazykovedný ústav má rozsiahly Slovenský národný korpus (<https://korpus.sk>), ktorý sa sústavne dopĺňa.

Ešte pred začatím koncipovania slovníka žiadal vedúci katedry prof. Š. Ondruš o personálne doplnenie polonistov aspoň o dve osoby, ktoré by pracovali na slovníku. Vo vtedajšom dokumente *Správa o stave poľskej filológie na Filozofickej fakulte UK* prof. Š. Ondruš uvádza o príprave slovníka toto: „*Do plnenia tejto úlohy sa však môže odbor slavistiky na FF UK pustiť iba za tej podmienky, že sa mu na začiatku pridelia minimálne dvaja polonisti – jazykovedci. Za terajšieho personálneho stavu (1 interný asistent pre jazykovedu (dr. Marián Servátka), 1 interná odborná asistentka pre dejiny literatúry a poľsko-slovenské kultúrne vzťahy (dr. Anna Laťáková) sa nemôže Katedra slavistiky a indoeuropeistiky na túto úlohu zodpovedne podujat’...*“ (z kópie listu bez dátumu).

Na katedru ako odborná asistentka prešla v roku 1978 dr. Marta Pančíková z Pedagogickej fakulty UK. Bola prijatá na miesto odbornej asistentky po smrti prof. Jána Stanislava. Okrem pedagogického pôsobenia mala pracovať aj na slovníku. Neskôr sa na dvojročný študijný pobyt prijala iba jedna polonistka Elena Savčáková. Jej náplňou práce bolo koncipovanie slovníka.

V ďalšom zápise po rokovaní s dvoma pracovníkmi ministerstva školstva v roku 1985 uvádza vedúci katedry prof. Š. Ondruš nasledovné: „*Katedra prijala úlohu za tej podmienky, že na zabezpečenie spracovania slovníka dostane minimálne 2 miesta, avšak nezrealizovalo sa ani jedno.*“

V prvom období od septembra 1978 – 1984 sa slovník zaradil do vedeckého výskumu fakulty, ale financie sotva stačili na zabezpečenie základných pomôcok pre koncipovanie slovníka a uhradenie jedinej štipendistky (E. Savčákovvej).

O finančnom zabezpečení rozhodoval vedúci katedry. Ale napriek tomu, že on, aj nasledujúci vedúci katedry docent Emil Horák žiadali miesta a financie pre pracovníkov slovníka, nestalo sa tak ani v budúcom období, ani po roku 1989.

Ako potvrdenie problematickej situácie pri príprave prekladového poľsko-slovenského slovníka je aj nasledovný citát zo správy prof. Š. Ondruša dekanovi Filozofickej fakulty UK 16. 4. 1986: „*Ak by sa splnila informácia rektora Meliorisa, že pre prácu na slovníku budú 6 pracovníci (2 interní odborní asistenti s 500 hodinami ročne, 2 interní pracovníci na plný úväzok a 2 externí), tak*

by sa slovník mohol do 5 rokov vytvoriť, k tomu 1 pracovná sila na prepisovanie slovníka.“

Zodpovedným za celkovú prípravu slovníka bol vedúci katedry prof. Š. Ondruš, vedúcou pracovnej skupiny sa stala dr. M. Pančíková. Ešte pred začatím koncipovania bolo potrebné zabezpečiť materiálne záležitosti (papier, excerpčné lístky, škatule na ich uchovanie, potrebné základné slovníky a pod.). Prvý rok na slovníku pracovali iba dvaja polonisti (dr. Pančíková a dr. Servátka), ktorí mali okrem pedagogického úväzku stanovený počet 500 hodín na prípravu hesiel. Koncipovanie písmena A bolo pridelené dr. A. Laťákovéj, členke katedry pre výučbu poľskej literatúry. Avšak jej prechod do trvalej invalidity ukončil aj prácu na slovníku. Prvé písmená abecedy sa rozdelili takto: A (po dr. A. Laťákovéj), B, E, F, H, K, L dostala dr. M. Pančíková, písmeno C, O, N mal dr. M. Servátka. Ten však už od 1979 bol na dlhodobom lektorskom pôsobení v Krakove a Kato-
viciach (Sosnovci) a po r. 1989 odišiel do diplomatických služieb a na katedru sa už nevrátil. Ako sme spomínali, v roku 1979 prišla na dvojročný študijný pobyt absolventka polonistiky E. Savčáková, ktorá spracovala a na excerpčných lístkoch odovzdala heslá D, G, I, J. Po jej odchode na slovníku spracúvala písmeno M ďalšia absolventka M. Kiapešová (prijatá na miesto bulharistiky dr. J. Huťanovej, v tom čase na lektoráte v zahraničí). Heslo M po ukončení jej pobytu na katedre ostalo nedokončené.

Koncepciu slovníka vypracoval bývalý externý pracovník katedry doc. Ferdinand Buffa, skúsený lexikograf z JÚLŠ SAV. Koncepcia sa postupne dopĺňala a rozširovala. Najvhodnejším poľským výkladovým slovníkom pre výber hesiel sa stal v tom čase najnovší trojväzbový *Słownik języka polskiego* (PWN 1978, 1982, 1983), ktorého hlavným redaktorom bol M. Szymczak. Slovník obsahoval cca 75 tisíc hesiel. Naša dvojjazyčná verzia mala mať okolo 60 tisíc hesiel.

Neskôr sa do prípravy slovníka zapojili aj dvaja externí spolupracovníci – už spomínaný F. Buffa (písmená T, U, V, Z) a redaktor SPN dr. A. Capiak (písmená P, R). Ešte v roku 1989 sa uzavrela predbežná zmluva so SPN, avšak po novembri 1989 sa prestalo s koncipovaním úplne. Po roku 1990 ostali na katedre iba dvaja polonisti (jazykovedná a literárnovedná polonistika) a lektor. Z autorov slovníka ostala na katedre iba dr. M. Pančíková, ktorá plnila v tom čase iné povinnosti (pedagogické úväzky 18 – 20 hodín týždenne, príprava kandidátskej práce, práca tajomníčky katedry, mnohokrát suplovanie sekretárky a v roku 1990 polročné a od 1997 riadne vedenie katedry). Keďže sa zmenila celková situácia a financovanie v školstve a vydavateľstvách, katedra nemala od r. 1989 žiadne finančné zabezpečenie pre slovník, tak sa k práci na slovníku už nik nevrátil.

Škatule s excerpčnými lístkami ležali najskôr na katedre, neskôr v skladových priestoroch Poľského inštitútu.

Celkovo boli v rukopisnej podobe pripravené tieto písmená: A, B, D, E, F, G, H, I, J, K, L, Ł a časť písmen M, S, Sz, T, čo bolo cca 35 tisíc hesiel. (Okrem písmena D, I, J, M všetky vyššie spomínané písmená pripravila M. Pančíková, cca 25 tisíc hesiel).

V tomto období katedra zorganizovala dve konferencie o lexikografickej problematike (1980 a 1981). Na jednej z nich sa zúčastnil aj prof. Mieczysław Szymczak, vedúci polonistiky na Varšavskej univerzite a hlavný redaktor slovníka, ktorý bol východiskovým prameňom poľského heslára. Aj autorky opačnej verzie s prof. M. Honowskou sa zúčastnili na obidvoch podujatiach. Aj keď v Krakove sa podobné podujatie neuskutočnilo, kontakt autorov obidvoch verzií bol pravidelný. Napriek tomu, že v tom čase neboli ešte mobily, videokonferencie, autorky využívali možnosť medziuniverzitnej vedeckej výmeny.

Ako v koncepcii terajšej slovníkovej verzie (*Koncepcia Poľsko-slovenského slovníka*, 2024) uvádza vedúca dnešného autorského kolektívu prof. Marta Vojteková, v súčasnosti je príprava slovníka oveľa ľahšia, pokiaľ ide o technickú prípravu textu (počítačové spracovanie, uloženie hesiel, databáza, národné korpusy). Koncipovanie konkrétnych hesiel si však vyžaduje rovnaké úsilie ako v predošlej verzii.

Nová verzia vychádza z výkladového slovníka USJP (*Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. Dubisz, 2004), ktorý obsahuje asi 100-tisíc hesiel. Z tohto slovníka sa preberá gramatická charakteristika. Výber hesiel sa opiera o slovník Dunaja (*Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, 1996). Okrem toho autori hľadajú niektoré nové slová vo viacerých slovníkových prameňoch a v akademických korpusoch. Do úvahy sa berú aj informácie z elektronickej verzie slovníka WSJP (*Wielki słownik języka polskiego*, ved. red. P. Żmigrodzki, 2023), ktorý tvorí kolektív autorov od r. 2004. Sú to hlavne pracovníci z Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.

Súčasní autori len čiastočne nadväzujú na pôvodnú verziu v podobe excerpčných lístkov, ktorú do dnešnej počítačovej podoby presunuli doktorandi a študenti prešovskej polonistiky. Počítačovú podobu hesiel vypracoval Ing. Vladimír Benko z JÚEŠ SAV. Stará verzia pomáha autorskému kolektívu v tom, že mnohé exemplifikácie, frekventované slovné spojenia, frazeologizmy nemusia vyhľadávať a prekladať do slovenčiny. Musia však často meniť poradie významov v jednotlivých heslách, nakoľko za vyše 30 rokov sa v jazyku veľa zmenilo. Jazyk sa obohatil o nové domáce i cudzie slová, niektoré slová sa prestali používať. Každé heslo sa prakticky mení, či už je to iný gramatický tvar, či nové významy

alebo ich poradie. Preto treba veľmi pozorne sledovať celé heslo. Ako príklad uvádzam malú ukážku, z ktorej sa dá vidieť, ako sa zmenila nová verzia slovníka. Okrem toho sa zmenili napr. skratky, informácie o gramatických tvaroch, iné významy daného hesla a pod.

Mnohé heslá zo starej verzie vypadli, pretože sa dnes nepoužívajú alebo nie sú uvedené v slovníku, z ktorého sa dnešný heslár tvorí. Keďže spracúvam momentálne písmeno D, uvádzam niektoré heslá zo starej verzie, ktoré už v novej verzii chýbajú: *dalocelownik, dana, dane, danser, darsonwalizacja, dąsal-ski, dekapilator, dereniowaty, desemantyzacja, dłoniak, dłubak, długoskrzydły, dmucharka, dobijakowaty, po dobroci, dociskać się, doczołowy, dogotowywacz, dokłosie, doktorostwo, domieszczać, domownicy, donacyjny, donicowaty, donieść się, donoszenie, dyptotyzm, dyrzum, dysalteracja, dysertant, dyspeczer, dyspozytywnie, dystrakcja, dywizjonowy, dywizorek, dzbanecznikowaty, dzeolit, dziedowizna, działówka, dzielarka, dziesięcionóg, dziezka, dziobacz, dziubalkowaty, dziuplak, dziurawcowaty, dżaz, dżyn*.

Keďže jazyk sa stále rozvíja a každodenne pribúdajú nové slová (domáce alebo prevzaté), mnohé z nich sa objavili až v novších slovníkoch. Výber hesiel je zo slovníka (Dunaj), ktorý má približne toľko hesiel ako by mal mať aj pripravovaný prekladový slovník.

V nasledujúcej ukážke sú uvedené niektoré nové slová, ktoré v predchádzajúcom pripravovanom slovníku a v slovníku Szymczaka neboli uvedené: *dandyzm, deagenturyzacja, dealer, dealerka, dealerski, dealerstwo, dechrystyanizacja, decydent, dekapitalizować, dekatyzy, dekollektywizacja, dekomunizacja, dekomunizator, dekomunizować, delbeta, delfinarium, delikatniaczek, demakijaż, demolka, demolud, denaturowiec, denazyfikator, dendrymetr, denominacja, depersonalizacja, depilować, desakralizacja, designer, deskorolka, destabilizator, detoks, deweloper, deweloperski, dialogista, didżej, dogrywkwicz, dolec, dopingowicz, drewnochron, dwuetapowy, dysgrafik, dyskietka, dyskoman, dyskote-kowicz, dziany*.

Ďalšie výberové ukážky sa dotýkajú gramatickej charakteristiky, ktorá je uvedená za heslom. V starej verzii sa uvádzalo málo gramatických foriem. Tieto sa mali uvádzať v úvode slovníka.

Pri substantívach sa uvádzali iba niektoré formy:

v mužskom rode sa uvádzala iba forma genitívu na -u (vyskytuje sa menej ako forma na -a), dnes sa uvádzajú tieto formy:

stará verzia

„**dach**” |m. G pl.| -ów

„**dar**” |m. G sg.| -u

„**dziadek**” |m. N pl.| -dkowie

nová verzia

„**dach**” |m.|, |G| ~chu, |N pl.| ~chy

„**dar**” |m.|, |G| ~ru, |L| ~rze, |N pl.| ~ry

„**dziadek**” |m.|, |G, A| ~dka, |I| ~dkiem, |N pl.| ~dkowie¹

v ženskom rode:

stará verzia

„**dawka**” |f.|

„**degeneracja**” |f. bez pl.|

„**dalekowzroczność**” |f. bez pl.|

nová verzia

„**dawka**” |f.|, |D, L| ~wce, |G pl.| ~wek

„**degeneracja**” |f.|, |iba sg.|, |G, D, L| ~cji

„**dalekowzroczność**” |f.|, |iba sg.|, |G, D, L| ~ści

v strednom rode:

stará verzia

„**deklamatorstwo**” |n. bez pl.|

„**delirium**” |n. bez pl.|

„**doniesienie**” |n.|

nová verzia

„**deklamatorstwo**” |n.|, |iba sg.|, |L| ~wie

„**delirium**” |n.|, |iba sg.|

„**doniesienie**” |n.|, |G pl.| ~sień

Adjektíva nemali uvedenú formu nominatívu plurálu, dnes sa uvádza:

stará verzia

„**damski**”

„**dojrzały**”

„**dziki**”

nová verzia

„**damski**” |adj.|, |m. os., N pl.| ~scy

„**dojrzały**” |adj.|, |m. os., N pl.| ~ali

„**dziki**” |adj.|, |m. os., N pl.| dzicy

¹ Ukážky predstavujú vizualizáciu hesla v programe Notepad++, v ktorom sa slovník tvorí. Finálny výstup z uvedeného programu bude vyzerat' odlišne. Napr. časti zapísané v rovných zátvorkách budú menším typom písma, časti zapísané v úvodzovkách budú boldom atď.

Slovesá v starej verzii mali uvedený iba vid (dok., nedok.), v novej verzii sa uvádza viac gramatických tvarov:

stará verzia

„**delikatniec**” |nedok.|

„**deptać**” |nedok.| -pczę (-pcę), -pczesz (pcesz), depcz

„**derkać**” |nedok.| **derknać** |dok.|

„**dyżurować**” |nedok.|

nová verzia

„**delikatniec**” |iprf.|, ~eję, ~ejesz, ~ej, ~niał, ~eli

„**deptać**” |iprf.| depczę/depce, depczesz/depcesz, depcz, ~ał, ~any

„**derknać**” |prf.|, ~ał

„**derkać**” |iprf.|, ~ał

„**dyżurować**” |iprf.|, ~ruję, ~rujesz, ~ruj, ~ał

Na záver ukážkovej časti uvádzame porovnanie niekoľkých hesiel starej a novej verzie. V novej verzii pribudli nové alebo zmenené kvalifikátory, nové významy, uvádzajú sa aj nové exemplifikácie. Inak vyzerá aj grafická podoba celého hesla (bodky, dvojbodky, rôzne grafické znaky). Aj to je potvrdením, že súčasní autori nemôžu mechanicky prevziať predchádzajúcu podobu ani v tom prípade, že nič nové do daného hesla nedoplnili.

Substantíva:

„**datownik**” |m.|

dátumovka, dátumová pečiatka:

‘~ pocztowy’ poštová dátumovka

„**datownik**” |m.|, |G| ~ka, |I| ~kiem, |N pl.| ~ki

{1} |admin.| dátumová pečiatka, |hovor.| dátumovka:

‘~ pocztowy’ poštová dátumovka

{2} |tech.| mechanizmus s dátumom:

‘aparát z ~kiem’ aparát s uvádzaním dátumu;

‘zegarek wyposażony w ~’ hodinky s uvedením dátumu

„**dawka**” |f.|

dávka:

‘dzienna, jednorazowa, minimalna, profilaktyczna, śmiertelna ~’ denná, jednorazová, minimálna, profylaktická, smrteľná dávka;

‘dopuszczalna, maksymalna ~ lekarstwa’ prípustná, maximálna dávka lieku;
|poľnohosp.| ‘~ pokarmowa’ kŕmna dávka;
|lek.| ‘~ uderzeniowa’ silná dávka (o lieku);
* |hovor.| ‘końska dawka’ silná, konská dávka

„**dawka**” |f.|, |D, L| ~wce, |G pl.| ~wek

{1} |lek.| dávka:

‘dzienna, jednorazowa, lecznicza, śmiertelna ~’ denná, jednorazová, liečivá, smrteľná dávka;

‘dopuszczalna, maksymalna ~ lekarstwa’ prípustná, maximálna dávka lieku;

‘~ progowa’ najvyššia dávka na jeden deň;

‘~ uderzeniowa’ silná (šoková) dávka (o lieku)

* |hovor.| ‘końska dawka’ silná, konská dávka

{2} dávka, porcia, určité množstvo (napr. humoru):

|poľnohosp.| ‘~ pokarmowa’ kŕmna dávka;

|kníž., pren.| ‘~ cierpliwości’ dávka trpezlivosti

„**dekoratorstwo**” |n. |, |bez pl.|

dekoratérstvo, výzdoba |f.|

„**dekoratorstwo**” |n.|, |iba sg.|, |L| ~wie

dekoratérstvo, výzdoba |f.]:

‘trendy w ~ wie’ trendy v dekoratérstve;

‘dwuletnia szkoła ~wa wewnątrz’ dvojročná škola dekoratérstva interiérov

„**dachowy**”

strešný, strechový, krovový:

‘konstrukcje ~e’ strešné konštrukcie;

‘robotnicy ~i’ pokrývači

„**dachowy**” |adj.|, |m. os., N pl.| ~wi

strešný, strechový, krovový:

‘konstrukcje ~we’ strešné konštrukcie;

‘robotnicy ~wi’ pokrývači;

|stav.| ‘łupek ~’ pokrývačská bridlica

„damski”

dámsky:

- ‘fryzjer, krawiec ~’ dámsky kaderník, krajčír;
- ‘~ przedział (w wagonie kolejowym)’ dámske kupé;
- ‘~a garderoba’ dámska garderóba;
- ‘~e biureczko’ dámsky stolík;
- ‘~e towarzystwo’ dámska spoločnosť

„damski” |adj.|, |m. os., N pl.| ~scy

{1} dámsky, ženský, pre ženy:

- ‘~ka bielizna, garderoba’ dámska bielizeň, garderóba;
- ‘~kie obuwie’ dámska obuv;
- ‘fryzjer, krawiec ~’ dámsky kaderník, krajčír;
- |šport.| ‘~kie siodło’ dámske sedlo
- * |kniž., žart.| ‘pożeracz damskich serc’ frajerkár, záletník, zvodca;
- * |hovor.| ‘~ krawiec’ muž, ktorému sa rodia iba dcéry;
- * |hovor., expr.| ‘~ bokser’ muž, ktorý bije svoju ženu
- {2} dámsky, zložený zo žien, ženský:
- ‘~kie towarzystwo’ dámska spoločnosť;
- ‘~kie spotkanie’ babinec |hovor., expr.|, dámske stretnutie

„darować” |dok.| darowywać |nedok.|

{1} darovať, venovať:

- ‘~ komuś jakiś drobiazg’ venovať niekomu nejakú maličkosť;
- ,daruj mi tę maskotkę’ venuj mi ten talizman;
- * ‘~ komuś wolność’ darovať niekomu slobodu;
- |prisl.| ‘darowanemu koniowi w ręki się nie patrzy al. w zęby nie zaglądają’
darovanému koňovi nehľadá na zuby, prijmi dar taký, aký je
- {2} odpustiť:
- ‘~ komuś karę, resztę kary’ odpustiť niekomu trest, zvyšok trestu;
- * ‘~ sobie coś’ odpustiť si niečo, zriecť sa niečoho
- {3} prepáčiť:
- ‘~ urażę, winę’ prepáčiť urážku, vinu;
- ‘nie móc komu (sobie) ~ czegoś’ nedokázat’ niekomu (sebe, si) niečo
prepáčiť;
- * ‘daruje pan (pani), daruj, darujcie’ prepáčte, prosím (pri ospravedlnení,
zamietnutí niečoho, odporovaní mienke niekoho)

„**darować**” |prf.|, ~ruję, ~rujesz, ~ruj, ~ał, ~any

{1} darovať, venovať:

‘~ komuś jakiś drobiazg’ venovať niekomu nejakú maličkosť;

„daruj mi tę maskotkę” venuj mi ten talizman

* ‘~ komuś wolność’ darovať niekomu slobodu;

** ‘darowanemu koniowi w zęby nie zaglądają’ darovanému koňovi
nehľad’ na zuby, prijmi dar taký, aký je

{2} odpustiť:

‘~ komuś karę, resztę kary’ odpustiť niekomu trest, zvyšok trestu;

* ‘~ sobie coś’ odpustiť si niečo, zriecť sa niečoho

{3} prepáčiť:

‘~ urazę, winę’ prepáčiť urážku, vinu;

„nie móc komu (sobie) ~ czegoś’ niedokázat’ niekomu (sebe, si) niečo
prepáčiť’;

* ‘daruje pan (pani), daruj, darujcie’ prepáćte, prosím (pri ospravedlnení,
zamietnutí niečoho, odporovaní mienke niekoho)

„**dąsać się**” |nedok.|

urážať sa, byť urazený; fúkať sa, hnevať sa; mať vrtochy al. rozmary:

‘~ jak dziecko’ fúkať sa ako dieťa; byť rozmarný ako dieťa;

‘~ na kogoś o błahostkę’ byť urazený na niekoho pre maličkosť, kvôli
maličkosti;

‘~ z lada powodu’ urážať sa pre najmenšiu príčinu, pre nič, za nič;

‘~ za niedotrzymanie obietnicy’ hnevať sa na niekoho za (pre) nedodržanie
sľubu

„**dąsać się**” |iprf.|, ~am się, ~asz się, ~ają się, ~aj się, ~ał się

|kniž.| urážať sa, byť urazený; fúkať sa, hnevať sa; mať vrtochy al. rozmary,
zdúvať sa:

‘~ jak dziecko’ fúkať sa ako dieťa; byť urazený ako dieťa;

‘~ na kogoś o błahostkę’ byť urazený na niekoho pre maličkosť, kvôli
maličkosti;

‘~ z lada powodu’ urážať sa pre najmenšiu príčinu, pre nič, za nič;

‘~ za niedotrzymanie obietnicy’ hnevať sa na niekoho za (pre) nedodržanie
sľubu

Záver

Tento príspevok je informáciou o histórii prípravy Poľsko-slovenského slovníka stredného typu. Keďže *Kontakty* čítajú nielen odborníci (v tomto prípade slovníkari), ale aj široká verejnosť, príspevok je informačný, problematika prípravy slovníka je podrobne opísaná a text má populárno-náučný charakter.

Zostavovanie slovníka nie je len mechanický súpis slov, je to náročná vedecká práca, pri ktorej sa využívajú aj teoretické poznatky všetkých jazykovedných disciplín. Slová v slovníkoch sa spracúvajú podľa istých vedeckých postupov a princípov. Náuka o vedeckom zostavovaní slovníkov sa nazýva lexikografia.

Lexikografia (z gr. *lexikon* slovník a *graphein* písať) alebo slovníkárstvo je disciplína jazykovedy, ktorá sa zaoberá teóriou a praxou spracovania slovnej zásoby jazyka v slovníkoch. Mnohokrát je považovaná za menejcennú ako iné disciplíny, hoci neprávom. Mnohí si stále myslia, že vytvárať prekladový slovník je jednoduchá vec. Stačí si sadnúť k počítaču a robiť preklad. Takto sa možno dá vytvoriť krátky turistický slovník, prípadne slovníček v elektronickej podobe. Koncipovanie solídneho prekladového slovníka musí mať vedecký charakter. Je tu potrebná výmena názorov, skúseností a diskusie viacerých lexikografov. Príprava slovníka si vyžaduje veľa vedomostí a široký rozhľad. Niekedy aj krátke heslo si žiada dlhšie hľadanie, čo znamená stratu času. Autor by mal byť vytrvalý a pedantný, pretože slovníková práca si vyžaduje sústavnú prácu, niekedy aj roky trvajúcu. Každé heslo si vyžaduje čas, trpezlivosť a dokonalú znalosť oboch jazykov. Až vtedy môžeme vytvoriť slovník, ktorý nám pomôže a poradí.

V priebehu dejín sa vytvorili rôzne lexikografické školy. Keďže sa pripravujú rôzne typy slovníkov (výkladové, odborné, prekladové, krátke, obširne), tak aj postup pri koncipovaní je rôzny. Mnohí používatelia nevedia, čo všetko musí lexikograf pri koncipovaní prekladového slovníka urobiť. Mal by ovládať veľmi dobre obidva jazyky – východiskový (poľský) a cieľový (slovenský) a mal by mať primerané jazykovedné vzdelanie v obidvoch jazykoch, aby mohol správne preložiť každé heslo. Práca lexikografa je veľmi rôznorodá a spojená s dobrodružstvom. Autor sa musí venovať výskumu, porovnávať, hľadať ako detektív alebo ako hľadač pokladov, musí pracovať aj fyzicky, pracovať v knižnici, diskutovať s odborníkmi, bojovať so zaprášenými knihami. Musí mať veľa trpezlivosti pri získavaní všetkých potrebných informácií a pod. Čiže autor musí byť nielen jazykovedec a prekladateľ, ale aj výskumník, detektív, nosič, športovec a pod.

Táto náročná činnosť čaká v budúcom období aj všetkých autorov pripravovaného *Poľsko-slovenského slovníka*. Výsledkom nech sa stane slovník, ktorý poradí, pomôže a poučí.

Bibliografia

Vojteková M., 2024, *Koncepcia Poľsko-slovenského slovníka*, „Slovenská reč“ 89, 1, s. 33–60.
Vojteková M., 2025, *Koncepčné otázky poľsko-slovenského lexikografického projektu*, Prešov
Žmigrodzki P., 2003, *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*, Katowice.

Súčasný slovník slovenského jazyka

Krátky slovník slovenského jazyka, 2003, 4. vydanie, red. J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj, Bratislava.
Pravidlá slovenského pravopisu (kodifikačná príručka), 2013, 4. vydanie, red. M. Považaj, Bratislava.
Slovník cudzích slov, 2005, 2. vydanie, red. V. Petráčková, J. Kraus, Bratislava.
Slovník slovenského jazyka. I–V., 1959–1968, red. Š. Peciar, Bratislava.
Slovník súčasného slovenského jazyka. A–G, 2006, red. K. Buzássyová, A. Jarošová, Bratislava.
Slovník súčasného slovenského jazyka. H–L, 2011, red. A. Jarošová, K. Buzássyová, Bratislava.
Slovník súčasného slovenského jazyka. M–N, 2015, red. A. Jarošová, Bratislava.
Slovník súčasného slovenského jazyka. O–Pn, 2021, red. A. Jarošová, Bratislava.
Synonymický slovník slovenčiny, 2004, 3. vydanie, red. M. Pisárčiková, Bratislava.

Výkladový slovník poľského jazyka

Inny słownik języka polskiego, t. 1–2, 2000, red. M. Bańko, Warszawa.
Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, t. 1–50, 1994–2005, red. H. Zgólkowa, Poznań.
Słownik języka polskiego, t. 1–11, 1958–1969, red. W. Doroszewski, Warszawa.
Słownik języka polskiego, t. 1–3, 1978–1981, red. M. Szymczak, Warszawa.
Słownik języka polskiego, t. 1–3, 1994, red. M. Szymczak, Warszawa.
Słownik współczesnego języka polskiego, 1996, red. B. Dunaj, Warszawa.
Uniwersalny słownik języka polskiego, t. 1–4, 2003, red. S. Dubisz, Warszawa.
Wielki słownik języka polskiego, 2018, red. P. Żmigrodzki, Warszawa. (WSJP)
Wielki słownik języka polskiego PWN, 2023, red. S. Dubisz, Warszawa.
Współczesny słownik języka polskiego, 2007, red. B. Dunaj, Warszawa.
100 tysięcy potrzebnych słów, 2005, red. J. Bralczyk, Warszawa.

Prekladový slovník

Abrahamowicz D., Jurczak-Trojan Z., Papierz M., 1994, *Mały słownik polsko-słowacki a Mały słownik słowacko-polski*, Warszawa.
Batowski H., 1959, *Kieszonkowy słownik słowacko-polski i polsko-słowacki*, Warszawa.
Buffa F., Ivaničková H., 1963, *Poľsko-slovenský slovník a slovensko-poľský vreckový slovník*, Bratislava.
Capiak A., 2010, *Kieszonkowy słownik słowacko-polski, polsko-słowacki*, Warszawa.
Dvojazyčný ilustrovaný poľsko-slovenský slovník, (preklad J. Marušiak), 2009, Bratislava.
Jurczak-Trojan Z., Mieczkowska H., Orwińska E., Papierz M., 1998, 2005, *Słownik słowacko-polski, A–Ō, P–Ż*, Kraków.
Kolektív autorov, 1960–1970, *Veľký rusko-slovenský slovník*, 5-zväzkový, Bratislava.
Kolektív autorov, 1979–1995, *Veľký slovensko-ruský slovník*, 6-zväzkový, Bratislava.
Koškova M., 2004–2019, *Bulharsko-slovenský slovník*, 3-zväzkový, Bratislava.

- Krčová A., 2002, *Pol'sko-slovenský a Slovensko-poľský slovník*, Košice.
Spyrka L., 2006, *Słownik kieszonkowy słowacko-polski, polsko-słowacki*, Warszawa.
Stano M., Buffa F., 1963, 1975, 1988, *Pol'sko-slovenský a Slovensko-poľský slovník*, Bratislava.

Elektronické zdroje:

<http://www.wsjp.pl/>
<http://sjp.pwn.pl/doroszewski/>
[https://pl.wiktionary.org › wiki](https://pl.wiktionary.org/wiki)
<http://korpus.juls.savba.sk>
<https://nkjp.pl/>

Summary

On the Preparation of the Polish-Slovak Dictionary – Past and Present

The article presents the history of the Polish-Slovak Dictionary, the preparation of which began at the Department of Slavic and Indo-European Studies at the Faculty of Arts of Comenius University back in 1978. Among the current issues in Polish-Slovak linguistic comparative studies is certainly the preparation of a medium-sized or even a large translation dictionary. The article includes an overview of Slovak-Polish and Polish-Slovak dictionaries; the history of the Polish-Slovak Dictionary, the beginning of its development, the challenges associated with its compilation, as well as examples of entries from the past and present.

Badania porównawcze w ujęciu polsko-słowackim¹

Maria Papierz

Porównywanie języków ma swoją długą historię i często stanowiło wręcz o istnieniu językoznawstwa. Inne były cele takiego porównywania w XIX-wiecznym językoznawstwie historyczno-porównawczym, inne zakłada lingwistyka konfrontatywna czy kontrastywna w XX i XXI wieku. To pierwsze szukało (i znalazło) wspólny prajęzyk dla znanych języków europejskich. Ta druga prowadzi do głębszego poznania czy wręcz uświadomienia sobie właściwości badanych języków. Ma poza tym cel praktyczny – pomoc w nauce języków obcych i teorii przekładu.

Metoda synchroniczno-porównawcza (określana też jako analiza kontrastywna, konfrontatywna, porównawcza, porównawczo-typologiczna itp.) daje możliwość wyodrębnienia lingwistyki konfrontatywnej (kontrastywnej) i podniesienia jej do rangi samodzielnej dziedziny językoznawstwa. Rzecz jasna, rezultaty tej analizy mogą mieć różnorakie zastosowania, w tym także praktyczne. Michajło P. Koczerhan (2009) pisze o zadaniach teoretycznych i praktycznych językoznawstwa konfrontatywnego.

Do zadań teoretycznych należy według niego:

- ukazanie podobieństw i różnic pomiędzy językami, podobieństw i różnic w wykorzystywaniu środków językowych;
- ustalenie właściwości każdego z porównywanych języków, które pozostawałyby niezauważone przy dokonywaniu ich analizy wewnętrznej;

¹ Artykuł jest zmienioną i rozszerzoną wersją tekstu Papierz, M., 2009, *Gramatyka kontrastywna a nauczanie języków obcych*, [w:] *Nauczanie języków pokrewnych*, red. J. Baluch – M. Papierz, Kraków, s. 47–56. Jako referat stanowił wprowadzenie do konferencji naukowej „Aktualne problemy słowacko-polskiej komparatystyki językowej”, towarzyszącej posiedzeniu PSKNH w Nitrze (2024).

- zbadanie charakterystycznych dla porównywanych języków tendencji;
- ustalenie odpowiedników i luk międzyjęzykowych;
- wyjaśnienie przyczyn podobieństw i różnic językowych a także wskazanie na różnice terminologiczne;
- weryfikacja uniwersaliów dedukcyjnych na materiale porównywanych języków.

Artykuł ma charakter głównie informacyjny a jego celem jest prezentacja badań porównawczych w zakresie wymienionych wyżej zadań językoznawstwa na gruncie słowacko-polskim. Przyjęto jeden model opisu porównawczego, najadekwatniejszy, jak się zdaje, w tego typu prezentacji, o innych tylko wspominając. Natomiast praktycznych (lingwodydaktycznych) zadań językoznawstwa konfrontatywnego, o których pisze Koczerhan, tutaj nie uwzględniono.

Badania porównawcze dwóch (lub więcej) języków z tej samej grupy językowej mogą pozornie wyglądać na zadanie dość jałowe, bo w wypadku języka polskiego i słowackiego więcej będzie podobieństw niż różnic, będą to więc badania konfrontatywne. Badania kontrastywne są z istoty rzeczy bardziej atrakcyjne, pociągające poprzez uwydatnienie inności cech językowych, ale też musiałyby się w tym wypadku ograniczyć do mniejszego zakresu właściwości analizowanych języków. Badania konfrontatywne obejmujące swym zasięgiem całość zagadnienia pokazują zarówno podobieństwa jak i różnice między badanymi językami. W badaniach konfrontatywnych (i oczywiście kontrastywnych) istotny jest kierunek tych badań – który język stanowi podstawę porównania, punkt wyjścia, a który jest z nim porównywany. Z konieczności jeden z języków musi stanowić punkt wyjścia a właściwości drugiego przyporządkowuje się mu w sposób mniej lub bardziej systematyczny. Zawsze język wyjściowy będzie językiem uprzywilejowanym w opisie. Parytet obu języków można przywrócić, jak twierdzą autorzy gramatyki porównawczej polsko-macedońskiej, tylko „kosztem stuprocentowej niemal redundancji danych faktograficznych, dokonując kolejno podwójnej konfrontacji, raz z perspektywy języka A, a następnie z perspektywy języka B” (Topolińska – Vidoeski, 1984, s. 9).

Remedium na tego typu kłopoty może być „wprowadzenie wspólnego układu odniesienia, tj. języka pośrednika” (Topolińska – Vidoeski, 1984, s. 9). Dla całościowej gramatyki konfrontatywnej powinien to być rodzaj gramatyki uniwersalnej (jak zakładają autorzy przywołanej tu gramatyki konfrontatywnej polsko-macedońskiej), możliwie adekwatnie zhierarchizowana siatka pojęć klasyfikujących. Inni badacze, np. Michajło P. Koczerhan, mówią o języku-etalonie porównania (*tretium comparationis*) i efektywności analizy kontrastywnej, która

zależy przede wszystkim od właściwie dobranego wzorca (podstawy porównania, wspólnego mianownika) i ustalając jego istotne cechy.

Z tego właśnie powodu badacze-komparatywiści uważają, że potrzebny jest tu jakiś szczególny metajęzyk, który nie odzwierciedla żadnego z realnie istniejących systemów językowych, a zawiera w sobie jakiś idealny typ, będący narzędziem do porównywania realnych systemów. Taki metajęzyk powinien zawierać nazwy wszystkich jednostek i właściwości języków będących obiektem porównań (Koczerhan, 2009, s. 65).

Jednak język-etalon nie został jeszcze skonstruowany. W praktyce w roli metajęzyka występuje najczęściej jeden z języków (porównywany lub jakiś inny), w interesującym nas przypadku, tj. przy zestawianiu języka słowackiego i polskiego, można za podstawę przyjmować oba języki, przy czym opis porównawczy będzie się różnił w zależności od kierunku porównania. Niekiedy jako język-etalon wykorzystywany jest jakiś realny język trzeci, np. łacina, który stanowi wtedy *tertium comparationis*, podstawę porównania. Nie zawsze jest to naturalny lub też sztucznie skonstruowany język, ale też węższe, bardziej konkretne obiekty stanowiące przedmiot porównania, np. jakaś kategoria pojęciowa: kauzatywność, posesywność, modalność, określoność, intensywność.

Przedmiotem analizy porównawczej mogą być jednostki każdego poziomu języka – fonologicznego, morfologicznego, syntaktycznego i leksykalno-semantycznego a w całościowej gramatyce kontrastywnej wszystkie z nich. Poniżej omówione zostaną te poziomy/płaszczyzny językowe i istotne ich elementy, które były lub mogłyby być porównywane w tego typu badaniach, przypisując do nich istniejące cząstkowe opracowania, ograniczając się tylko do publikacji książkowych i badań nad współczesnym językiem literackim, a więc pomijając materiał historyczny i dialektalny.

Płaszczyzna fonetyczno-fonologiczna

Fonetyka konfrontatywna zajmuje się badaniem fizjologicznych (artykulatoryjnych) właściwości dźwięków, jak również konfrontacją specyfiki środków prozodycznych (akcent, iloczas, intonacja), zwanych także środkami suprasegmentalnymi. Na tym poziomie językowym różnice między językiem słowackim i polskim są znaczne.

Przedmiotem badań fonologii konfrontatywnej nie są konkretne głoski danego języka, a fonemy – jednostki struktury dźwiękowej języka służące do rozpo-

znania i rozróżnienia jednostek znaczeniowych – morfemów, a dzięki nim także wyrazów. Nie powstało odrębne opracowanie zajmujące się tylko tym poziomem opisu języka na gruncie polsko-słowackim.

Plaszczyzna morfologiczna

a. FLEKSJA

Ponieważ poziom morfologiczny oparty jest na różnych jednostkach (morfem, wyraz, znaczenie gramatyczne, kategoria gramatyczna, części mowy), ważną kwestię stanowi dobranie dla celów konfrontacji punktów stałych. Jednostka porównania na poziomie morfologicznym powinna odpowiadać następującym kryteriom: mieć podobieństwo funkcjonalne i obejmować nie poszczególne wyrazy, ale klasę wyrazów jednorodnych. Kryteriom tym odpowiada kategoria gramatyczna (Koczerhan, 2009, s. 128). Ze względu na genetyczną i typologiczną bliskość naszych języków inwentarz kategorii gramatycznych – imiennych (przypadek, liczba, rodzaj) i werbalnych (czas, osoba, tryb, aspekt) – jest bardzo zbliżony. Do opracowań w tej dziedzinie należą dwie monografie Haliny Mieczkowskiej dotyczące fleksji imiennej. Pierwsza, *Kategoria gramatyczna liczebników w ujęciu konfrontatywnym polsko-słowackim* (Mieczkowska 1994), analizuje liczebniki pod względem ich fleksji oraz składni, w obu językach za punkt wyjścia przyjmując sytuację w języku polskim. W kolejnej pracy pt. *Dynamika rozwoju fleksji nominalnej w ujęciu typologicznym słowacko-polskim* (2003) Mieczkowska podjęła się ukazania dynamiki rozwoju fleksyjnego w przekroju synchronicznym, obejmującym płaszczyznę fleksji nominalnej języka słowackiego i polskiego. Opisuje w nich nie tylko systemy fleksyjne imiennych części mowy w obydwu językach, ale też ukazuje dynamikę ich rozwoju i charakter czynników warunkujących ten rozwój.

Leksemami nieodmiennymi z kolei zajmowała się Elżbieta Orwińska. W pracy *Funkcje językowe interjekcji w świetle materiału słowackiego i polskiego* (1992) rozpatruje interjekcje słowackie i polskie na różnych płaszczyznach językowych, podaje ich ogólną charakterystykę i podejmuje próbę ich nowej klasyfikacji. W swojej drugiej monografii *Przyimki wtórne w języku słowackim w konfrontacji z językiem polskim* (2006) Orwińska zajęła się natomiast rozszerzającą się stale klasą leksemów funkcyjnych, do których należą przyimki, w tym przyimki wtórne. W przypadku przyimków wtórnych ich funkcja przyimkowa jest sekundarna, pochodzą bowiem od różnych części mowy, powstały w różny sposób i w różnym okresie rozwoju obu języków, różni je też stopień leksykaliza-

cji. Przyimki słowackie i polskie były również przedmiotem badań Marty Vojtekovej. W monografii *Predložky v spisovnej slovenčine a poľštine* (2008) podjęła się porównania systemów przyimkowych ograniczając pole badań do przyimków prymarnych, które w obu językach stanowią zbiory zamknięte. Omawia je w ramach dwóch podstawowych dla przyimków relacji: przestrzennej i czasowej.

b. SŁOWOTWÓRSTWO

Zgodnie z polską tradycją językoznawczą zalicza się je do morfologii ze wskazaniem na cechy systemowe słowotwórstwa, co zbliża je do gramatyki, a nie na samo tworzenie nowych wyrazów, wzbogacanie leksyki, co zbliża je do leksykologii i tak jest traktowane w językoznawstwie słowackim.

Do podstawowych pojęć (jednostek) wykorzystywanych we współczesnym słowotwórstwie należy znaczenie słowotwórcze, typ słowotwórczy, model słowotwórczy, sposób derywacji, paradygmat słowotwórczy, gniazdo słowotwórcze i kategoria słowotwórcza. Najbardziej przydatne w roli jednostki porównania w relacjach słowacko-polskich, a więc w obrębie języków blisko spokrewnionych, jest paradygmat słowotwórczy i kategoria słowotwórcza a także motywacje słowotwórcze. W ten sposób opisuje poszczególne typy derywatów przymiotnikowych Marta Vojteková w monografii *Slovenské a poľské adjektívum z aspektu slovotvornej motivovanosti* (2016). Opracowanie przynosi szczegółową analizę sposobów derywacji przymiotników: autorka podaje ich podstawy słowotwórcze, zestaw środków słowotwórczych wykorzystany do tworzenia poszczególnych typów słowotwórczych oraz ilustruje te procesy bogatym materiałem pochodzącym z ekscerpcji. Sylwia Sojda (*Procesy uniwerbizacyjne w języku słowackim i polskim*, 2011) porównała z kolei nie tylko procesy uniwerbizacyjne w obu językach, ale także produktywność sufiksów wykorzystanych w uniwerbizacji i zgodność rodzajową między podstawą słowotwórczą a zuniwerbizowanym rzeczownikiem. Lenka Ptak (*Przymiotniki o znaczeniu potencjalnym w językach czeskim, polskim i słowackim*, 2009) zajmowała się natomiast słowotwórstwem przymiotników o znaczeniu potencjalnym, poszerzając materiał badawczy o trzeci język – czeszczyznę. Na tym poziomie języka plasuje się też opis zagadnień słowotwórczo-leksykalnych w pracy Haliny Mieczkowskiej (2015) *Zapożyczenia a paralele słowotwórczo-leksykalne w rozwoju leksyki przełomu wieków (w ujęciu słowacko-polskim)*. Analiza dotyczy obserwowanego współcześnie silnego nurtu zapożyczeń i powiązanego z nim systemu słowotwórczego, w tym obecnie stosowanych technik derywacyjnych (np. skróty) i w znacznie większym niż dawniej stopniu wyodrębniając morfemy (np. pierwsze człony złożzeń) z wyrazów zapożyczonych.

Płaszczyzna syntaktyczna

Obiektem składni są mechanizmy językowe, które umożliwiają przejście od języka do mówienia. Opis tych mechanizmów wychodzi od składni ogólnej, zarówno w dziale składniowo-semantycznym jak i składniowo-formalnym. Zostałby w ten sposób stworzony wspomniany już język-pośrednik i jako wzorzec opisu składniowego byłby następnie konfrontowany z opisem konkretnych języków. W ten sposób zostałaby zagwarantowana jednolitość opisu składniowego każdego z języków. Zakłada to także mniejsze lub większe odstępstwa od tradycji opisu składniowego obu języków, dla każdego z nich wypracowany został bowiem w ciągu rozwoju jego metajęzyka gramatycznego szereg pojęć właściwych tylko jemu. Nie powstało do tej pory opracowanie będące pełnym opisem poziomu składniowego obu badanych języków.

Płaszczyzna tekstowa

Tu mieści się najnowsza część gramatyki, tzw. gramatyka tekstu, która bada środki i mechanizmy językowe służące spójności tekstu. Pisząca te słowa w monografii *Zaimki w języku i w tekście. Studium słowacko-polskie* (2003) na podstawie analizy porównawczej słowackich i polskich zaimków dowodzi, że ta leksykalno-semantyczna klasa leksemów pełni ważną funkcję w wyrażaniu pewnych uniwersalnych kategorii semantycznych (nie/określoność, ko/referencja, deiksa) oraz w budowaniu spójnych tekstów, do których należą też teksty przekładów.

Według takiego czy podobnego schematu skonstruowane są wspomniane wcześniej gramatyki konfrontatywne. Większość wymienionych gramatyk, zwłaszcza polsko-macedońska i bułgarsko-polska, oferuje bardzo obszerny materiał porównawczy, natomiast trudności (ze względu na tę właśnie obszerność materiału) może sprawiać jego aplikacja w konkretnych podręcznikach do nauki języka. Jako względnie kompletne opracowania gramatyczne należy wymienić: podręcznik akademicki *Slovenčina a polština. Synchronne porovnanie s cvičeniami* (2012) autorstwa Miloslavy Sokolovej, Marty Vojtekovej, Wirginii Mirosławskiej i Mirosławy Kyseľovej, gdzie szczegółowemu opisowi porównawczemu poddano wszystkie wyżej wymienione płaszczyzny językowe poza słowotwórstwem i gramatyką tekstu, oraz wcześniejszą pracę Ferdinanda Buffy *Z polsko-slovenských jazykových vzťahov* (Buffa, 1998a), będącą skrótowym ujęciem

niektórych fragmentów gramatyki porównawczej polsko-słowackiej (fonetyka, ortografia, fleksja i słotwórstwo).

Poza czysto gramatycznym opisem porównawczym pozostają inne dziedziny językoznawstwa:

Płaszczyzna leksykalna i leksykografia

Ten dział językoznawstwa jest najobszerniej reprezentowany w pracach zarówno słowackich jak i polskich badaczy i badaczek. Analizie jednostek frazeologicznych, porównywaniu ich budowy w obu językach i ich tłumaczeniu poświęciła dwie swoje monografie Bożena Rejakowa: *Związki frazeologiczne o identycznej lub podobnej budowie morfologicznej w języku słowackim i polskim* (1986) oraz *Mechanizmy językowe w przekładzie związków frazeologicznych na materiale języka polskiego i słowackiego* (1994). Podobnej problematyki dotyczy monografia Ferdinanda Buffy *O polskiej a słowackiej frazeologii* (1993), w której stwierdzono na podstawie analizy zebranego materiału, że co do kształtu jednostek frazeologicznych więcej jest różnic między oboma językami (co wynika z odmiennego ich rozwoju) niż podobieństw (ze względu na ich bliskość genetyczną i typologiczną).

Zjawisko aproksymacji, czyli *Zradnost' slovenskej a polskej lexiky* (2005) opisała Marta Pančíková, zestawiając różne typy wyrazów zdradliwych – ze względu na znaczenie, na rodzaj gramatyczny, na wartość stylistyczną. Zanalizowała też niektóre przekłady, gdzie tłumacze nie uniknęli błędów wynikających z tytułowej „zdradliwości”. Ta sama autorka wychodząc z założeń leksykologii porównawczej języków słowiańskich badała najnowsze słownictwo polskie i słowackie (na przykładzie rzeczowników) w pracy *Rozvojové tendencie polskej a slovenskej lexiky na prelome tisícročia* (2008). Uznała, że cechują je współcześnie przeciwstawne tendencje takie jak m.in.: demokratyzacja i intelektualizacja, terminologizacja i determinologizacja, uniwerbizacja i multiwerbizacja. Analizowała też zjawisko neologizacji w obu językach oraz proces zapożyczeń konstatując większą ich liczebność w polszczyźnie, ale też wyższy stopień ich adaptacji w języku słowackim.

Kształtowanie się terminologii językoznawczej w obu językach bada Marta Vojteková a efektem tych badań jest m.in. opracowany pod jej redakcją *Slovensko-pol'sko-ruský slovník jazykovedných terminov I–III* (2019) czterech auto-

rek – Marty Vojtekovej, Dominiki Vincejovej, Svitlany Pakhomovej i Nikolety Mertovej – zestawiający terminy lingwistyczne wraz z definicjami ze wszystkich płaszczyzn językowych poza słowotwórstwem i gramatyką tekstu.

Swoistym typem konfrontacji językowej a ściślej leksykalnej są słowniki przekładowe na bazie leksyki ogólnej, opracowane w Polsce i w Słowacji a także słowniki dwu- lub wielojęzyczne tematyczne, m.in. *Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej polsko-słowacki* (2008) autorstwa Vlasty Juchniewiczovej, Gabrieli Zoričákovej i Maryli Papierz, słownik terminów anatomicznych łacińsko-słowacko-polski autorstwa Marty Vojtekovej (Vojteková 2015, 2018, 2019) oraz powstały również z jej inicjatywy wspomniany wyżej słownik terminologii językoznawczej. Do grupy tej należą także inne typy leksykonów z różnych płaszczyzn językowych, np. słownik aproksymatów – *Zradné slová v slovenčine a poľštine* (1993) Marty Pančíkovej, czy frazeologizmów – *Pol'sko-slovenský frazeologický slovník* (1998b) Ferdinanda Buffy.

Semantyka lingwistyczna

Monografie z dziedziny semantyki lingwistycznej powstawały wcześniej zarówno na gruncie językoznawstwa polskiego jak i słowackiego, ale rozprawa Sylwii Sojdy jest pierwszym polsko-słowackim szczegółowym opracowaniem z zakresu kategorii intensywności w języku. *Intensyfikacja i dezintensyfikacja w języku polskim i słowackim* (2022) dotyczy sposobów modyfikacji semantycznej leksemów poprzez wzmacnianie lub osłabianie ich podstawowego znaczenia a także stanowi opis leksemów z intensywnością wpisaną w ich strukturę semantyczną. Problematyka ta omawiana jest w odniesieniu do dwóch grup morfologicznych: przymiotników i czasowników (co stanowi *novum* w tym zakresie).

Socjolingwistyka i pragmatyka

Badania nad formami adresatywnymi, należące do szeroko rozumianej socjolingwistyki i pragmatyki językowej, mają już długą tradycję w językoznawstwie polskim, natomiast w językoznawstwie słowackim nie powstała dotąd żadna zwarta praca, jedynie nieliczne artykuły na ten temat. Do tego nurtu badań zaliczyć można monografię Gabrieli Olchowej *System adresatywny języka polskiego i słowackiego na początku XXI wieku* (2018). Autorka omawia w niej

formy adresatywne należące do uniwersaliów językowych, będące częścią etykiety językowej, badanej głównie w Polsce, i wypełnia tym samym lukę w językoznawstwie słowackim. Najcenniejsze w pracy są zestawienia form adresatywnych używanych w różnych sytuacjach oficjalnych i prywatnych w języku polskim i słowackim.

Podsumowując – zaprezentowany tu zestaw badań porównawczych polsko-słowackich w obrębie współczesnych języków literackich (ograniczony do monografii, z których każda jest obudowana szeregiem drobniejszych publikacji o tej samej tematyce), choć nie stanowi jakiejś spójnej całości, ani co do problematyki, ani co do metodologii, przynosi bardzo dużo ważnych ustaleń dotyczących funkcjonowania obu języków, ich wzajemnych podobieństw i różnic oraz daje bogaty materiał językowy przydatny w glottodydaktyce i translatologii.

Bibliografia

- Balgarsko-polska apostavitelna gramatika, 1990, t.2, *Semantična kategoria opredelenost/neopredelenost*, Sofia, 1990.
- Buffa F., 1998a, *Z polsko-slovenských jazykových vzťahov*, Prešov.
- Buffa F., 1998b, *Polsko-slovenský frazeologický slovník*, Prešov.
- Buffa, F., 1993, *O polskej a slovenskej frazeologii*, Bratislava.
- Dalewska-Greń, H., 1997, *Języki słowiańskie*, Warszawa.
- Juchniewiczová, V. – Zoričáková, G. – Papierz, M., 2008, *Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej polsko-słowacki*, Warszawa.
- Koczerhan, M.P., 2009, *Podstawy językoznawstwa konfrontatywnego*, Kępa.
- Mieczkowska, H., 1994, *Kategoria gramatyczna liczebników w ujęciu konfrontatywnym polsko-słowackim*, Kraków.
- Mieczkowska, H., 2003, *Dynamika rozwoju fleksji nominalnej w ujęciu typologicznym słowacko-polskim*, Kraków.
- Mieczkowska, H., 2015, *Zapożyczenia a paralele słowotwórczo-leksykalne w rozwoju leksyki przełomu wieków (w ujęciu słowacko-polskim)*, Kraków.
- Olchowa, G., 2018, *System adresatywny języka polskiego i słowackiego*, Hradec Králové.
- Orwińska-Ruziczka, E., 1992, *Funkcje językowe interjekcji w świetle materiału słowackiego i polskiego*, Kraków.
- Orwińska, E., 2006, *Przymyki wtórne w języku słowackim w konfrontacji z językiem polskim*, Kraków.

- Pančíková, M., 1993, *Zradné slová v slovenčine a poľštine*, Bratislava.
- Pančíková, M., 2005, *Zradnosť poľskej a slovenskej lexiky*, Opole.
- Pančíková, M., 2008, *Rozvojové tendencie poľskej a slovenskej lexiky na prelome tisícročia. Vybraná problematika. Substantíva*, Bratislava.
- Papierz, M., 2003, *Zaimki w języku i w tekście. Studium słowacko-polskie*, Kraków.
- Papierz, M., 2009, *Gramatyka kontrastywna a nauczanie języków obcych*, [w:] *Nauczanie języków pokrewnych*, red. J. Baluch – M. Papierz, Kraków, s. 47–56.
- Pianka, W. – Tokarz, E., 2000, *Gramatyka konfrontatywna języków słowiańskich*, t. 1, Katowice.
- Ptak, L., *Przymiotniki o znaczeniu potencjalnym w językach czeskim, polskim i słowackim*, Wrocław 2009.
- Rejakowa, B., 1986, *Związki frazeologiczne o identycznej lub podobnej budowie morfologicznej w języku słowackim i polskim*, Lublin.
- Rejakowa, B., 1994, *Mechanizmy językowe w przekładzie związków frazeologicznych na materiale języka polskiego i słowackiego*, Lublin.
- Slovensko-poľsko-ruský slovník jazykovedných termínov I–III*, 2019, red. M. Vojteková, Prešov.
- Sojda, S., 2011, *Procesy uniwerbizacyjne w języku słowackim i polskim*, Katowice.
- Sojda, S., 2022, *Intensyfikacja i dezintensyfikacja w języku polskim i słowackim*, Katowice.
- Sokolová, M. – Vojteková, M. – Miroslawska, W. – Kyseľová, M., 2012, *Slovenčina a poľština. Synchronne porovnanie s cvičeniami*, Prešov.
- Topolińska, Z. – Vidoeski, B., 1984, *Polski ~ macedoński. Gramatyka konfrontatywna (zarys problematyki)*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Vojteková, M., 2008, *Predložky v spisovnej slovenčine a poľštine*, Prešov.
- Vojteková, M., 2016, *Slovenské a poľské adjektívum z aspektu slovotvornej motivovanosti*, Prešov.
- Vojteková, M., 2015, 2018, 2019, *Latinsko-slovensko-poľský slovník anatomických termínov I, II, III*, Prešov.

Summary

Comparative research in the Polish-Slovak approach

Language comparison, also known as comparative analysis, contrastive analysis, and confrontational analysis, has both a theoretical and a practical dimension. Practical tasks of contrastive analysis serve language-teaching purposes, i.e., they are important in foreign language teaching. For comparison it is useful, or even crucial, to have an étalon language, *tertium comparationis*, which, according to scholars, has not yet been constructed. However, in Polish and Slovak relations (that are of interest to us here) there exist partial comparative studies of certain linguistic aspects. The article discusses only monographs by Polish and Slovak linguists, who study phenomena on various linguistic levels in the comparative Polish-Slovak or Slovak-Polish aspect in contemporary literary languages.

Relacje polsko-słowackie w wystąpieniach polityków (ogłód politolingwistyczny)

Sylwia Sojda

„Sąsiadów tak łatwo się nie zmienia, ale o sąsiadów trzeba dbać”. Cytat z pracy *Współczesne stosunki polsko-słowackie* (2016) jest w niniejszym tekście punktem wyjścia do rozważań natury politolingwistycznej o wzajemnych relacjach polsko-słowackich odzwierciedlonych w dyskursie politycznym.

Bliskość etniczna, cywilizacyjna, kulturowa i językowa Słowacji sprzyja nawiązywaniu relacji sąsiedzkich na różnych płaszczyznach. Powstała w 1993 roku za naszą południową granicą Republika Słowacka to z jednej strony bliiski Polsce sąsiad, z którym łączą nas dobre stosunki, z drugiej natomiast, sąsiad w powszechnej opinii mało wyrazisty i często traktowany jako „gorszy brat Czechów”, co obrazuje poniższy cytat:

Niełatwo jest jednoznacznie określić poziom świadomości ogółu Polaków w kwestii odrębności Słowaków względem Czechów. Co za tym idzie, trudno jest wskazać, w jakim stopniu nadwiślański ogłód Słowaków determinowany jest przez ich niegdyśjsze polityczne współistnienie z Czechami, w jakim zaś stanowią oni w polskiej świadomości byt samoistny (Dębicki, 2013, s. 11).

Głównym celem niniejszego artykułu jest próba zsyntetyzowania podejść do badań w obrębie politolingwistyki (lingwistyki politycznej) (Pisarek, 1986; Rittel, 2003), które mogą służyć wydobyciu obrazu relacji sąsiedzkich między dwoma krajami. Rozpocznę od przedstawienia założeń politolingwistyki w badaniach polskich i słowackich, aby następnie omówić język, jakim posługują się przedstawiciele polskiej i słowackiej sceny politycznej. Ten cel badawczy zwraca uwagę na potrzebę badań porównawczych z zakresu politolingwistyki przy jedno-

czesnej analizie języka, jakim posługują się politycy na najwyższych szczeblach władzy. Mam jednocześnie świadomość, że proponuję zarys problematyki, gdyż bogactwo materiału, jego zróżnicowanie i możliwość zastosowania wielu optyk zasługuje na dokładniejszy opis, zwłaszcza w obrębie badań konfrontatywnych polsko-słowackich. Przedmiotem oglądu będą wystąpienia prezydentów obu państw podczas ich wizyt w Polsce i w Słowacji. Korpus stanowią wypowiedzi prezydentów Polski: Bronisława Komorowskiego, Andrzeja Dudy oraz Słowacji: Andreja Kiski, Zuzany Čaputovej, Petera Pellegriniego z lat 2010–2024¹.

Nie ulega wątpliwości, że badania dyskursu politycznego należy prowadzić w szerszej perspektywie. Mowa tu o perspektywie nauk humanistycznych i społecznych powiązanych z badaniami językoznawczymi. Te mogą wzbogacić ustalenia przedstawicieli innych nauk: np. politologów, socjologów, medioznawców, etnologów czy historyków. Świadomość polityczna, do której można dotrzeć „poprzez badania języka jako podstawowego narzędzia komunikacji” (Augustyniak, 2004, s. 35), stanowi element kultury politycznej obejmującej swoim zakresem również stosunek władzy do obywateli, sposoby porozumiewania się polityków ze społeczeństwem oraz mechanizmy kreowania rzeczywistości politycznej za pośrednictwem mediów. Tę perspektywę metodologiczną można wykorzystać również badając aktywność językową przedstawicieli władzy, w tym prezydentów obu krajów. Oratorstwo polityczne jako przejaw kultury politycznej może być przedmiotem wieloaspektowego oglądu: stylistycznego, pragmatycznego czy filologicznego. Jest zatem uzasadnione rozpatrywanie wytworów językowych – przemówień prezydenckich – jako języka w działaniu, czyli z opisywaniem zdarzenia komunikacyjnego nie jako wyizolowanego faktu językowego, ale jako działania osadzonego w kontekście i od tego kontekstu zależnego. Badanie różnorodnych kategorii i zjawisk językowych jak np. dyskursu politycznego, honoryfikatywności, performatywnych aktów mowy, formuł adresatywnych, maksym konwersacyjnych, prozodii semantycznej wymaga otwarcia językoznawstwa na inne dziedziny i dyscypliny nauk.

Praktyczne używanie języka i interpretację strategii komunikacyjnych uwiadacznia też optyka sfery medialnej, zaznaczana przez wzrost znaczenia mediów w dyskursie politycznym. Hana Svobodová tak pisze o wzajemnym przeplataniu się polityki z mediami:

Moderní politika s sebou nese těsnější propojení politiky s mediální sférou, a to jak na poli „přenosu informací“, tak i v technologickém zdokonalování celého procesu. To může jistě na jedné straně vést k prohloubení vzájemně „prospěšného“ vztahu

¹ Lista źródeł znajduje się w bibliografii (literatura podmiotu).

médií a politiky v rámci politickej komunikace, ke kvantitativnímu nárůstu získaných informací a z nich sestavených mediálně publikovatelných příběhů. Na druhé straně to však může znamenat pokles zájmu veřejnosti o politické dění z důvodů již předem dané tematické prezentace a přehlížení dalších, mnohem závažnějších témat, a to na základě nepsané dohody mezi mediální a politickou sférou. Tento pokles ve svých společenských důsledcích může oslabit samu úroveň demokratických procesů (důvěru a vliv v instituce zastupitelské demokracie, ve vládu, právo aj.) (Svobodová, 2005, s. 9–10).

To stwierdzenie pokazuje istotną pozycję mediów w kreowaniu dyskursu politycznego oraz wyraźny wpływ mediów na język polityki. To z kolei oznacza, że żadna perspektywa badawcza nie może funkcjonować bez odwoływania się do innej. Lingwiści, stawiający sobie za cel rzetelne i wyczerpujące zanalizowanie rozmaitych zagadnień mieszczących się w ramach oratorstwa politycznego, nie mogą ograniczyć się do stosowania metod wyrosłych wyłącznie na gruncie językoznawstwa. Badanie komunikacji politycznej wiąże się z wykorzystywaniem narzędzi metodologicznych właściwych innym dziedzinom i dyscyplinom nauki, a także z nawiązywaniem do spostrzeżeń poczynionych w ich ramach. Taka procedura nie jest niczym nowym w nauce. Wiele współczesnych badań naukowych ma przecież charakter interdyscyplinarny, co wynika z dążenia badaczy do tego, by zaprezentować problem w sposób holistyczny, wieloaspektowy, by osadzić go jak najlepiej w kontekście (por. Sękowska, 2012). Dotyczy to również prac lingwistycznych, które mieszczą się w takich subdyscyplinach, jak np. genologia lingwistyczna, lingwistyka tekstu, komunikologia, tekstologia, językoznawstwo korpusowe, socjolingwistyka, czy psycholingwistyka.

Politolingwistyka (słow. *politická lingvistika*) wyodrębniona jako subdyscyplina badawcza zaczęła pojawiać się w przestrzeni naukowej pod koniec XX wieku: za granicą za prekursorskie w tej dziedzinie uznaje się prace Armina Burkhardta (Burkhardt, 1996), a sam termin jest kalką niemieckiego *Politolinguistik*. Cele dyscypliny, która formowała się na tle politologii i językoznawstwa, wskazuje Pavol Adamka:

V súčasnosti sa ciele politickej lingvistiky definujú podstatne širšie: stanovenie zákonitostí vzájomného pôsobenia spoločensko-politických udalostí na zmeny v jazyku a naopak, t. j. skúma sa nielen jazyk využívaný v politických cieľoch (diskurzívna analýza politických prejavov), ale rovnako vzájomné pôsobenie jazyka na politiku ako takú (Adamka, 2016, s. 13).

W Polsce dyscyplinę tę Walery Pisarek określał jako subdyscyplinę nauk humanistycznych i charakteryzował w kontekście innych „lingwistik myślniko-

wych” (socjolingwistyki, etnolingwistyki, psycholingwistyki, neurolingwistyki) jako wiedzę na temat związków między rzeczywistością pozajęzykową (polityką) a odmianą języka opisującego politykę i stosowanego przez polityków (Pisarek, 1986). Jako lingwistyka heteronomiczna i rozpatrująca język w stosunku do struktury społecznej (Rittel, 1996), wymaga połączenia i uzupełniania się kompetencji innych badaczy: językoznawcy, politologa i socjologa, jest typowym przykładem dziedziny wiedzy odwołującej się do transdyscyplinarności. Założenia politolingwistyki były łączone z przesłankami aksjologii, wkomponowane w wyznaczniki empirycznego prasoznawstwa (co nadaje politolingwistyce cechy nauki społecznej) (Kołodziej, 2019, s. 155). Jest to dyscyplina dynamicznie się dziś rozwijająca, co obrazuje chociażby ilość tekstów i opracowań powstałych w ostatnim czasie w polskiej, słowackiej czy czeskiej (zachodniosłowiańskiej) literaturze przedmiotu. Jako przykład przywołam reakcję Jiřego Gazdy (Gazda, 2022) na podsumowanie słowackich i czeskich badań politolingwistycznych dokonanych w 2011 roku przez Irinę Dulebową (Dulebová, 2011). Autorka skonstatowała wówczas, że w lingwistyce słowackiej problematyka badań w obrębie politolingwistyki była podejmowana sporadycznie², co wspomniany badacz skomentował następująco:

[...] pak pravděpodobně sama netuřila, jaký boom tato nově se rodící mezioborová disciplína na pomezí lingvistiky, politologie a mediálních studií zaznamená v následujícím desetiletí právě na Slovensku.

[...] Není mnoho odvětví moderní pragmaticky a komunikačně orientované lingvistiky, která by v poslední době zaznamenala tak dynamický rozvoj jako právě politická lingvistika. Je to dáno řadou faktorů, z nichž tím pravděpodobně nejdůležitějším je uvědomování si nutnosti mezioborové součinnosti ve snaze o komplexní teoretické uchopení společensky závažných procesů, které v současném globalizovaném, zpolitizovaném a málo bezpečném světě stále bezprostředněji ovlivňují každodenní život společnosti i každého jednotlivce. Tato společenská objednávka tak směřuje do oblasti široce pojímané veřejné komunikace, jejímž prostřednictvím se jednak jazykově manifestuje, jednak utváří a objektivizuje sociální realita. Zvláštní pozornost je přitom v politolingvistických výzkumech věnována jazyku médií, zejména pak politickému diskurzu v prostředí celosvětové sítě, která v posledních dvou desetiletích přinesla do politické komunikace skutečnou revoluci (Gazda, 2022, s. 94–95).

Przytoczona wypowiedź nawiązuje również do awizowanej tu konieczności podejścia interdyscyplinarnego do badania języka polityki i języka polityków

² Podobne sformułowanie znajdziemy w pracy Marty Pančikovej: „[...] Słowackie językoznawstwo tylko sporadycznie zajmuje się problematyką języka polityki” (Pančiková, 2013, s. 169).

(Sojda, 2010), które jest możliwe dzięki łączeniu narzędzi wypracowanych w ramach językoznawstwa i nauk politycznych (Rittel, 2003). Ogólnym spostrzeżeniem, że politolingwistyka obejmuje swoim zakresem język polityki i język polityków, nakreślam obszar eksploracji naukowej, który stanowi badanie tekstów politycznych, organizację leksykalno-polityczną, dyskursywne cechy komunikacji politycznej, perswazję, manipulację czy propagandę. W literaturze przedmiotu często pojawiają się stwierdzenia, że to właśnie dyskurs polityków ma wpływ na rzeczywistość polityczną, a w tej relacji zachodzi sprzężenie zwrotne: rzeczywistość kształtuje dyskurs, a określenie instytucji i wartości politycznych wpływa na sposób ich postrzegania i oceny przez społeczeństwo. Język polityki jest więc z jednej strony narzędziem opisującym zjawiska zachodzące na scenie politycznej, z drugiej natomiast składnikiem sfery publicznej, czynnikiem perswazji, manipulacji i kreowania owej sfery (Popławski, 2020).

Homo politicus, działający w określonej grupie społecznej, określonym środowisku politycznym, jest włączony do pewnego rodzaju służby publicznej i posługuje się specyficznym językiem spraw publicznych (Ożóg, 2007, s. 103). Odrębność języka polityki opisywał też Jerzy Bralczyk, który zwracał uwagę, że:

Świadomość istnienia odrębnego sposobu porozumiewania się, właściwego sferze politycznej, nie ulega osłabieniu. Na temat tej szczególnej jakoby odmiany mówi się i pisze wiele od lat, głównie krytycznie. Jest to przy tym odmiana czuła na zmiany społeczne, czyli nie można zarzucić jej skostnienia (Bralczyk, 2003, s. 5).

Relacje sąsiedzkie między Polską a Słowacją odzwierciedlają się na wielu płaszczyznach. Jedną z nich może być stereotypowy obraz narodu widziany z perspektywy sąsiada w ujęciu socjologicznym, psychologicznym, historycznym, literaturoznawczym itd. Jest to jednak zagadnienie na odrębne opracowanie.

Drugim celem niniejszego tekstu jest omówienie języka wystąpień prezydentów Polski i Słowacji. Posłużę się danymi socjologicznymi z komunikatu z badań CBOS³, raportu „Wizerunek Polski i Polaków na Słowacji”⁴ oraz pracy Alicji Leix i Magdy Petráňošovej (2017), mając jednocześnie świadomość ograniczeń związanych z tego typu pomiarami (por. Dębicki, 2013). Stąd też moim zamierzeniem jest wskazanie pewnych tendencji.

³ *Stosunek Polaków do innych narodów*, oprac. J. Scovil, „Komunikat CBOS”, nr 25/2004, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_025_24.PDF, 14.09.2024.

⁴ *Wizerunek Polski i Polaków na Słowacji. Raport ARC Rynek i Opinia na zlecenie Polskiej Organizacji Turystycznej*, Warszawa, listopad 2021, <https://www.pot.gov.pl/attachments/article/1804/Raport%20-%20Wizerunek%20Polski%20i%20Polak%C3%B3w%20na%20S%C5%82owacji.pdf>, 14.09.2024.

CBOS już od ponad trzydziestu lat bada stosunek Polaków do różnych narodów oraz grup etnicznych, sprawdzając, do których z nich podchodzą z sympatią, a do których z niechęcią. Na pomiarze z lutego 2023 roku wyraźnie odcisnęła swoje piętno wojna w Ukrainie, w badaniu ze stycznia 2024 roku sprawdzano z kolei, na ile trwale okazały się zarysowane wówczas tendencje. Podobnie jak w latach ubiegłych, w roku 2024 najbardziej lubianym przez Polaków narodem okazali się Amerykanie (65%), zaraz za nimi Włosi (63%). Jeśli chodzi o narody sąsiednie, na prowadzenie wysunęli się Czesi (61%), drugie miejsce zajęli Słowacy (60%). W przypadku Słowaków odnotowano sześciopunktowy wzrost sympatii Polaków do tego narodu. Z kolei raport „Wizerunek Polski i Polaków na Słowacji”, opracowany na zlecenie Polskiej Organizacji Turystycznej w listopadzie 2021 roku, przedstawia poziom wiedzy Słowaków o naszym kraju. Wynika z niego, że ogólny poziom wiedzy Słowaków o Polsce kształtuje się na średnim poziomie: 38% mieszkańców deklaruje, że wie dużo o Polsce, jednocześnie co piąta osoba twierdzi, że nie wie o Polsce zbyt dużo. Co drugi mieszkaniec Słowacji (55%) uważa, że Polska jest atrakcyjna turystycznie, brakuje jednak „mody” na podróżowanie do Polski, a informacje podawane w mediach utrwalają błędne stereotypy (niski poziom produktów i usług, zła sytuacja polityczna, inflacja). Leix i Petrjánošová również wskazują „generalnie pozytywny stosunek Słowaków do Polaków”. Zastanawiając się nad przyczynami takiego stanu rzeczy, piszą:

Jeśli chodzi o podłoże aktualnego stanu, to spoglądając na tę kwestię z większej perspektywy, należy zaznaczyć, że starsza generacja Słowaków może pamiętać, że w burzliwych latach 90. ubiegłego wieku Polska solidarnie wspierała Słowację w jej dążeniach do integracji ze strukturami euroatlantyckimi. Rozszerzając perspektywę jeszcze bardziej, można przywołać twierdzenie słowackiego politologa Juraja Marušiaka, wskazującego na to, że „w przeciwieństwie do innych krajów V4 wzajemne stosunki [Słowacji i Polski] są praktycznie nietknięte przez negatywne resentymenty” (Leix, Petrjánošová, 2017, s. 119).

Sądzę, że przytoczone dane potwierdzają wyraźnie zarysowujący się od lat i utrzymujący na zadowalającym dla obu krajów poziomie wzajemnej sympatii. Tak tę sytuację komentuje Marcin Dębicki: „[...] nawet jeśli stosunek Polaków do południowych sąsiadów jest obciążony wpływem pewnych wymogów ideologicznych, to jednak mamy tu do czynienia także – a może nawet przede wszystkim – z elementami pozytywnego afektu zbiorowego wobec Słowaków” (Dębicki, 2013, s. 16). Zamykając kwestię wyobrażeń Polaków na temat Słowaków, badacz konkluduje:

Realna sympatia jednego narodu wobec drugiego nie musi być symetryczna, czyli niekoniecznie rodzi ona analogiczne uczucia wśród nacji lubianej. Niemniej jednak ową swoistą „sympatię wyobrażoną” (przeświadczenie badanych, że „nas tam lubią”), która w przypadku przywołanych wyżej deklaracji mogła być rezultatem także przekonania o swego rodzaju „sympatii odzwierciedlonej” („skoro my ich lubimy, to oni nas na pewno też lubią”), można tu traktować jako czynnik dodatkowo ugruntowujący Polaków w przekonaniu, że ich relacje społeczne ze Słowakami są (bardzo) pozytywne (Dębicki, 2013, s. 24).

Opisywana tu perspektywa relacji sąsiedzkich powinna zawierać też ujęcie lingwistyczne, a zatem analizę języka, jakim posługują się prezydenci obu krajów. Jednym z wykorzystanych instrumentów badawczych jest – znany z literaturoznawstwa – topos, który jako forma argumentacji i obrazowania wyrosła z tradycji retorycznej, jest elementem wyrażającym wspólnotę doświadczeń w danym kręgu kulturowym (Abramowska, 1982). Janina Abramowska, analizując znaczenie toposu na polu literaturoznawstwa, zwraca uwagę na jego aspekt komunikacyjny. „Miejsce wspólne” zakłada bowiem istnienie wspólnoty użytkowników, w której zawierają się mówcy-nadawcy, posługujący się nim świadomie jako narzędziem perswazji, ale również odbiorcy. Porozumienie zapewnione jest dzięki temu, że znają oni kod topiczny, za którym kryje się pewna wspólna wizja świata, powszechnie uznawany system norm i wartości (Abramowska, 1982, s. 9). Pomimo koncentrowania swoich rozważań w sferze badań literackich, badaczka podkreśla, że na uwagę zasługują też wszelkie niekanoniczne użycia toposów, np. wmontowanie toposu w miejsca lub rodzaje tekstu, które nie są jego zwykłym (literackim) obszarem funkcjonowania. Takimi tekstami mogą być te wykreowane w świecie polityki i stosunków międzypaństwowych i międzynarodowych.

Toposem obserwowanym w wystąpieniach polityków i chętnie przez nich podkreślanym jest topos integracji. W swoich przemówieniach prezydenci nie odnoszą się do jednostek, pojedynczych obywateli, ale do zbiorowości, która jest gwarantem zbiorowych emocji, dających poczucie wspólnoty ugruntowane przez wspólne doświadczenia i wartości, często też podkreślane przez przywoływanie obrazu wspólnego wroga. Topos integracji widoczny jest w narracji „dobrego sąsiedztwa” prowadzonej przez polskich i słowackich prezydentów w wypowiedziach podczas wizyt zagranicznych w Polsce czy na Słowacji.

Poddając oglądowi środki językowe wskazujące ową narrację zauważamy, że odzwierciedlają się one na różnych płaszczyznach języka: głównie na płaszczyźnie gramatycznej i leksykalnej. Obserwujemy zatem kategorie deiktyczne – realizowane przez zaimki osobowe oraz dzierżawcze, wykorzystanie form gramatycznych pierwszej osoby liczby pojedynczej i pierwszej osoby liczby mno-

giej, leksykę intensyfikującą wypowiedzi, powtórzenia czy apostrofy. Ich wykorzystywanie w przemówieniach, wywiadach ilustrujących dobre sąsiedztwo, uwarunkowane jest kontekstem, przejawia się poprzez akcentowanie bliskości, przyjaźni, jedności, współpracy i dobrych relacji. Cecha bliskości jest chętnie i często wykorzystywana, gdyż należy do jednej z najbardziej emocjonalnych. Używając form zaimka dzierżawczego *nasz/náš* w połączeniu z doprecyzowującym znaczenie rzeczownikiem *sąsiad/sąsiedzi/sused/susedia*, polityk mówi o państwie jako o podmiocie na arenie międzynarodowej, a także o całym narodzie, np.:

*Gratulujemy Panu Prezydentowi zwycięstwa w wyborach, cieszymy się, że **nasi sąsiedzi**, nasi bracia ze Słowacji dokonali sprawnego wyboru Prezydenta swojego kraju (Chceme tým vyslať jasný signál, že **náš** severný **sused** je pre nás strategickým partnerom).*

***Náš** severný **sused** je pre Slovensko strategický partner. Poľsko patrí medzi tri krajiny, ktoré sú najväčším investorom či najväčším obchodným partnerom Slovenska.*

Zaimek dzierżawczy *nasz* może skuteczniej niż zaimek *my* tworzyć poczucie wspólnoty, ponieważ nie tylko na nią wskazuje, ale ową wspólnotę presuponuje, utrudniając błyskawiczne jej zanegowanie. Z taką wspólnotą łatwiej się identyfikować, solidaryzować, budzi on też pozytywny stosunek i tworzy rodzinną atmosferę, por:

*Geograficky i symbolicky nás spájajú Tatry, ktoré na Slovensku i v Poľsku milujeme. Ich dramatický reliéf nám však niekedy bráni vidieť na jednu aj druhú stranu, o niečo lepšie sa spoznať a hlbšie si porozumieť. Mojim úprimným želaním je, aby sme **našu** budúcu **spoluprácu** s Poľskou republikou intenzívnejšie stavali nielen na základe našej úspešnej ekonomickej, ale aj kultúrnej a jazykovej blízkosti.*

*Severoatlantická aliancia základným pilierom **našej obrany** a bezpečnosti... a jednota medzi spojencami je kľúčovým predpokladom k jej dobrému fungovaniu.*

***Naszym priorytetem** jest zbudowanie spójności infrastrukturalnej i gospodarczej na osi Północ-Południe (...) I to oczywiście jest dla nas ważny sygnał, bo on właśnie m.in. pokazuje, że to myślenie, które obudziliśmy w Walii – ale przede wszystkim przygotowując się do szczytu w Warszawie i pokazując, jaka jest sytuacja w **naszej części świata, w naszej części Europy** – że ono jest nadal aktualne i że te zagrożenia, które potencjalnie istnieją, są dostrzegane, rozumiane i NATO na te potencjalne zagrożenia odpowiada, czyli NATO żyje.*

W prezydenckich wypowiedziach często wykorzystywana jest pierwsza osoba liczby mnogiej. Określana jako *pluralis politicus* ze względu na swoją stałą obecność w tekstach ideologicznych, propagandowych, politycznych, kategoria ta buduje poczucie wspólnoty i bliskości oraz umożliwia kategoryzację świata na „swoich” i „obcych”, będąc przy tym niejednokrotnie niejednoznaczna (Łysakowski, 2005, s. 35, 54–55). W poniższych egzemplifikacjach służy podkreśleniu jednolitości stanowisk, eksponowaniu więzi między krajami oraz wspólnych cech oraz poglądów:

jesteśmy zasadniczo zgodni co do tego, że.....;

stoimy na stanowisku jednolitym...;

chcielibyśmy, aby [wojna] jak najszybciej się zakończyła, ale nie *chcielibyśmy*, żeby zakończyła się zwycięstwem Rosji. *Nie wyobrażamy* sobie tego;

uważamy, że Ukraina wymaga wsparcia – dziękuję, że Słowacja tego wsparcia udziela;

Cieszę się, że *znaleźliśmy* także wspólny pogląd na sprawy wspierania istotnych inwestycji w obszarze infrastruktury komunikacyjnej i energetycznej, które są istotne dla współpracy między naszymi krajami;

Trzeba jasno powiedzieć, że praktycznie we wszystkich sprawach się *zgadzamy* co do tego, jakie są nasze potrzeby i spojrzenia na przyszłość, także jeżeli chodzi o rozwój sytuacji w Europie, a także o to, czemu *powinniśmy* zapobiegać;

Wszyscy *marzymy* o tym, aby wspólnie te granice burzyć;

Dziś, w obliczu wojny z Rosją, *integrujemy* się przeciwko agresorowi;

Ale oczywiście *rozmawialiśmy* z Panią Prezydent również o kwestiach bezpieczeństwa – o naszym sąsiedztwie z Ukrainą. Bardzo się cieszę, że *mamy* tutaj z Panią Prezydent wspólne spojrzenie.

Či už je to v obchode, vo vzájomných investíciách alebo v rámci spolupráce v dôležitých oblastiach, ako sú napríklad energetika či bezpečnosť. Zároveň vnímam, že je tu veľký priestor, *aby sme* toho spolu *robili* viac – ako napríklad v oblasti cestnej infraštruktúry. Je dobré, že aj v tomto smere sa naša spolupráca postupne zlepšuje; Pretože výzvy ako automatizácia, robotizácia, ale aj klimatické zmeny, sa nás a našich občanov bytostne týkajú. Naše krajiny by preto mali byť lídrami v európskej spolupráci na riešení týchto výziev.

Cechą charakteryzującą język polityków jest też podkreślanie swoich indywidualnych działań i zamierzeń. Ten cel retoryczny realizuje się przez wykorzystywanie w wypowiedziach form pierwszej osoby liczby pojedynczej, np.:

*Nie ukrywam, że **namawiałem** Panią Prezydent do zaangażowania się we współpracę w ramach Trójmorza, bo uważam, że jest to dobry projekt dla naszej części Europy, dla Europy Centralnej, który przede wszystkim przybliży nasze kraje właśnie w aspekcie Morze Czarne, Adriatyk, Bałtyk. **Wierzę**, że współpraca w ramach Trójmorza w najbliższych latach będzie się rozwijała. **Liczę** także na rozwój współpracy z partnerami Trójmorza, tzn. zarówno z Republiką Federalną Niemiec, jak i ze Stanami Zjednoczonymi. Bo to także jest ważne, by te wielkie państwa – silne infrastrukturalnie i bardzo silne gospodarczo – włączały się w ten proces, także pod względem inwestycyjnym. **Mam nadzieję**, że na przestrzeni najbliższych lat tak właśnie będzie;*

***Súhlasím** s Pánom Prezidentom Dudom, že treba vytvorit' spoločnú pracovnú skupinu, ktorá pozbiera všetky poznatky z týchto nešťastí a ktorá nám pomôže do budúcnosti lepšie sa pripraviť na takéto prírodné výzvy, ktorým sa naozaj ťažko čelí a veľmi náročne sa aj predvídajú...;*

*Na prezidentský summit **prichádzam** s očakávaním užitočných, ale najmä priateľských susedských rozhovorov. Je to síce moja premiéra v tomto formáte, ale s vyšehradskými kolegami **sa stretávam** a **hovorím** pravidelne a často pri mnohých iných príležitostiach*

Jak zaznacza Tomasz Łysakowski, uwypuklanie własnych oczekiwań czy podjętych działań dyplomatycznych poprzez zastosowanie narracji pierwszoosobowej „może wprowadzać i akcentować osobistą relację w komunikacji, zaangażowanie w problem, wzmacniać wiarygodność” (Łysakowski, 2005, s. 29).

Kolejnym, często wykorzystywanym w dyskursie politycznym zabiegiem jest intensyfikowanie wypowiedzi, co dokonuje się za pomocą – współcześnie ekspansywnych i realizowanych przez szeroki wachlarz środków językowych – intensyfikatorów (Sojda, 2022): z **wielką** przyjemnością i radością zapraszam; **ogromnie** dziękujemy; jeszcze raz gratulujemy i jeszcze raz **bardzo** serdecznie Pana witamy; pogratulowałem Pani prezydent tego **spektakularnego** zwycięstwa wyborczego; **veľmi** otvorené prijatie; **veľmi** otvorený pohovor; Som **nesmierne** rád, že moja druhá nástupná zahraničná cesta prebehla vo **veľmi** priateľskom duchu a teším sa na budúcu intenzívnu spoluprácu.

W analizie języka wystąpień prezydentów na uwagę zasługują też szablony, nierozbudowane apostrofy, charakterystyczne dla dyskursu politycznego. Odpowiednia tytulatura odzwierciedla wyrażenie szacunku do adresata nie tylko

względem niego, ale również względem urzędu, którego jest przedstawicielem (Olchowa, 2018, s. 122). Nie dziwi zatem używanie sformułowań *Szanowni Państwo, Szanowny Panie Prezydencie, Szanowna Pani Prezydent, Wielce Szanowna Pani Prezydent, Vážený Pán Prezident*. Podkreślanie dobrych relacji pomiędzy głowami państw, zwłaszcza w sytuacjach spotkań mniej oficjalnych, umożliwiając formy bardziej poufale: *Drogi Andreju, Miły Andrej, Miły Bronek, [...] jestem wdzięczny Państwu Prezydentom – Koleżankom i Kolegom*.

Ostatnim środkiem językowym, na który w opisywanym kontekście zwracam uwagę, są powtórzenia. Jest to kolejny, charakterystyczny dla dyskursu politycznego chwyt erystyczny, który wpływa na percepcję problemu, umożliwiając odbiorcy szybsze i łatwiejsze przyswojenie oraz zapamiętanie informacji, szczególnie przekazywanej ustnie. Celem powtarzania wyróżnionych fragmentów wypowiedzi, czasowników czy fraz jest pokazanie jedności stanowisk prezydentów sąsiednich państw oraz podkreślenie istoty i wagi przekazu. Powtórzenia w mowach prezydenckich ilustrują poniższe przykłady:

*Mam tu na myśli **swoisty** prezydencki **patronat** po stronie słowackiej i polskiej nad kwestią przyspieszania i szczęśliwego zakończenia inwestycji, opartej o pieniądze europejskie w zakresie budowy interkonektora gazowego, pomiędzy naszymi krajami i także **swoisty patronat** nad dokończeniem niektórych inwestycji drogowych;*

*Czasami się po przyjacielsku **spieramy**, ale ten spór jest zawsze **sporem** radosnym i **sporem** pełnym wzajemnych dowcipów, tak jak to między przyjaciółmi. Możemy się **spierać**, skąd był Janosik i Maryna, możemy się **spierać** o orkiestry góralskie, o tego rodzaju rzeczy warto się **spierać**. Warto żartować, wiedząc, że jest to nasze **wspólne** dziedzictwo kultury, **wspólne** umiłowania i przyzwyczajenia;*

*Więc **rozmawialiśmy** o współpracy właśnie w ramach V4, czyli Grupy Wyszehradzkiej, również w ramach Trójmorza, gdzie **mówiliśmy** o rozwoju **infrastrukturalnym** – jeżeli chodzi o **infrastrukturę** drogową, kolejową i energetyczną;*

*Preto **musíme** posilniť spoločné systém včasného varovania. **Musíme** zlepšiť systém výmeny informácií našich rôznych meracích zariadení a meteostanic. **Musíme** organizovať spoločné cvičenia v rámci cezhraničných regiónov, tak, aby sa naše záchrannárske zložky vedeli lepšie koordinovať, lepšie spolupracovať. **Musíme** pokračovať v zlepšovaní záchrannárskej infraštruktúry a vybavenia našich záchrannárskych zložiek, či už sú to štátne zložky, alebo dobrovoľné zložky alebo zložky civilnej obrany [...].*

*Polsko patrí medzi top tri krajiny, ktoré sú najväčším obchodným partnerom pre Slovenskú republiku. **Spoločne** si pripomíname tento rok aj **spoločnú** cestu, **spolu** sme čelili rôznym krízam a vďaka vzájomnej spolupráci sme mnoho kríz aj prekonali.*

Dyskurs polityczny, znajdujący się w kręgu zainteresowania politolingwistyki, staje się w Polsce i na Słowacji obszarem badawczym dostarczającym różnorodnego i ciekawego materiału badawczego. Mój tekst wskazuje na wycinek tego zróżnicowanego pola, obrazującego relacje między sąsiadującymi krajami, które, cytując Prezydenta Bronisława Komorowskiego (08.03.20215), „były, są i będą znakomite, ale trzeba o nie dbać”.

Podsumowując opisane środki językowe charakteryzujące relacje polsko-słowackie wyłaniające się z wypowiedzi prezydentów obu państw należy zauważyć istotę współpracy, optymistyczną wymowę, odniesienia do wspólnych wartości i skupienie się na budowaniu wspólnej przyszłości w Europie. Realizuje się to m.in. przez formy zaimków wskazujących na jedność (*my, nas, nasz/náš*), formy czasowników w drugiej osobie liczby mnogiej, poufale zwroty adresatywne, pozytywnie nacechowane intensyfikatory, leksykę podkreślającą integrację (*integrujemy się, jedność, partner, relacje, sąsiad, sąsiedztwo, razem, wspólnie, współpracujemy*). Przegląd polskiej i słowackiej literatury przedmiotu prowadzi również do konkluzji, że współczesny język polityki jest bardzo zróżnicowany i swobodny, co otwiera kolejne perspektywy na polu naukowej eksploracji. Asumptem do dalszych badań mogą być spostrzeżenia politologów o sinusoidalnym charakterze relacji polsko-słowackich: od zamrożenia w latach 90. XX wieku, przez dynamizację na początku kolejnego milenium, po swego rodzaju stagnację i wreszcie ożywienie współpracy w ostatnich latach: od sąsiada „odwróconego plecami” po „strategicznego partnera”. Badania te powinny uwzględniać proces formułowania się i realizacji polityki zagranicznej obu państw, co znajduje się w polu zainteresowań badawczych subdyscypliny językoznawczej określanej mianem politolingwistyki.

Bibliografia

- Abramowska J., 1982, *Topos i niektóre miejsca wspólne badań literackich*, „Pamiętnik Literacki” 73/1/2, s. 3–23.
- Adamka, P. 2016, Političká lingvistika?, [w:] *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*, red. R. Štefančík, Bratislava, s. 11–19.
- Augustyniak U., 2004, Polska i łacińska terminologia ustrojowa w publicystyce politycznej epoki Wazów, [w:] *Łacina jako język elit*, red. J. Axer, Warszawa, s. 33–71.
- Bralczyk J., 2003, *O języku propagandy i polityki*. Warszawa.
- Burkhardt A., 1996, Politolinguistik. Versuch einer Ortsbestimmung, [w:] *Sprachstrategien und Dialogblockaden. Linguistische und politikwissenschaftliche Studien zur politischen Kommunikation*, red. J. Klein, H. Diekmannshenke, Berlin, New York, s. 75–100.
- Dębicki M., 2013, Stosunek Polaków wobec Słowaków a inne aspekty wspólnego sąsiedztwa, [w:] *Pogranicze – Sąsiedztwo – Stereotypy. Przypadek polsko-słowackich relacji. Grupy etniczne i etnograficzne na polskim Podkarpaciu*, red. A. Kasperek, Cieszyn–Katowice, s. 11–33.
- Dudek-Waligóra G., 2022, Środki retoryczne w orędziu prezydenta Andrzeja Dudy z dnia 24 lutego 2022 roku, „Studia Neofilologiczne. Rozprawy Językoznawcze” 18, s. 113–129.
- Gazda J., 2022, *Nová slovenská učebnice politické lingvistiky*, „Opera Slavica” XXXII, 2, s. 95–99.
- Kołodziej J., 2019, *Walerego Pisarka metoda badania słów i wyrażeń sztandarowych – klucz do zrozumienia zmian społecznej świadomości*. „Zeszyty Prasoznawcze” 62, 2 (238), s. 153–172.
- Krekovičová E., 2013, Obraz Poliaaka z pohľadu Slovákov, [w:] *Pogranicze – Sąsiedztwo – Stereotypy. Przypadek polsko-słowackich relacji. Grupy etniczne i etnograficzne na polskim Podkarpaciu*, red. A. Kasperek, Cieszyn–Katowice, s. 35–54.
- Leix A., Petrjánošová M., 2017, Stosunek Słowaków do Polaków – kompleksowy obraz na podstawie badań jakościowych i ilościowych [w:] *Sąsiedztwa III RP – Słowacja. Zagadnienia społeczne*, red. M. Dębicki, J. Makaro, Wrocław, s. 102–120.
- Łysakowski T., 2005, *Wpływowe osoby. Gramatyka i perswazja*. Warszawa.
- Olchowa G., 2018, *System adresatywny języka polskiego i słowackiego na początku XXI wieku*. Hradec Králové.
- Ożóg K., 2007, *O języku współczesnej polityki*, „Polityka i Społeczeństwo” 4, s. 103–111.
- Pančíková M., 2013, *Teksty przedwyborczej propagandy politycznej*, „Acta Universitatis Lodzensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 20, s. 167–176.
- Pisarek W., 1986, Szkic wstępu do politolingwistyki, „Prace Filologiczne”, nr 33, s. 55–60.
- Popławski B., 2020, *Politolingwistyka dyplomatyczna. Analiza percepcji Afryki Subsaharyjskiej w exposé ministrów spraw zagranicznych II i III RP*, „Politeja” 6(69), s. 197–226.
- Rittel S. J., 1996, *Politolingwistyka. Uwagi metodologiczne*, „Przegląd Politologiczny” 3–4, s. 93–100.
- Rittel S. J., 2003, *Komunikacja polityczna. Dyskurs polityczny. Język w przestrzeni politycznej*. Kielce.
- Sękowska E., 2012, *Językoznawstwo a nauki pokrewne*, „Poradnik Językowy” 6, s. 5–10.
- Sojda, S. 2010, Słowacka i polska politolingwistyka, [w:] *Z warsztatu współczesnego słowacysty. Studia słowacystyczne dedykowane pamięci profesor Marii Honowskiej*, red. H. Mieczkowska, A. Hudymač, Z. Babik, Kraków, s. 95–100.
- Sojda S., 2022: *Intensyfikacja i dezintensyfikacja w języku polskim i słowackim*. Katowice.

- Stosunek Polaków do innych narodów*, oprac. J. Scovil, „Komunikat CBOS”, nr 25/2004, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_025_24.PDF, 14.09.2024.
- Svobodová H., 2005, *Politická komunikace, její nástroje a důsledky*, „Slovenská politologická revue” 2, s. 1–21.
- Wizerunek Polski i Polaków na Słowacji. Raport ARC Rynek i Opinia na zlecenie Polskiej Organizacji Turystycznej*, Warszawa, listopad 2021, <https://www.pot.gov.pl/attachments/article/1804/Raport%20-%20Wizerunek%20Polski%20i%20Polak%C3%B3w%20na%20S%C5%82owacji.pdf>, 14.09.2024.
- Współczesne stosunki polsko-słowackie* (2016), red. M. Gniazdowski, P. Samerek, T. Strážay, Bra-tysława.
- <https://k.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualno-sci/wizyty-zagraniczne/relacje-polsko-slowackie-byly-sa-i-beda-znakomite,16620> (16.09.2024)

Literatura podmiotu

- https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/519184-vo-varsave-sa-stretli-prezidenti-sr-a-polska-zuzana-caputova-a-andrzej-duda/#google_vignettehttps://standard.sk/706841/pellegrini-s-dudom-dufaju-v-spolocnu-dialnicu-rozdeluje-ich-ukrajina-v-nato
- <https://www.facebook.com/pellegrini.peter/posts/pfbid0Jvr8zWmqxvb81jJmgT12P2cSBALhEzNKKAntLDeUq1DZ2hPMnm9gYDxzNS281fCtI>
- <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-pr-ezydenta-rp-podczas-wspolnej-konferencji-z-prezydentem-slowacji,88567>
- <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/bierzemy-wspol-odpowiedzialnosc-za-poziom-swiatowego-i-europejskiego-bezpieczenstwa,3434>

Summary

Polish-Slovak relations in politicians' speeches (politolinguistic perspective)

The text attempts to identify the most important features of political discourse reflected in the political language of Polish and Slovak presidents. Based on an interdisciplinary approach, the research tools of politolinguistics, as a separate linguistic discipline, are distinguished. Politolinguistics is a science that studies the language of politicians and the language of politics. That is the framework for analyzing the characteristic linguistic means that show cooperation and good neighborhoods between Poland and Slovakia. The subjects of the analysis were the presidents' speeches, which were analyzed in verb person, deity, intensifying lexis, and repetitions and apostrophes.

**Sprawozdanie z XXVI posiedzenia Polsko-Słowackiej
Komisji Nauk Humanistycznych
przy Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP
i Ministerstwie Edukacji, Badań, Rozwoju i Młodzieży RS
Nitra, 25–28 września 2024 roku**

Kolejne, dwudzieste szóste już posiedzenie Komisji, zgodnie z tradycją spotkań organizowanych na przemian przez stronę polską i stronę słowacką odbyło się w Nitrze. Na miejsce obrad i konferencji strona słowacka wybrała kameralny hotel Grand Hotel Sole. Tym razem spotkanie przebiegało zgodnie z ustalonym od lat porządkiem: pierwszy dzień, po uroczystym otwarciu, poświęcony był konferencji naukowej „Aktualne problemy słowacko-polskiej komparatystyki językowej”, drugiego dnia odbyło się robocze posiedzenie Komisji.

Uczestnicy XXVI posiedzenia Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych.

Początek obrad. Przemawia JE Andrea Elscheková-Matisová, ambasador Republiki Słowackiej w Polsce.

Po uroczystym podpisaniu protokołu. Od lewej: Filip Tarłowski, prof. Joanna Goszczyńska, prof. Peter Káša i Martina Kľofáčová.

W oficjalnym otwarciu posiedzenia wzięli udział członkowie obu sekcji Komisji, przedstawiciele ministerstw szkolnictwa obu krajów, dyplomaci obu krajów oraz przedstawiciele środowiska naukowego. Po kilku słowach przywitania przez przewodniczącego sekcji słowackiej Komisji, prof. Petra Kášę, zabrali głos zaproszeni goście (JE pani ambasador Republiki Słowackiej w Warszawie Andrea Elscheková-Matisová, przedstawiciel Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Bratysławie Dariusz Żuk-Olszewski, Dyrektor Instytutu Słowackiego w Warszawie Milan Novotný, dziekan Wydziału Filozofii Uniwersytetu Konstantyna Filozofa w Nitrze prof. Martin Hetényi, dyrektorka Departamentu Współpracy Bilateralnej i Multilateralnej Ministerstwa Edukacji, Badań, Rozwoju i Młodzieży RS Martina Kľofáčová oraz przedstawiciel Wydziału Europejskiego Departamentu Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP Filip Tarłowski).

W swoich przemówieniach goście deklarowali wsparcie dla działań Komisji, doceniając jej działalność. Wysoko ocenili rolę, jaką pełni w środowisku naukowym, podnosząc na konferencjach ważne tematy, rozwijając i umacniając polsko-słowackie relacje. W podobnym duchu wybrzmiał list przekazany na ręce przewodniczących Komisji, prof. Joanny Goszczyńskiej i prof. Petra Kášy, od Chargé d'affaires a.i. Piotra Samerka, który wyraził też nadzieję, że spotkanie będzie okazją do dyskusji na temat przyszłości słowaczystyki w Polsce i polonistyki w Słowacji. Na zakończenie tej części posiedzenia głos zabrał prof. Káša dziękując gościom za uświetnienie spotkania i deklarowane wsparcie dla działań Komisji.

Po części oficjalnej rozpoczęła się konferencja naukowa. Ze strony polskiej wzięli w niej udział: dr hab. Zbigniew Babik, prof. UJ; dr hab. Maryla Papierz, em. prof. UJ; dr hab. Sylwia Sojda, UŚ, natomiast stronę słowacką reprezentowali: mgr Mateusz Bednarczyk, Prešovská univerzita; doc. Mgr. Gabriela Olchowa, PhD, Univerzita Mateja Bela; prof. PhDr. Marta Pančíková, CSc., Bratysława i prof. Mgr. Marta Vojteková, PhD, Prešovská univerzita.

Wystąpienia referentów miały zróżnicowany charakter, część obracała się wokół kwestii związanych z opracowywaniem i kształtem dwujęzycznych słowników – z odwoływaniem się do aktualnie przygotowywanego w ramach prac Komisji słownika polsko-słowackiego, inne koncentrowały się na szerszych zagadnieniach z obszaru językoznawstwa konfrontatywnego, czy też polityki językowej, jeszcze inne prezentowały konkretne wyniki badań gwar bądź dyskursów. Każdemu blokowi referatów towarzyszyła dyskusja, nierzadko wykraczająca poza ramy problematyki podejmowanej w referatach, zwłaszcza w przypadku kwestii opracowań słownikowych. W myśl przyjętej zasady teksty referatów, po

akceptacji przez recenzentów (zgodnie z procedurą recenzyjną „double blind”), opublikowane zostały w XXII numerze „Kontaktów”.

Drugi dzień posiedzenia poświęcony został roboczej dyskusji nad bieżącą działalnością Komisji, w której udział wzięli wszyscy jej członkowie. Ze strony słowackiej – prof. PhDr. Peter Káša, CSc., przewodniczący Komisji i redaktor naczelny „Kontaktów”; prof. PhDr. Martin Homza, PhD, sekretarz Komisji; prof. Mgr. Marta Vojteková, PhD; prof. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.; Mgr. Dušan Segeš, PhD oraz Mgr. Zuzana Obertová, PhD, ze strony polskiej – prof. dr hab. Joanna Goszczyńska, przewodnicząca Komisji i redaktor naczelna „Kontaktów”; dr hab. Maryla Papierz, em. prof. UJ, sekretarz Komisji; prof. dr hab. Stanisław Sroka; dr hab. Teresa Smolińska, prof. UO; dr Mateusz Gniazdowski oraz dr Rafał Majerek. W tej części uczestniczyli również przedstawiciele obu ministerstw oraz dyrektor Instytutu Słowackiego w Warszawie Milan Novotný. Słowackie Ministerstwo reprezentowała dyrektor Wydziału Współpracy Bilateralnej i Multilateralnej Mgr. Martina Klofáčová oraz przedstawicielka tego samego wydziału Mgr. Silvia Maretová. Z ramienia polskiego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w posiedzeniu brał udział p. Filip Tarłowski z Departamentu Współpracy Międzynarodowej.

Na wstępie prof. Peter Káša zaprezentował najnowszy, XXI numer „Kontaktów”, opublikowany w 2024 roku w Słowacji. Zwrócił uwagę, że pismo od tego numeru wydawane jest w nowej szacie graficznej, opatrzone nowym logo Komisji. Podkreślił też, że potrzebne są jeszcze dalsze ujednolicenia – okładki i typu czcionki. Nadmienił również, że blok zawierający artykuły kończy cykl tematyczny prezentowany w trzech kolejnych numerach, zamyka pewien etap badań dotyczących obrazu Polski i Polaków w piśmiennictwie słowackim. Następnie strona polska przedstawiła ramowy projekt bieżącego numeru pisma. Projekt został uzupełniony o nowe propozycje, zwłaszcza w dziale Recenzje, i zatwierdzony przez Radę Redakcyjną. Ustalono, że teksty do tego numeru powinny zostać złożone do końca grudnia 2024.

Następnie koordynatorzy grup roboczych projektu *Dzieje Spisza*, prof. M. Homza i prof. S. Sroka omówili aktualny stan prac nad III tomem. Poinformowali, że słowacka wersja *Historie Scepusii III* zostanie opublikowana w 2025 roku – zgodnie z planem. Polska wersja językowa powinna się ukazać w 2026 roku. Ponadto prof. Homza, mając na uwadze dużą ilość zgromadzonych materiałów, wystąpił z propozycją rozszerzenia projektu o IV tom: *Dzieje narodów Spisza*, co wywołało długą dyskusję na temat wzrostu kosztów i terminu zakończenia prac. Ostatecznie Komisja zatwierdziła nową inicjatywę przy akceptacji

obu ministerstw, z zastrzeżeniem, że będzie ona przez nie finansowana w zależności od dostępności środków finansowych.

Kolejnym punktem była informacja o stanie prac nad *Słownikiem polsko-słowackim*, finansowanym przez oba ministerstwa, przekazana przez koordynatorkę projektu prof. M. Vojtekową. Postęp prac uznany został za bardziej niż zadowalający. Zaakceptowano, że słownik opublikowany będzie w trzech tomach, w układzie alfabetycznym, przy czym pierwszy tom oddany zostanie do druku do końca 2026 roku. Ponadto ustalono, że do połowy 2025 roku wydana zostanie monografia autorstwa M. Vojtekowej zawierająca koncepcję całości słownika i rejestr haseł na literę A (recenzja monografii na s. 74).

W ostatniej części posiedzenia ponownie poruszono kwestię strony internetowej Komisji i „Kontaktów”. O postępie prac poinformowali dr Zuzana Oberťová i dr Rafał Majerek, który zaprezentował też aktualny stan opracowania polskiej strony, gdzie umieszczone są PDF-y poszczególnych numerów „Kontaktów” i biogramy członków Komisji.

Na zakończenie posiedzenia powrócono do dyskusji na temat możliwości wydania monografii „Polska i Polacy w piśmiennictwie słowackim”. Byłaby ona pokłosiem trzech konferencji z ostatnich trzech lat. Komisja zaakceptowała pomysł. Ustalono, że teksty publikowane w „Kontaktach” zostaną opatrzone obszernym wstępem. Uzgodniono też, że tematem kolejnej konferencji naukowej odbywającej się w ramach posiedzenia Komisji (które tym razem odbędzie się w Polsce w dniach 24–27 września) będzie „Wektor ukraiński w polsko-słowackich związkach historycznych”.

W godzinach popołudniowych, po zakończeniu posiedzenia, znalazł się czas na krótkie zwiedzanie zabytkowej części miasta, górującego nad nim Zamku i katedry św. Emmerama, gdzie była też okazja do wysłuchania interesującego wykładu.

Posiedzenie Komisji zakończyło się podpisaniem protokołu przez przewodniczących obu Komisji i przez przedstawicieli obu ministerstw oraz uroczystą kolacją.

Joanna Goszczyńska

Peter Káša: *Prieniky a súvislosti literatúr v strednej Európe.*
Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2024, 124 s.

Literatura i kultura słowacka XIX wieku, problematyka komparatystyczna, przede wszystkim słowacko-polska oraz kwestie związane z procesami konstruowania tożsamości narodowej i kulturowej należą do obszarów, którym Peter Káša poświęca uwagę badawczą od wielu lat. Wyniki prowadzonych prac prezentował w licznych artykułach i kilku książkach, m.in. *Medzi estetikou a ideológiou. Literárnohistorické a komparatistické štúdie* (Prešov, 2001) i *Medzi textami a kultúrami. Slovenská literatúra prvej polovice 19. storočia v stredoeurópskom kontexte* (Prešov, 2011). Publikacja *Prieniky a súvislosti literatúr v strednej Európe* stanowi częściowe podsumowanie jego naukowej aktywności ostatniej dekady i obejmuje wybór tekstów, które w latach 2015–2023 ukazywały się w tomach zbiorowych i czasopiśmie „Slavica litteraria”. Badacz wyraźnie w nich nawiązuje do swoich wcześniejszych ustaleń, nie-

które zagadnienia poszerza i uzupełnia, wprowadza także pewne nowe wątki. Pozostaje wierny perspektywie komparatystycznej, potencjalnie umożliwiającej, dzięki dialogicznemu otwarciu na Innego, odkrywanie kolejnych warstw znaczeń i dodatkowych aspektów zjawisk, również tych pozornie znanych i wyczerpująco opisanych. Fenomeny literackie i kulturowe interpretuje w ich dynamicznych związkach z podlegającymi transformacjom paradygmatami ideowymi, w relacjach z koncepcjami estetycznymi, społecznymi czy politycznymi; jak pisze we wstępie: „Literatúra a kultúra sa v publikácii prezentujú v najširšom zmysle slova, teda v zložitej sieti obrazov, ideí a konceptov, kde sa veľmi často prelína umenie, ideológia a politika. Formulované tézy a problémy sú vždy obrazom dynamického, premenlivého a zložitého obdobia, keď sa prostredníctvom nových kultúrnych projektov, literárnych a umeleckých programov

formovali a upevňovali kolektívne národné identity ako aj nová (kultúrna) politika“ (s. 5–6).

Rozdział pierwszy przynosi rozważania dotyczące wybranych problemów związanych z kształtowaniem słowackiej tożsamości narodowej i specyficznymi na tle innych wspólnot Europy Środkowej znakami słowackich procesów autoidentyfikacyjnych. Autor kwestie te przedstawia z uwzględnieniem kontekstów społecznych, zmian wynikających z polityki „oświeconego absolutyzmu”, sposobów rozumienia zagadnień językowych, relacji między poczuciem przynależności obywatelskiej i tożsamości narodowej; spośród ważnych postaci kultury słowackiej tego okresu wyróżnia Adama Františka Kolárá i Antona Bernoláka. Mamy więc do czynienia z problematyką, jaka wielokrotnie pojawiała się w literaturze naukowej, a tekst jest w zasadzie przypomnieniem niektórych znanych wątków. Dodać należy, że nieco mylący jest tytuł rozdziału *Formovanie slovenskej národnej identity v uhorských a slovanských súvislostiach*. Na początku wieku XIX, czyli w miejscu, gdzie autor kończy swoje rozważania, i w pierwszej jego połowie, procesy, o których mowa w tytule ulegają dynamizacji i osiągają swój pełniejszy, choć nadal daleki od stabilności, kształt.

Kolejny rozdział *Slovenský literárny kánon v prienikoch literatúr a kultúr (Uhorský a česko-sloven-*

ský kontext) rozpoczyna się od uwag teoretycznych dotyczących procesu kształtowania kanonu, problematycznego zwłaszcza w sytuacji wielokulturowości i wielojęzyczności, następnie przypomniane zostają historyczno-literackie inicjatywy mające na celu wyznaczenie zakresu znaczeniowego pojęcia „literatura słowacka”, zawsze związane z określonym tłem ideologicznym (głównie wyznaniowym) i rozumieniem usytuowania piśmiennictwa słowackiego wobec tradycji literackiej *Uhorska* i słowacko-czeskich relacji (m.in. praca Bohuslava Tablica, ujęcie Pavla Jozefa Šafárika). Pewne moje wątpliwości budzi posługiwanie się w odniesieniu do przywoływanych opracowań pojęciem „kanonu”. Stanowią one raczej, zwłaszcza opracowanie Tablica, próbę swoistej „inventaryzacji”, usystematyzowania tekstów, które z przyjętej perspektywy uznać można za część historii literatury słowackiej, a nie wyróżnienia tych, które, jak pisze autor, „profilują a kodifikują hodnotový systém istej sociálnej skupiny na báze regionálnej, etnickej, politickej či konfesionálnej súdržnosti“ (s. 18), czyli tych, które mają reprezentować dla wspólnoty szczególną wartość.

Problematyka komparatystyczna dominuje w następnej części *Podoby formovania romantizmu v strednej Európe a možnosti literárnej komparatistiky*. Punktem wyjścia są ogólne uwagi teoretyczne o romantyzmie

jako formacji otwartej, wielopostaciowej, powstającej w sytuacjach napięć i konfliktów. Káša odwołuje się tutaj przede wszystkim do ważnych propozycji literaturoznawstwa polskiego, słowackiego i czeskiego, przy czym pewnym zaskoczeniem może być brak w bibliografii jednej z najistotniejszych w ostatnich latach pozycji poświęconych romantyzmowi słowackiemu *Slovenský romantizmus. Synopticko-pulzačný model kultúrneho javu* (red. Peter Zajac i Ľubica Schmarcová, Brno, 2019). Ukazaniu różnych sposobów rozumienia idei romantycznych, przede wszystkim na gruncie estetyki, służy porównanie koncepcji aktualizowanych w wybranych tekstach Pavla Jozefa Šafárika i Adama Mickiewicza, Ľudovíta Štúra i Kazimierza Brodzińskiego oraz Jozefa Miloslava Hurbana i Maurycego Mochnackiego. Pasaże poświęcone poszczególnym słowacko-polskim „duetom“, których teksty rozpatrywane są w ważnych kontekstach umożliwiających pogłębioną komparatystyczną lekturę, przynoszą wiele cennych spostrzeżeń potwierdzających zarówno istotne różnice, jak i dostrzegalne paralele i analogie w polskiej i słowackiej kulturze pierwszej połowy XIX wieku.

Wybrany aspektom kształtowania się kultury słowackiej w wieloetnicznych ośrodkach edukacyjnych – Kieżmarku i Preszowie poświęcony został kolejny rozdział *Dialóg etník a kultúr v centrách vzdelanosti (Ke-*

žmarok a Prešov v prvých dekádach 19. storočia). Przywołując oświeceniowe koncepcje ważnych postaci związanych z tymi centrami kulturowymi, m.in. działających w Kieżmarku Gregora Berzeviczy'ego i Jána (Johannesa) Genersicha, inicjatywy stowarzyszeniowe mające charakter uniwersalny oraz te oparte o kryteria językowe czy etniczne (stowarzyszenia niemieckie, węgierskie i słowackie), między którymi istniały pewne relacje, autor przekonująco przedstawia kulturową specyfikę obydwu miast, w których „[...] sa na prelome 18. a 19. storočia sformovala jedinečná a dominantne multietnická urbánna kultúra a v menšej miere aj užšia a dodnes pretrvávajúca slovenská kultúrna identita, ktorú však možno relevantne identifikovať a interpretovať len [...] v interkultúrnych reláciách a stredoeurópskych regionálnych súvislostiach” (s. 56). Perspektywa ta, oddająca dynamizm, pluralizm i dialogiczność, prowadzić może, co potwierdzają ustalenia Kášy, do cennych poznawczo rezultatów.

Do problematyki relacji słowacko-polskich autor wraca w rozdziale *Slovenská a poľská literatúra v kontaktoch a súvislostiach do roku 1918*, poświęconym recepcji literatury polskiej w Słowacji do powstania I Republiki Czechosłowackiej. W uwagach dotyczących okresu romantyzmu pojawiają się znane, wielokrotnie analizowane przez badaczy i badaczki, wątki związane z obecnością poezji Mickiewicza

w środowisku słowackich romantyków; szkoda, że autor odwołuje się jedynie do słowackich badań, uwzględnienie polskich propozycji (m.in. tekstu Jacka Kolbuszewskiego *Drugi obieg czy literackie „podziemie”?* *Z dziejów poezji Adama Mickiewicza w Słowacji w XIX wieku* z tomu *Na południe od Tatr. Studia o literaturze słowackiej*, Wrocław 2003, s. 105–127, czy prac Joanny Goszczyńskiej na temat mesjanizmu), pogłębiłoby i zdynamizowało prezentowany obraz. Sugerując się tytułem rozdziału można by się również spodziewać uwzględnienia w nim rozważań o zainteresowaniu literaturą słowacką w Polsce, którego przykłady, mimo wyraźnej asymetrii literackich relacji, również w omawianym okresie można znaleźć. Interesujące refleksje dotyczą natomiast recepcji dzieł Henryka Sienkiewicza; autor wykorzystuje głównie ustalenia Jozefa Hvišča (cytaty z recenzji *Quo vadis?* przytaczane są również z publikacji słowackiego polonisty) i ukazuje, jak na konkretne sposoby odbioru wpływały konteksty ideowe czy wyznaniowe.

Najobszerniejsza część publikacji *Národné hnutia a dialógy kultúr v strednej Európe* (w książce zapisane „v strednej Európy” – to jeden z błędów, jakie się w niej pojawiają, pokazujących, że nie zadbano o dokładną redakcję i korektę całości) przynosi syntetyczny, bogaty materiałowo i interpretacyjnie obraz dynamiki ruchów narodowych w okresie oświecenia i ro-

mantyzmu, przywołuje kluczowe koncepcje, najważniejsze postaci i teksty, kreujące zarówno poszczególne narodowe *imaginaria*, formułujące postulaty i cele konkretnych grup narodowych, jak i zróżnicowane wyobrażenia środkowoeuropejskiej przestrzeni kulturowej. W rozdziale tym, dzięki uwzględnieniu sytuacji kilku wspólnot – słowackiej, czeskiej, węgierskiej i polskiej – ukazaniu przemian w ich obrębie i we wzajemnych, skomplikowanych związkach, najpełniej zrealizowana zostaje, moim zdaniem, koncepcja badań komparatystycznych, którą Káša reprezentuje. Perspektywa eksponująca poszukiwanie przestrzeni spotkań, dialogu, niekiedy sporu i konfrontacji, rozumienie specyfiki zjawisk w ich relacyjności, odchodzenie od stabilnych konstrukcji na rzecz odkrywania nieoczywistych wymiarów zjawisk wydaje się być najbardziej adekwatna w badaniach Europy Środkowej, którą opisywać można jako „obrovskú, pestrú a zložitú mozaiku, ktorej definitívna a finálna podoba však nikdy nemôže vzniknúť” (s. 72).

W zamykającym książkę szkicu *Stredná Európa a premeny literárno-vednej slavistiky (namiesto záveru)* autor włącza się w trwającą do lat i co pewien czas ożywianą dyskusję dotyczącą kształtu i zakresu badań sławistycznych, a także form kształcenia sławistycznego na poziomie szkolnictwa wyższego. Przypomina wcześniejsze tradycje rozumienia sla-

wistyki i problemy opisywane współcześnie w czeskich i polskich kręgach akademickich (Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka, Bogusław Bakuła), a następnie wskazuje – jako jedną z możliwych perspektyw – realizowaną na Uniwersytecie Preszowskim w Preszowie, koncepcję studiów środkowoeuropejskich, w ramach których tradycyjne kształcenie filologiczne służyć ma przede wszystkim zyskiwaniu wiedzy z zakresu kultur regionu, ujmowanego z uwzględnieniem relacji jego słowiańskich i niesłowiańskich komponentów. Podkreśla również inspirujący potencjał badań slawistycznych zakreślonych w szerokich ramach problematyki regionu.

Wartością inicjatyw podsumowujących pewien etap badań, do których publikacja Petra Káśy należy, jest zgromadzenie artykułów rozproszonych, które w nowej ramie wydawniczej, dzięki powstającym między nimi relacjom, wzajemnej korespondencji na płaszczyźnie tematycznej, zyskiwać mogą dodatkowe znaczenia i ułatwiać odbiorcom dokładniejsze zrozumienie problematyki. Z wyborami wcześniej prezentowanych prac wiązać się też mogą potencjalne niebezpieczeństwa, wynikające m.in. ze specyfiki kontekstów, w których teksty pierwotnie się pojawiły; ich zróżnicowanie, a tym samym zróżnicowanie samych tek-

stów prowadzić może do wrażenia braku spójności publikacji, w której zostały zebrane. Sposobem na uniknięcie takiej sytuacji jest dokonanie koniecznych zmian, skrótów i uzupełnień, zwłaszcza jeżeli wybór ma być traktowany w kategoriach monografii naukowej. Ustalenia prezentowane przez autora w poszczególnych artykułach mają, mimo sformułowanych powyżej pewnych uwag krytycznych, niewątpliwą wartość poznawczą a rozważania dotyczące możliwości komparatystycznego ujmowania problematyki Europy Środkowej stanowić mogą inspirację dla kolejnych przedsięwzięć naukowych. Publikacja jako całość zyskałaby natomiast, gdyby miała nieco inną strukturę (np. umieszczenie na początku książki najobszerniejszego, syntetycznego rozdziału), teksty zostały zredagowane w taki sposób, aby uniknąć niepotrzebnych powtórzeń, a ich zawartość uzupełniona o dodatkowe, związane z tematem wątki. Podsumowując, zebrane w wydawnictwie artykuły są ważnymi i cennymi dla rozumienia Europy Środkowej propozycjami badawczymi, natomiast zgromadzony materiał i zakreślona rama teoretyczna pozwalały, moim zdaniem, na przygotowanie bardziej kompleksowego opracowania problematyki.

Rafał Majerek

Marta Vojteková, *Koncepčné otázky poľsko-slovenského lexikografického projektu*, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov 2025, 184 s.

Koncepčné otázky poľsko-slovenského lexikografického projektu autorstwa Marty Vojtekovej to nowa pozycja na rynku wydawniczym, obejmującym szeroko pojmowane badania konfrontatywne polsko-słowackie.

Leksykografia przekładowa polsko-słowacka jest stosunkowo wąską subdyscypliną językoznawczą, która w ostatnich dziesięcioleciach odnotowuje powolny, lecz systematyczny rozwój. Pomimo bliskości geograficznej, kulturowej i językowej liczba wydanych słowników zestawiających język polski ze słowackim, w porównaniu z innymi parami językowymi, pozostaje wciąż niewielka. I zdecydowanie nie jest wystarczająca. Jednym z podstawowych problemów jest brak dużego, aktualnego słownika, który uwzględniałby charakterystykę frekwencyjną i pragmatyczną współczesnej leksyki polskiej i słowackiej. Stąd też przygotowywany (od 2022 roku) w ramach działalności Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych projekt leksykograficzny *Słownika polsko-słowackiego (Poľsko-slovenský slovník)* nabiera szczególnego znaczenia. W pracy nad projektem zaangażowany jest zespół badaczy słowackich i polskich pod kierunkiem Marty Vojtekovej. W skład zespołu, który pracu-

je obecnie nad artykułami hasłowymi do pierwszego tomu (litery A, B, C, Ć, D, E, F), wchodzi: Marta Pančíková, Zuzana Obertová, Maria Papierz, Vladimír Benko i Mateusz Bednarczyk. Głównym celem prac jest „príprava dvojazyčného slovníka prekladového typu, všeobecného charakteru a stredného rozsahu, ktorý by zaplnil jestvujúcu medzeru v oblasti poľsko-slovenskej lexikografie” (s. 11). Prezentowana publikacja stanowi swobodnego rodzaju „instrukcję” opisującą aspekty teoretyczno-metodologiczne oraz praktyczne opracowania materiału leksykalnego w formie dwujęzycznego słownika, który finalnie ma zawierać około 60 000 haseł.

Na strukturę monografii składają się dwa rozdziały metodologiczno-koncepcyjne, zestawienie skrótów i prezentacja słownika (kompleksowo opracowana litera A) oraz bibliografia, obcojęzyczne streszczenia i indeks osobowy. Tak skonstruowane części mają jasno zdefiniowane cele nawiązujące do tematu pracy. W rozdziale pierwszym Autorka przedstawia historię prac nad słownikiem, które rozpoczęto w latach 70. XX wieku w Katedrze filologii słowiańskich Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie oraz przegląd badań w obrębie leksykogra-

fii polsko-słowackiej. Zwraca uwagę na powstałe w drugiej połowie ubiegłego wieku słowniki (Batowski 1959, Buffa – Ivaničková 1963, Stano – Buffa 1975, Abrahamowicz – Jurczak-Trojan – Papierz 1994, Krčová 2002, Spyrka 2006, Capiak 2010, Jurczak-Trojan – Mieczkowska – Orwińska – Papierz, 1998), będących podstawą współpracy leksykograficznej między środowiskami akademickimi w obu krajach. W tym kontekście uzasadnia również potrzebę powstania słownika, który odzwierciedlałby współczesny stan języka polskiego i słowackiego. Metodę opracowania pracy pt. *Pol'sko-slovenský slovník* (dalej PSS) badaczka opiera na analizie porównawczej istniejących jednojęzycznych słowników ogólnych oraz na dorobku językoznawstwa korpusowego, podkreślając tym samym empiryczne podłoże pracy. Co ważne, podejście metodologiczne, uwzględniające też dane frekwencyjne i stylistyczne, odpowiada potrzebom praktyków: tłumaczy, specjalistów, nauczycieli czy studentów.

Rozdział drugi, stanowiący trzon merytoryczny opracowania, jest rozdziałem najobszerniejszym, zawiera opis koncepcji PSS, począwszy od jego ogólnej charakterystyki (2.1.), poprzez szczegółowo i precyzyjnie przedstawioną budowę hasła słownikowego (2.2.), gdzie Autorka uwzględnia morfologiczne, leksykalno-semantyczne i syntaktyczne zasady kompozycji hasła. Na szczególną uwagę

zasługuje podrozdział 2.2.4. *Funkčné kvalifikátory*, opisujący stosowany w przygotowywanym słowniku system kwalifikatorów funkcjonalnych. Precyzyjna charakterystyka terminu *kvalifikátor funkcionálny* – oparta na dotychczasowych polskich i słowackich słownikach ogólnych – i jego typologia uzasadnia przyjęcie obranej metodologii, w obrębie której w PSS będą wyróżnione kwalifikatory frekwencyjne (*frekvenčné kvalifikátory: zried.*), chronologiczne (*temporálne kvalifikátory: zastaráv., histor., arch.*), geograficzne (*teritoriálne kvalifikátory: region.*), socjolektalno-środowiskowe (*sociálne podmienené kvalifikátory: sociol.*), ekspresywne (*citovohodnotiace kvalifikátory: expr., hypok., zjemn., pejor., žart., iron., vulg., hrub.*) oraz stylistyczne (*štylistické kvalifikátory: hovor., kniž., publ., admin., poet., náb.*). Na szczególne uznanie zasługuje wkład Autorki w porównanie systemu kwalifikatorów w istniejących słownikach i sporządzenie na tej podstawie jednolitej listy „narzędzi leksykograficznych” przyjętych i wykorzystywanych podczas prac nad PSS. Zestawienie stosowanych skrótów i oznaczeń (część trzecia) poprzedza rozdział czwarty monografii, który jest prezentacją kompletu 2114 haseł rozpoczynających się na literę A. Typograficznie są one opracowane tak, jak będą wyglądały w końcowej wersji słownika.

Autorka zauważa, że dobrze prze-myślana, a co za tym idzie, również szczegółowo opisana koncepcja słownika przekładowego jest niezwykle istotną wskazówką dla autorów w procesie jego przygotowywania. Jest też, po ukończeniu prac, kluczem do czytania słownika przez użytkowników. Należy zgodzić się z tym stwierdzeniem dodając, że publikacja (częściowo oparta na opublikowanych tekstach Autorki w czasopiśmie „Slovenská reč”: 89(1)/2024, 90(1)/2025) stanowi udane sprawozdanie z pierwszego etapu realizacji dużego projektu, jakim jest dwujęzyczny słownik polsko-słowacki. Dodam również, że jest to słownik, na który środowisko z niecierpliwością czeka.

Prezentowana monografia stanowi zatem ważny wkład w pole badawcze, jakim jest leksykografia, szczególnie w ujęciu polsko-słowackim. Wkład ten

uwidacznia się w kilku obszarach: wypełnienie luki w zakresie leksykografii polsko-słowackiej, analiza porównawcza słowników jednojęzycznych języka ogólnego, analiza kwalifikatorów słownikowych oraz wykorzystanie praktyczne przygotowywanego słownika. Można zatem skonstatować, że monografia jest cenną publikacją nie tylko dla leksykografów, ale również dla językoznawców, translatologów, przekładoznawców czy nauczycieli oraz uczących się języka obcego w parze język słowacki – język polski. Jej potencjał tkwi we wpływie na kształt przyszłej leksykografii polsko-słowackiej, która zmierza ku modelowi dynamicznego, reagującego na szybko zmieniające się realia społeczne i językowe, nowoczesnego narzędzia, jakim jest *Pol'sko-slovenský slovník*.

Sylvia Sojda

100. výročie bratislavskej polonistiky, pod red. M. Dobríkovej, Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava 2024, 395 s.

Szczególnym wydarzeniem w polsko-słowackich i słowacko-polskich relacjach kulturowych był, przypadający w 2024 roku, jubileusz 100-lecia polonistiky na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Komenskiego w Bratysławie. Obchody i upamiętnie-

nia trwały przez cały rok. Włączyły się w nie również polskie przedstawicielstwa dyplomatyczne: Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej i Instytut Polski w Bratysławie. W mediach społecznościowych publikowane były m.in. wypowiedzi absolwentów bratysław-

skiej polonistyki potwierdzające atrakcyjność studiowania języka polskiego wobec zapotrzebowania współczesnego rynku pracy, translatologii, dziedzin kulturowo-dyplomatycznych, jak i finansowych na specjalistów posługujących się m.in. językiem polskim.

Kulminacją obchodów była 2-dniowa międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona zagadnieniom językoznawczym, glottodydaktycznym, kulturoznawczym i literaturoznawczym w szeroko rozumianym słowiańskim kontekście językowo-kulturowym. Organizatorzy konferencji zadbali o wcześniejszy wydruk zgłoszonych artykułów i wystąpień konferencyjnych, dzięki czemu tom jubileuszowy zatytułowany *100. výročie bratislavskej polonistiky* mógł zostać zaprezentowany już podczas obrad.

Recenzowany tom wpisuje się w tradycję wcześniejszych publikacji poświęconych bratysławskiej polonistyce, np.: *Zborník z 80. výročia lektorátu poľského jazyka* (Bratysława 2004); J. Ciesielska i K. Wawrzyniak, *Polish Studies at Comenius University in Bratislava* („Postscriptum Polonistyczne” 1(15) 2015); R. Baron, R. Madecki, R. Rusin Dybalska, *Česká (a slovenská) univerzitní polonistika do roku 1939* (Praha 2023). W odróżnieniu od tych prac omawiany tom, poza trzema pierwszymi tekstami, nie ma ani charakteru wspomnieniowego, ani historyczno-informacyjnego. Ponadto opublikowane w nim artykuły

wykraczają poza dydaktyczno-kulturowe relacje polsko-słowackie, czy polsko-czechosłowackie i mieszczą się w obszarze ogólnosłowiańskich relacji międzykulturowych.

Wstęp do publikacji, autorstwa prof. Márii Dobříkovej, kierowniczki Katedry Filologii Słowiańskich oraz teksty prof. Marty Pančíkovej, zasłużonej wieloletniej szefowej bratysławskiej polonistyki oraz byłej członkini m.in. Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych oraz Stowarzyszenia Bristol, jak i Zuzany Obertovej z wyżej wymienionej katedry zdominowały, skądinąd potrzebne i interesujące, informacje faktograficzne. Z uwagi na to, że studia polonistyczne realizowane są w ramach filologii słowiańskich, M. Dobříková zwraca uwagę na nowatorski charakter prezentowanego tomu jubileuszowego. Większość zamieszczonych w nim artykułów powstała w ramach naukowego projektu grantowego VEGA 1/0561/24 sfinansowanego przez Ministerstwo Szkolnictwa, Nauki, Rozwoju i Młodzieży Republiki Słowackiej pt. *Determinanty a metodologické impulzy poľsko-slovanskej interkultúrnej komunikácie*. To umożliwiło autorom zaprezentowanie szerokiej panoramy polsko-słowackich i polsko-słowiańskich obszarów badawczych, dydaktycznych, translatorskich, kulturowych i religijnych.

Publikacja została podzielona na trzy części zatytułowane: *História*

a perspektívy polonistických štúdií, Poľsko-slovenské medzijazykové vzťahy i Medziliterárne vzťahy a interkultúrna komunikácia. W ramach przedstawionych działów wyodrębnić można dodatkowe podgrupy, które skupiają się na bardziej szczegółowych obszarach tematycznych. Zdecydowana większość artykułów dotyczy badań realizowanych w ramach współczesnej humanistyki w zakresie językoznawstwa, kulturoznawstwa i literaturoznawstwa oraz obszarów naukowych pograniczy różnych dziedzin. Dzięki temu publikacja prezentuje różnorodność tematyczną i metodologiczną wpisującą się w aktualny stan badań nad szeroko rozumianą kulturą środkowoeuropejską – od Polski przez Słowację, Czechy, Chorwację, Macedonię Północną, Serbię, Słowenię aż po Bułgarię.

Marta Pančíková zadaje w swoim wspomnieniowo-wprowadzającym artykule pytanie *Quo vadis, najstaršia slovenská polonistika*, przywołując lata jej największej świetności, wybitnych wykładowców, lektorów, badaczy, autorów znaczących publikacji, jak i prehistorię kierunku w postaci seminarium słowiańskiego, które istniało w Bratysławie od 1921 roku. Z nostalgią czytałam o bibliotece słowiańskiej noszącej po dziś dzień nazwę Slovenský seminár, w której sama spędziłam mnóstwo czasu podczas moich studiów na Uniwersytecie Komenskiego. Prof. Pančíková zwraca uwagę na zgromadzone w nim liczne i cenne polonika

oraz na rozwijaną na bratysławskiej polonistyce wieloaspektową współpracę zagraniczną, naukową i dydaktyczną w środowisku polonistyczno-slawistycznym. Należy zaznaczyć, że sama pani profesor podczas swojej pracy na bratysławskiej polonistyce rozwinęła niezwykle szeroką sieć kontaktów z polskimi uczelniami, wykładowcami i studentami m.in. w ramach CEEPUS i ERAZMUS+. Dzięki temu bratysławska polonistyka była rzeczywistym pomostem kulturowym pomiędzy Polską, Słowacją / Czechosłowacją a po 1993 roku również wieloma innymi krajami. Przykładem tego jest m.in. bogata bibliografia M. Pančíkovej i jej aktywność zawodowa w Słowacji, Czechach i w Polsce, przywoływana w innych tekstach recenzowanego tomu.

Następny blok tematyczny stanowią teksty informacyjne poświęcone nauczaniu polonistyki w Europie Środkowej i na Bałkanach, albo parafrazując jeden z tytułów “od morza do morza”, czyli w Słowacji, Czechach, Chorwacji, Bułgarii oraz w Macedonii Północnej. Roman Baron oraz Roman Madecki w swoim artykule *K dějinám české a slovenské polonistiky do roku 1939* prezentują własny projekt badawczy *Česká univerzitní polonistika do roku 1939 (od polonofilství k systematickému bádání o dějinách polského jazyka a literatury)*. Kolejny artykuł *Kontakty slovensko-polskie na Wydziale Nauk Humanistycznych Uniwersy-*

tetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie Małgorzaty B. Majewskiej przedstawia epizod akademickiej współpracy z M. Pančíkovą w ramach prowadzonego przez słowacką badaczkę kursu dla studentów warszawskiej uczelni. W kolejnym artykule *Studia Polonistyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Zagrzebskiego* Sandra Banas i Miroslav Hrdlička przedstawiają tradycje nauczania języków zachodniosłowiańskich, w tym również polskiego, na swojej uczelni. Autorzy zwracają uwagę na rolę wybitnych dziewiętnastowiecznych polonistów, strukturę organizacyjną, zaplecze kadrowe, program dydaktyczny oraz współpracę z polskimi instytucjami i przedstawicielstwami dyplomatycznymi. Rozwinięciem informacji o tradycjach zagrzebskiej polonistyki jest tekst Ivany Vidović Bolt *Z językiem polskim od morza do morza* poświęcony naukowym i dydaktycznym osiągnięciom wybitnej zagrzebskiej polonistki prof. Nedy Pintarić Kujundžić. Kolejną polonistyką prezentowaną w tomie jest macedońska, którą przedstawiły Katerina Veljanovska i Lidija Tanuszevska. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na wybitne osiągnięcia Lidiji Tanuszevskiej, macedońskiej polonistki, autorki licznych prac naukowych i tłumaczeń z języka polskiego, uhonorowanej m.in. nagrodą Złote Pióro Zrzeszenia Tłumaczy Macedońskich za przekład książek *Prawiek i inne czasy* Olgi Tokarczuk

oraz opowiadań Brunona Schulza, jak i Nagrodą Translatorską im. Ryszarda Kapuścińskiego. Zvonko Taneski poświęca jej dokonaniom tekst zatytułowany *Tłumaczenia współczesnej literatury polskiej na język macedoński autorstwa Lidiji Tanuszevskiej*. Z kolei Miglena Mihaylova-Palanska przedstawia historię oraz działalność naukowo-dydaktyczną trzech bułgarskich polonistyk: na Uniwersytecie św. Klimenta Ochrydzkiego w Sofii, na Uniwersytecie Świętych Cyryla i Metodego w Wielkim Tyrnowie oraz na Uniwersytecie Płowdiwskim im. Paisjusza Chilendarskiego. Artykułem zamykającym pierwszy rozdział tomu jest tekst *Słowaccy absolwenci kursów wakacyjnych Polonicum w latach 1956–1989* Piotra Kajaka, zawierający m.in. cenny wykaz animatorów słowackich studiów polonistycznych, wśród których znajdują się wybitni naukowcy, dydaktycy, tłumacze z języka polskiego, jak i dyplomaci.

Drugi, najobszerniejszy rozdział tomu, zatytułowany *Polsko-słowacké medzijazykové vzťahy*, przynosi artykuły z obszaru współczesnych badań językoznawczych. Rozdział ten otwiera artykuł *Kulturowe i genologiczne zagadnienia w badaniu mów akademickich* Elżbiety Sękowskiej. We wstępie autorka kreśli szerokie tło historyczne, w kontekście którego przedstawia gatunki oraz formy mów akademickich, m.in. laudacji, i ich znaczenie w ceremoniale uniwersyteckim.

Júlia Dudášová-Kriššáková przedstawia natomiast kontrowersje związane z badaniami gwar góralskich. W artykule *O aktuálnych otázkach výskumu goralských nárečí na slovensko-poľskom pomedzi* tradycyjnie odwołuje się do związków między językiem a tożsamością. Oddzielnym problemem poruszonym przez autorkę jest kwestia tzw. mniejszości góralskiej. Historyczne podręczniki oraz metodologię nauczania języka polskiego jako obcego przedstawia Renata Rusin Dybalska. Punktem wyjścia dla Rusin Dybalskiej są relacje między Polakami z polskich lwowskich ośrodków i Czechami z praskich instytucji w ramach wielonarodowej monarchii habsburskiej, które interesująco uzupełniają informacje zawarte w artykule R. Barona i R. Madeckiego. Obligatoryjnym tematem w słowiańskich badaniach międzyjęzykowych są tzw. fałszywi przyjaciele. Tematykę tę omawiają Ľubor Králik oraz Szymon Pogwizd w artykule *Polsko-słowacka konfrontacja leksykalna: tzw. fałszywi przyjaciele tłumacza z diachronicznego punktu widzenia (leksyka prasłowiańska)*. Autorzy nawiązując do książki M. Pančíkovej *Zradné slová v poľštine a slovenčine. Lexikológia poľského jazyka* (Bratislava 1993) analizują znaczenie słowa „stan” w języku polskim i słowackim w kontekście diachronicznej interpretacji homonimów, wywodzących się z języka prasłowiańskiego. Oprócz waloru naukowego tekst

zawiera konkretne propozycje zastosowania prezentowanych efektów badań z zakresu językoznawstwa historycznego oraz etymologii w praktyce dydaktycznej. Problematykę fałszywych przyjaciół rozwija również tekst *Koliko se (ne)rozumijemo? Odabrani hrvatsko-poljski lažni prijatelji* autorstwa Miroslava Hrdlički i Ivany Vidović Bolt z Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Zagrzebskiego oraz Sanji Zubčića z Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Rijece. Prezentowany artykuł jest częścią realizacji projektu badawczego *Language-Text-Culture (Croatian-Polish contrastive studies)* realizowanego na uniwersytecie w Zagrzebiu.

Kolejny artykuł, autorstwa prof. Marii Papierz, zatytułowany *Kategoria żywotności w polskim i słowackim opisie gramatycznym. Podobieństwa i różnice*, przynosi porównanie analizowanej kategorii w kontekście rodzajów gramatycznych i systemów deklinacyjnych obu języków. Autorka nakreśla historyczną ewolucję rodzajów gramatycznych, zwłaszcza męskosobowego, męskożywnotnego i męskonieżywnotnego, zwracając uwagę na możliwości wykorzystania polskich badań z tego obszaru w słowackich opracowaniach naukowych i podręcznikach akademickich ze względu na wyodrębnienie rodzaju męskożywnotnego, czego słowackie gramatyki przez długie lata nie robiły. Kontynuacją badań porównawczych, tym razem

z zakresu słowotwórstwa, jest artykuł Marty Vojtekovej i Pauliny Stawarz zatytułowany *Úvod do slovensko-poľskej komparácie pomenovaní kozmetických prostriedkov*. Celem autorek jest szczegółowa identyfikacja i analiza symetrii oraz asymetrii w określonym obszarze badawczym, który współcześnie należy do bardzo heterogenicznych i podlegających dynamicznemu rozwojowi. Badaniom komparatystycznym poświęcony został również kolejny artykuł – Marioli Szymczak-Rozlach pt. *Deminutywa i augmentatywa w leksykografii polskiej i słowackiej*, w którym autorka zwraca uwagę na kwestię kwalifikowania i rejestrowania deminutyw i augmentatyw w wybranych słownikach języka polskiego i słowackiego.

W dalszej części drugiego rozdziału zaprezentowane zostały artykuły z pogranicza lingwistyki oraz nauk społecznych i humanistycznych. Tę część otwiera artykuł Marii Magdaleny Nowakowskiej *Polska niebinarność językowa na tle czeskiej i słowackiej*. Autorka przedstawia i konfrontuje sposoby tworzenia form neutralnych płciowo w języku polskim z przykładami z języka czeskiego i słowackiego. Joanna Szadura z kolei omawia dokonania lubelskiej etnolingwistyki. W tekście *Językowo-kulturowa wspólnota Słowian w świetle badań etnolingwistycznych* prezentuje prace międzynarodowego zespołu badaczy nad polskimi i rosyjskimi słownikami oraz leksykonami etnolingwistycznymi.

Rezultaty badań etnolingwistycznych w Serbii, realizowanych m.in. w oparciu o wyniki polskiej szkoły etnolingwistycznej przynosi artykuł Kristiny Đorđević *Kognitywnie zorientowane badania etnolingwistyczne w Serbii*.

Wnioski z aktualnych współcześnie badań z pogranicza lingwistyki i politologii prezentuje Sylwia Sojda w artykule *Wybory w języku (studium konfrontatywne polsko-słowackie)*. Autorka, analizując materiały publicystyczne z polskich i słowackich stron internetowych, które były publikowane podczas kampanii wyborczych w Polsce i w Słowacji, wskazuje nie tylko na nierozzerwalny związek między językiem a polityką, ale również deszyfruje gry retoryczne, retorykę stylu, strachu, obietnic, itp., postulując przy tym potrzebę kontynuowania tego typu badań w zakresie podobnych języków i systemów politycznych. Z kolei Gabriela Olchowa bada związki języka i dyplomacji w tekście *Struktura gatunkowa depesz gratulacyjnych (na przykładzie korespondencji prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Słowackiej)*. Z uwagi na standaryzowany charakter i sformalizowaną konstrukcję analizowanej korespondencji dyplomatycznej autorka znajduje liczne podobieństwa w polskich i słowackich depeszach gratulacyjnych, ale wskazuje również na drobne różnice.

Do tradycji polskich badań etnolingwistycznych nawiązują artykuły

przedstawiające analizę wyników badań ankietowych. Pierwszym jest tekst zatytułowany *Stosunek Słowienca do państwa i narodu, wycinek z polskich badań ankietowych*. Maria Waclawek oraz Maria Wtorkowska interpretują w nim powiązania pomiędzy językiem a państwem poprzez badanie heterostereotypów narodowych. Rozdział zamykają dwa artykuły dotyczące problematyki dydaktyczno-kulturowej. Marta Hartenberger również analizuje przykłady pojemności heterostereotypów naukowych w tekście *Obraz Polaka z perspektywy słowackich studentów*. Można odnieść wrażenie, że z uwagi na stosunkowo niewielką grupę badawczą (56 osób), wyniki mogą wydawać się nieco zaskakujące, np. że „typowego” Polaka cechuje: skąpstwo, pracowitość, oszczędność, materializm, zaradność... Ostatnim artykułem w tym dziale jest tekst *Błędy popełniane przez Czechów uczących się języka polskiego: stan badań* Sylwii Czachór-Kocataś, która skupia się przede wszystkim na zaprezentowaniu oraz porównaniu stanu dotychczasowych ustaleń w tym zakresie.

W ostatnim rozdziale zatytułowanym *Medziliterárne vzťahy a interkultúrna komunikácia* zaprezentowano artykuły poświęcone polsko-słowackim kontaktom literackim, translatoologii oraz kontaktom kulturowym i religijnym. Otwiera go artykuł Joanny Goszczyńskiej *Od adoracji do odrzucenia*, w którym autorka przed-

stawia nowy, do tej pory nieznany, aspekt relacji słowackich romantyków z twórczością Adama Mickiewicza. J. Goszczyńska wielokrotnie podejmowała w swoich badaniach wpływ twórczości Mickiewicza na poezję słowackich romantyków, w tym na Ľudovíta Štúra. Przykładem tego jest m.in. publikacja *Synowie Słowa. Myśl mesjanistyczna w słowackiej literaturze romantycznej* (Warszawa, 2008), która dotąd nie doczekała się wydania słowackiego. W prezentowanym artykule Goszczyńska porusza wpływ myśli polskiego wieszczą, zwłaszcza jego prelekcji paryskich, na spór dotyczący charakteru filozofii słowiańskiej, toczonej pomiędzy Jozefem Miloslavem Hurbanem, Ctiborem Zochem i Peterem Kellnerem-Hostinským. Kontynuacją wątku mickiewiczowskiego jest artykuł Petra Káśy *Začiatky romantizmu v slovenskej a poľskej literatúre* (Pavol Jozef Šafárik – Adam Mickiewicz). Autor wskazuje na mało znane w kontekście polskim i słowackim relacje tekstowe, czytelnicze i wzajemne inspiracje obu wielkich myślicieli i twórców należących do różnych epok literackich. P. Káša zestawia ich życiorysy, kontekst, w którym wyrostali, kształcili się, funkcjonowali jako dojrzały autorzy, zwracając uwagę na różnice i podobieństwa z perspektywy społeczno-antropologicznej oraz refleksje obu nad ówczesnie ważnymi tematami, jak naród, lud, język, tradycja, słowiaństwo. Rozwinięciem

omawianej tematyki, jak i wiedzy na temat reakcji słowackich twórców z lat 30. XIX wieku na powstanie listopadowe jest artykuł Miloslava Vojtecha zatytułowany *Obráz poľského novembrového povstania v novele Jána Bolemana „Jelka”*. Nawiązując do ogólnie znanych reakcji słowackich twórców na polski zryw powstańczy Sama Chalupki i Karola Kuzmániego oraz do słowackiej historiografii, autor przedstawia treść marginalizowanej przez słowacką historiografię noweli Bolemana, w oryginalny sposób ukazuje relacje polsko-rosyjskie oraz losy głównych bohaterów. Zarysowany kontekst polsko-słowacki znacznie rozszerza artykuł Sašy Vojtech Poklač *Poljska tematika v delih slovenskega pesnika Antona Aškerca*. Polskie wątki w twórczości słoweńskiego poety Antona Aškerca (1856–1912) autorka przedstawia na tle szerokiej panoramy związków polsko-słoweńskich.

W relacjach polsko-czechosłowackich umiejscowione są związki kolejnego, bardziej współczesnego polskiego twórcy w artykule *Rok Česláwa Miłosza. Wizyty pisarza w Czechosłowacji i Republice Czeskiej oraz jego czescy tłumacze* Renaty Putzla-cher Buchtovej. Interesującą lekturą są przytaczane przez autorkę fragmenty wspomnień polskiego poety z jego wyjazdów do Pragi, jak i funkcjonowanie jego emigracyjnej twórczości w środowisku czechosłowackich dysydentów. Tematyka polsko-czeska pojawia się

również w artykule *Jazykový a kultúrny obraz vybraných textov Mariusza Szczygiela z knihy „Zrób sobie raj”* Miloša Horvátha. Autor interpretuje teksty Szczygła z książki *Zrób sobie raj* jako przykład rzetelnego przykładu pracy reporterskiej, pisze m.in.: “isto poteší, že sa tu ešte nájdu také novinárske osobnosti, ktoré nerezignovali na tradičné, archetypálne princípy žurnalistickej tvorby a nepodliehajú do takej miery vplyvom globalizovanej mediálnej loby” (s. 303).

Kolejny podrozdział ostatniej części tomu stanowią lingwistyczne analizy tłumaczeń polskich tekstów na język słowacki. Dorota Filar oraz Bożena Kotuła badają językowe mechanizmy kreowania ruchu i dynamiki w przekładzie wiersza *Lokomotywa* Juliana Tuwima na język słowacki. Problematykę przekładów literatury dziecięcej kontynuuje Marek Mitka analizując przekłady utworów Juliana Tuwima *Pan Maluszkiewicz i wieloryb* i wielotomowej serii Zbigniewa Nienackiego *Pan Samochodzik i...* Z kolei Michała Benešová omawia przekłady współczesnej literatury polskiej na języki czeski i słowacki. Autorka zwraca szczególną uwagę na przekłady tytułów polskich utworów, które zostały opublikowane zarówno w języku czeskim, jak i słowackim.

Oddzielny blok stanowią prace z zakresu kultury komunikacji. Jolanta Tambor pisze o obecności dialogu interkulturowego w nauczaniu re-

gionalnym, zwłaszcza na pograniczu polsko-słowackim. Autorka podkreśla wagę kategorii wspólnoty regionalnej, jako ważnego czynnika w budowaniu tożsamości i tworzenia języka współistnienia. Kontynuacją tej tematyki jest artykuł *Historia mówiona jako narzędzie edukacji językowo-kulturowej na przykładzie polsko-słowackiej współpracy warsztatowo-dydaktycznej UMCS i UK w 2024 roku* autorstwa Damiana Gocóła i Joanny Szadury oraz Bożeny Kotuły. Autorzy podkreślają praktyczny wymiar projektu, którego celem jest komunikacja i działanie na rzecz studentów polskich i słowackich. O znaczeniu wykorzystywania filmu i telewizji w glottodydaktyce, w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego pisze Agnieszka Tambor w artykule *Uczyć kina czy uczyć kinem? Wykorzystanie filmu i kontekstów kulturowych w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. Autorka wskazuje na możliwości wykorzystania filmów z platform typu Netflix czy VOD, ale również organizowanego po obu stronach granicy w Cieszynie festiwalu filmowego *Kino na granicy*, odnotowując, że „jako humaniści powinniśmy być otwarci na różnorodne formy przekazu i udogodnienia, jakie daje korzystanie z dostępnych tekstów kultury” (s. 375). W kontekście polsko-słowackiej wymiany interkulturowej autorka zwraca uwagę na filmy, które powstały w koprodukcji polsko-słowacko-... regionalnej.

Ostatni tekst tomu dotyczy polsko-słowackiego współistnienia w obszarze religijnym. Joanna Brodniewicz przedstawia stosunek Karola Wojtyły a następnie Jana Pawła II do Słowaków i Kościoła katolickiego na ziemiach słowackich od lat 60. XX wieku. Pisze o wyświęcaniu kleryków słowackich w Polsce, spotkaniach ze słowacką młodzieżą oazową w Krościenku nad Dunajcem, współpracy z biskupem Pavlem Hnilicą w Rzymie, kontaktach z działaczami słowackiego kościoła podziemnego oraz apostołskich pielgrzymkach papieża do Słowacji po 1993 roku.

Jubileuszowy tom pokonferencyjny *100. výročie bratislavskej polonistiky* oceniam jako bardzo interesujący i inspirujący z perspektywy czytelniczkiej i naukowej. Prezentowane w nim artykuły poczynawszy od historyczno-wspomnieniowych aż po wpisujące się w najnowsze zwroty współczesnej humanistyki, dotyczą wielu istotnych aspektów i wyzwań współczesnej nauki i dydaktyki. Jako osoba pochodząca z polskiego Spisza chciałabym podkreślić znaczenie tomu w zakresie inkluzywnej komunikacji międzykulturowej, zainteresowanie autorów artykułów aspektami badawczymi, naukowymi i dydaktycznymi pogranicza, w tym dydaktyką regionalną otwartą na wartości współistnienia. Na docenienie zasługuje również strona edytorska tomu, m.in. z uwagi na to, że artykuły prezentowane są w ję-

zykach wschodnio, zachodnio i południowosłowiańskich. Dzięki temu publikacja prezentuje nie tylko historię bratysławskiej polonistyki, ale w daleko szerszej perspektywie tradycje polonistyki w Europie Środkowej i na Bałkanach. Tom poświęcony 100-leciu bratysławskiej polonistyki uważam za bardzo istotny wkład w polsko-słowacki dialog kulturowy. Tego typu przed-

sięwzięcia mają olbrzymie znaczenie, zwłaszcza w obliczu przyspieszonych zmian globalno-politycznych, dla pogłębiania wzajemnego zrozumienia i współpracy nie tylko na polsko-słowackiej płaszczyźnie kulturowej, ale też na płaszczyźnie europejskiej.

Irena Bilińska

Za doktorkou Alenou Bartlovou (1939–2024)

V druhej polovici júla uplynulo rok, ako odišla vo veku 86 rokov významná slovenská historička, dlhoročná členka Slovensko-poľskej komisie humanitných vied a členka redakčnej rady časopisu Kontakty, PhDr. Alena Bartlová, CSc. Svojou vedeckou a populárno-vedeckou publikačnou činnosťou sa zapísala do dejín historického výskumu.

Doktorka Alena Bartlová sa narodila v Bratislave, kde prežila celý život. Po ukončení povinnej školskej dochádzky a gymnázia absolvovala v rokoch 1957–1962 štúdium histórie a archívnickva na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Hneď po ukončení univerzity sa zamestnala v Slovenskej akadémii vied, kde v Historickom ústave pôsobila skoro pol storočia a to až do odchodu na dôchodok. Prvé dva roky bola na študijnom pobyte, potom ako vedecká pracovníčka, samostatná vedecká pracovníčka a neskôr ako vedúca vedecká pra-

covníčka. Keďže sa nezaoberám históriou, nemôžem hodnotiť jej vedeckú činnosť, grantové úlohy, publikácie, ale iba stručne informovať o jej bohatej vedeckej a populárno-vedeckej činnosti. Zmapovanie jej celoživotného diela patrí kolegom historikom. Jej vedecká práca a publikačné výstupy sú venované hlavne histórii prvej polovice dvadsiateho storočia, napríklad monografia *Túžby, projekty a realita*.

Slovensko v medzivojnovom období (2010). Okrem samostatných vedeckých publikácií je aj autorkou kolektívnych prác. Dôležitá je monografia *Slovenský Perikles* (2009), v ktorej Bartlová nadviazala na rovnomené dielo Ivana Thurzu, pripravované v roku 1938 k šesťdesiatke vtedajšieho československého premiéra Milana Hodžu, kde bol zmapovaný život slovenského politika od narodenia až po rok 1905. Keďže monografia sa už k čitateľovi nedostala, podujala sa Alena Bartlová doplniť dielo o druhú časť života nášho významného štátnika až do jeho smrti v roku 1944. Kniha je obohatená o dobové fotografie, čím sa dopĺňa priebeh života významnej osobnosti našich dejín.

Rovnako bola členkou viacerých autorských kolektívov grantov VEGA a vedeckých štátnych projektov APVV. Okrem Slovenska publikovala aj v zahraničí (Poľsko, Česká republika, Rakúsko, bývalý ZSSR, Maďarsko). Pracovala ako členka viacerých domácich a medzinárodných vedeckých spoločností (Společnost pro hospodářské a sociální dějiny), redakčných rád (Kontakty) a komisií (Slovensko-poľská historická komisia, Slovensko-poľská komisia humanitných vied a pod.). V roku 1974 sa aktívne zúčastnila na svetovom kongrese historikov hospodárskych dejín v Budapešti. Aj po odchode do dôchodku sa naďalej venovala prednáškovej a publikačnej činnosti. Okrem odborných publikácií vytvorila

aj scenáre k dokumentárnym filmom, medzi ktorými je aj film o osobnosti Samuela Zocha. Témou dokumentárnych televíznych filmov boli pracovné a ľudské profily predstaviteľov slovenskej elity z prvej polovice 20. storočia: Dr. Milana Hodžu, Dr. Ivana Dérera, Dr. Vavra Šrobára, Ing. Štefana Janšáka a iných.

Za svoju vedeckú a popularizačnú činnosť získala niekoľko významných vyznamenaní. Za osobnú i kolektívnu popularizáciu vedy jej Slovenská akadémia vied udelila niekoľkokrát Cenu SAV (1991, 2000, 2008, 2013). Od historického odboru Matice slovenskej získala v roku 2019 Cenu Daniela Rapanta a v roku 2020 jej Bratislavský samosprávny kraj udelil Výročnú cenu Samuela Zocha.

Vzhľadom na dlhoročné členstvo doktorky Aleny Bartlovej v Slovensko-poľskej komisii humanitných vied treba spomenúť napríklad práce: *Slovensko-poľské vzťahy 1918–1945 očami diplomatov* (2008) a dve kolektívne práce o Orave: *Putovanie dejinami pod múrmi Oravského hradu* (ed. M. Bada, A. Bartlová, 2015) a na ňu nadväzujúca publikácia *Oravské štúdie* (ed. sk. M. Pančíková, ed. pl. M. Papierz, Slovensko-poľská komisia humanitných vied, 2018). Alena Bartlová ako členka Slovensko-poľskej komisie humanitných vied bola iniciátorkou projektu *Orava*. Tento projekt bol po projekte *Dejiny Spiša* schválený na zasadnutí v roku 2010 ako druhý projekt Komí-

sie. Projekt o Orave sa schválil ako populárno-vedecká publikácia v menšom rozsahu, ktorá má slúžiť diplomatom, turistom, vedcom a iným návštevníkom pohraničného regiónu Oravy, spájajúceho dva susedné štáty, Poľsko a Slovensko.

Doktorku Alenku Bartlovú som mala možnosť stretávať jedenkrát ročne na zasadnutiach komisie od jej vzniku v roku 1996 až do roku 2019, keď skončila svoje pôsobenie trojica pôvodnej komisie (členky za etnológiu, jazykovedu a históriu). Na zasadnutiach, kde sa hovorilo o slovenskej a poľskej histórii, bola vždy aktívnou referentkou alebo diskutujúcou. Pamätám si aj na jedno stretnutie v záhrade u profesora Jozefa Hvišča, kde prišli aj manželia Bartlovci. Vďaka nádher-

nej záhrade bola atmosféra stretnutia veľmi milá a zaujímavá. Veľa sa spomínalo, najmä na študentské časy a významné osobnosti Univerzity Komenského a Bratislavy a práve od Alenky a jej manžela, bývalého archivára UK, sme sa aj my, absolventi Univerzity Komenského, dozvedeli mnoho nových zaujímavých informácií. Alenka ostala v mojich očiach ako vzdelaná, spoločenská, milá osoba, ktorá vedela mnoho zaujímavého nielen z histórie Bratislavy, ale aj zo života mnohých významných slovenských osobností. A čo som si cenila u nej najviac, bola jej láska k rodine a hrdosť na svojho manžela, syna, dcéru a vnúčatá.

Česť jej pamiatke!

Marta Pančíková

Jubileusz Profesor Júlii Dudášovej

Prof. PhDr. Júlia Dudášová, DrSc. (*1945) – od 1969 roku zatrudniona na Uniwersytecie Preszowskim, w latach 1993–2012 kierownik Katedry Slawistyki na Wydziale Filozoficznym UP, obecnie w Instytucie Języka i Kultury Rusińskiej. Głównym obszarem jej badań jest dialektologia, zwłaszcza na obszarze gwar pogranicznych polsko-słowackich (*goralské nářečia*), onomastyka, gramatyka porównawcza

języków słowiańskich. Bardzo ważny był jej udział w międzynarodowym projekcie *Ogólnokarpacki atlas dialektologiczny* (1988–2003), gdzie współpracowała m.in. z polskimi badaczami: prof. Januszem Siatkowskim, prof. Januszem Riegerem i prof. Alfredem Zarębą. Bliskie kontakty (naukowe i osobiste) łączyły ją też z krakowską słowacystyką a przede wszystkim z jej założycielką, Danutą Abrahamowicz.

W XVI numerze „Kontaktów” opublikowaliśmy wywiad z prof. Dudášovą, który przeprowadziła prof. PhDr. Marta Pančíková, CSc.

Dnia 20 czerwca 2025 roku w Consilium maius Uniwersytetu Preszowskiego odbyło się jednodniowe seminarium dla uczczenia jubileuszu prof. Júlii Dudášovej pt. „Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike”. Wzięli w nim udział językoznawcy z kilku ośrodków w Słowacji a także z Polski i Republiki Czeskiej. Ze względu na zainteresowania naukowe Jubilatki tematyka wystąpień koncentrowała się m.in. na badaniach dialektologicznych (głównie w obrębie dialektów słowackich), ale także na zjawiskach w nowej i starszej leksyce słowackiej. Organizatorzy seminarium z Wydziału Filozoficznego UP – prof. Mgr. Marta Vojteková, PhD., dyrektor Instytutu Studiów Środkowoeuropejskich oraz doc. PhDr. Peter Karpinský, PhD., dyrektor Instytutu Słowacystyki i Studiów Medialnych – zaplanowali wydanie tomu pokonferencyjnego do końca 2025 roku.

Redakcja

Oslavy 100. výročia vzniku lektorátu poľského jazyka na Univerzite Komenského v Bratislave

V akademickom roku 1924/1925 začal na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave vyučovať prvý lektor poľského jazyka. Hoci samotná fakulta vznikla len tri roky predtým, od začiatku bolo jej súčasťou sla-

vistické pracovisko Slovanský seminár, na ktorom v priebehu niekoľkých rokov začali pracovať zahraniční lektori takmer všetkých slovanských jazykov. Prvým lektorom z Poľska bol dr Jerzy Pogonowski, a hoci sa zdržal iba jeden

rok, od jeho príchodu datujeme začiatok polonistického vzdelávania v Bratislave, ktoré v rozličných podobách pretrvalo sto rokov. Na jeseň 2024 sme si preto pripomenuli vzácne jubileum na podujatiach vedeckého, slávnostného i spoločenského charakteru.

Vedecký rozmer prezentuje zborník *100. výročie polonistiky*, ktorý zostavila prof. PhDr. Mária Dobříková, CSc. (recenzia zborníka je na s. 76). Do zborníka prispeli autori zo Slovenska, Poľska, Česka, ale aj Chorvátska, Slovinska, Srbska a Bulharska, s ktorými udržiava bratislavské pracovisko akademickú spoluprácu. Väčšina autoriek a autorov sa zúčastnila i vedeckej konferencie *Polsko-slovanský interkultúrny dialóg*. Názov podujatia poukazuje na fakt, že polonistika na FiF UK je súčasťou širšieho slavistického okruhu. Konferencia sa konala 21. a 22. novembra 2024 v priestoroch Filozofickej fakulty v troch sekciách: História a perspektívy polonistických štúdií, Poľsko-slovanské medzijazykové vzťahy a Medziliterárne vzťahy a interkultúrna komunikácia.

Vrcholom osláv stého výročia vzniku poľského lektorátu na Univerzite Komenského v Bratislave bola slávnostná akadémia, ktorá sa konala podvečer 21. novembra 2024 v Moyzesovej sieni. Hostí privítala prof. PhDr. Mária Dobříková, CSc., vedúca Katedry slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorej súčasťou je polo-

nistická sekcia. Pripomenula, že rok 2024 je plný významných výročí pre katedru, ktorá združuje južnoslovenské filológie a polonistiku. Bola totiž založená v roku 1964, a teda oslavuje 60. výročie svojho vzniku. Jej zakladateľom a prvým vedúcim bol jazykovedec prof. PhDr. Šimon Ondruš, CSc., od ktorého narodenia uplynulo sto rokov. A napokon je to storočnica samotnej polonistiky, resp. založenia lektorátu, keďže samostatný študijný odbor vznikol v roku 1958. Slávnosť bola jedinečnou príležitosťou vzdať hold dvom najvýznamnejším polonistickým osobnostiam – jazykovedkyňi prof. PhDr. Marte Pančíkovej, CSc., a literárnemu vedcovi prof. PhDr. Jozefovi Hviščovi, CSc. Dekan Filozofickej fakulty prof. Mgr. Marián Zouhar, PhD., vyzdvihol ich zástoj vo vedeckovýskumnej i pedagogickej činnosti a obidvom udelil zlatú medailu Filozofickej fakulty Univerzity Komenského za celoživotný prínos k rozvoju fakulty (prof. Hviščovi in memoriam). S príhovorom vystúpil tiež chargé d'affaires Veľvyslanectva Poľskej republiky v Slovenskej republike Piotr Samerek, ktorý prof. PhDr. Miloslavovi Vojtechovi, PhD., odovzdal vyznamenanie Ministra kultúry a národného dedičstva Poľskej republiky za zásluhy o rozvoj poľskej kultúry v zahraničí. Prof. Vojtech ako prodekan fakulty v rokoch 2012 až 2015 významnou mierou prispel k úspešnému akreditovaniu študijného programu stredoeurópske štúdiá,

Przemawia nestorka bratysławskiej polonistyki, prof. Marta Pančíková.

Występ zespołu Schlesische Kammerolisten.

v rámci ktorého sa ako jedna zo špecializácií študuje poľský jazyk a kultúra. V súčasnosti túto špecializáciu študuje okolo 50 študentov zo Slovenska aj zahraničia. Slávnostnú akadémiu uzavrel koncert filmovej hudby Sliezskeho komorného kvinteta.

Pri príležitosti storočnice vzniku poľského lektorátu sa konalo niekoľko sprievodných podujatí, ktoré organizovala súčasná lektorka poľštiny na FiF UK dr Bożena Kotuła. Počas novembra 2024 bola v priestoroch fakultného átria k dispozícii výstava Spoznajcie poľský jazyk zameraná na poľské špecifiká výslovnosti, slovnú zásobu, ale i pamätihodnosti krajiny. V spolupráci dr Joannou Szadurou z Univerzity Marie Curie Skłodowskiej v Lubline realizovala dr Kotuła projekt *V4 Gen*

Mini-Grants s názvom *Oral History on 100th Anniversary of Comenius University Polish Philology*. Cieľom bolo aktívne zapojiť študentov do spoznávaní dejín svojho štúdia. Zamerali sa na získavanie ústnych svedectiev, zhromaždenie a spracovanie spomienok spojených so stým výročím polonistiky. Spomienkový charakter malo aj neformálne stretnutie absolventov, súčasných i bývalých lektorov a pracovníkov polonistiky, ktoré sa konalo 22. novembra 2024 na pôde Poľského inštitútu. Zúčastnení si pripomenuli roky svojho štúdia, porovnali svoje skúsenosti, ale najmä zapriali bratislavskej polonistike ďalších sto rokov v dobrej kondícii.

Zuzana Obertová

„Panorama badań i studiów slawistycznych XXI wieku” – konferencja jubileuszowa na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach

W 2024 roku slawistyka na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach obchodziła jubileusz 50-lecia istnienia. Z tej okazji, w dniach 10–11 października zorganizowano na Wydziale Humanistycznym Międzynarodową Interdyscyplinarną Konferencję Naukową „Panorama badań i studiów slawistycznych XXI wieku”, nad którą patronat honorowy objęli prezydenci

Katowic i Sosnowca oraz Jego Magnificencja, Rektor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Studia slawistyczne istnieją na Uniwersytecie Śląskim od roku 1974, kiedy to z inicjatywy prof. dr. hab. Kazimierza Polańskiego powstał Zakład Filologii Słowiańskiej, przekształcony w 1980 roku przez doc. dr. hab. Włodzimierza Piankę w Katedrę Filologii

Słowiańskiej. Po kolejnej dekadzie, w 1990 roku, prof. dr hab. Emil Tokarz przeorganizował Katedrę w Instytut Filologii Słowiańskiej, który istniał do 2019 roku. W chwili obecnej pracownicy filologii słowiańskiej przynależą do dwóch odrębnych instytutów (utworzonych po reorganizacji uczelni w roku 2019) – do Instytutu Językoznawstwa oraz Instytutu Literaturoznawstwa.

Konferencję poprzedził Słowiański Salon Literacki – wydarzenie towarzyszące, na którym prozaicy, poeci, tłumacze i wydawcy mieli okazję opowiedzieć publiczności o literaturach słowiańskich, ich tłumaczeniach, procesie twórczym i wydawniczym. Gośćmi spotkania, które poprowadziły Joanna Derdowska i Antonina Kurtok, byli twórcy i nauczyciele akademicki zaprzyjaźnieni z UŚ: Ivana Dizdar (poetka, lektorka języka chorwackiego), Anna Maślanka (tłumaczka literatury czeskiej), Peter Milčák (poeta, wydawca, tłumacz literatury słowackiej), Joanna Pomorska (tłumaczka literatury słoweńskiej), Magdalena Pytlak (tłumaczka literatury bułgarskiej) i Igor Stanojoski (pisarz, wydawca, tłumacz literatury macedońskiej).

Konferencja naukowa, odbywająca się w ramach Europejskiego Miasta Nauki Katowice 2024, to okazja do zaprezentowania osiągnięć badawczych i dydaktycznych w zakresie slawistyki oraz do wspólnej refleksji nad jej obecną kondycją. Jest to szczególnie istotne

w ramach przewartościowań metodologicznych oraz aksjologiczno-etycznych w dobie intensywnej transformacji różnych obszarów rzeczywistości. O istocie slawistyki, jako potrzebnej i wymagającej kolejnych naukowych eksploracji, mówił otwierając konferencję, Rektor Uniwersytetu Śląskiego, prof. dr hab. Ryszard Koziołek. Również przewodniczący Komitetu naukowego, prof. dr hab. Lech Miodyński, podkreślał potrzebę kontaktów między krajami słowiańskimi, których zwieńczeniem są spotkania naukowe, umożliwiające wymianę myśli i konfrontację naszych stanowisk badawczych. Podczas dwóch dni owocnych obrad poddawano pod dyskusję wiele obszarów tematycznych związanych z językami i literaturami słowiańskimi i ich perspektywami rozwojowymi. W kręgu rozważań prelegentów znalazły się również problemy translacji oraz nauczania języków południowo- i zachodniosłowiańskich.

W konferencji wzięło udział blisko 90 uczestników z krajów południowej i zachodniej Słowiańszczyzny. Zaproszenie do naukowej dyskusji przyjęli, poza naukowcami z ośrodków polskich, również goście z Bułgarii, Czech, Chorwacji, Macedonii, Serbii, Słowacji i Słowenii. Obrady podzielono na kilka sekcji tematycznych, w których dyskutowano o relacjach między językiem a społeczeństwem i kulturą, omawiano najnowsze metodologie badań slawistycznych czy przemiany

literatur i kultur zachodnio- i południowosłowiańskich. Obok ujęć o charakterze ogólnym, ukazywanych na tle procesów cywilizacyjnych, przedmiotem uwagi były też kwestie szczegółowe, dotyczące badań nad wybranymi motywami literackimi czy twórczością poszczególnych poetów, prozaików i dramatopisarzy. Uwagę skupiono również na nowoczesnych metodach nauczania języków słowiańskich jako obcych, czemu poświęcono odrębną sekcję. Była to doskonała okazja do wymiany doświadczeń i przedstawienia wyzwań dydaktycznych, z którymi mierzą się obecnie wykładowcy i lektorzy na europejskich uniwersytetach.

Efektom obchodów jubileuszu, poza planowanymi monografiami wie-

loautorskimi, jest wydana nakładem wydawnictwa „scriptum” broszura informująca o dokonaniach naukowych pracowników śląskiej slawistyki z ostatniego półwiecza (*Badania slawistyczne na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach*, red. M. Błaszak, P. Pycia-Kośćak, S. Sojda).

Ożywionym dyskusjom podczas konferencji towarzyszyło nawiązanie wielu cennych kontaktów, które z pewnością zaowocują podjęciem lub wzmocnieniem współpracy między środowiskami akademickimi w Polsce i pozostałych krajach zachodniej i południowej Słowiańszczyzny.

Sylwia Sojda

„Awanturnik i bohater.

Maurycy August Beniowski na tle epoki walki imperiów o panowanie nad światem” – dyskusja w IFS UJ z udziałem badaczy z Polski i Słowacji

Leon Orłowski, jeden z najpoważniejszych biografów Maurycego Augusta Bielowskiego [Beniowskiego] (*Maurycy August Bielowski*, Warszawa 1961), napisał, że Beniowski nie zostałby tym, kim był, gdyby najpierw nie nakłamał, że był tym, kim nie był. Inny badacz, Janusz Roszko, powtórzył, iż Beniowski był wielkim podróżnikiem, ale i wielkim łgarzem. Spotkanie w Instytucie Filologii Słowiańskiej

(10 grudnia 2024) zweryfikować miało różne obiegowe sądy na temat węgierskiego szlachcica, skonfrontować jego życie z romantyczną legendą o nim i zobaczyć tę niepowtarzalną biografię w kontekście burzliwej epoki zmagania mocarstw o wpływy i władzę.

Spotkanie zorganizował Zakład Filologii Słowackiej wraz z Konsulatem Generalnym Republiki Słowackiej, Instytutem Słowackim w Warsza-

wie oraz słowackim stowarzyszeniem – Združenie Mórica Beňovského. Zebranych gości powitał dyrektor Instytutu Filologii Słowiańskiej, prof. dr hab. Maciej Czerwiński, Konsul Generalna Republiki Słowackiej w Krakowie, Zlata Šipošová oraz kierownik Zakładu Filologii Słowackiej, dr hab. Zbigniew Babik, prof. UJ. Zaproszenie na spotkanie przyjęli: prof. dr hab. Henryk Głębocki z Pracowni Historii Europy Wschodniej UJ, dr Patrik Kunec z Katedry Historii Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy, Jaroslav Valent, redaktor naczelny miesięcznika „Historická revue” i autor podcastu „Dejiny” oraz Peter Žarnovský, historyk i prezes zarządu fundacji Poľský sen.

Spotkanie prowadziła dr Aleksandra Hudymač. Na pytanie o zmieniający się układ sił na świecie w 2 poł. XVIII wieku goście podkreślali, że ważnym kontekstem dla historii hrabiego Beniowskiego była wojna siedmioletnia między Wielką Brytanią, Prusami a Francją, Austrią, Rosją, Szwecją i Saksonią, która rozegrała się w Ameryce Północnej, Indiach i na wyspach karaibskich, a której stawką była imperialna hegemonia na świecie. Brytyjskie zwycięstwo w tej wojnie miało ogromne konsekwencje dla systemu międzynarodowego. Wielka Brytania stała się potęgą kolonialną na następne 150 lat. Beniowski, przedsiębiorczy uciekinier z Syberii, był więc dla Francji dobrze rokującym sprzy-

mierzeńcem w walce o odzyskanie kolonialnych wpływów. Wydawać by się mogło, że ten suspens nie może być częścią biografii szlachcica urodzonego w 1746 roku we wsi Vrbové, na terytorium Królestwa Węgierskiego. Patrik Kunec podkreślał, że rodzina Maurycego Beniowskiego należała do niższej szlachty węgierskiej, której tożsamość miała charakter terytorialno-państwowy, a nie narodowo-językowy. Ojczystym językiem autora *Pamiętników* był węgierski, władał również niemieckim i słowackim, który znał dzięki swojej matce. Ten zaś otworzył mu drogę do znajomości polskiego i rosyjskiego. Trudno więc mówić o słowackiej tożsamości Beniowskiego. Z przymrużeniem oka traktować należy również jego deklarację polskości. Wzięcie udziału w konfederacji barskiej było dla Beniowskiego nie tyle gestem patriotycznym, co przejawem przedsiębiorczości i próbą zapewniania sobie stabilnego dochodu. Lojalność węgierskiego szlachcica uzależniona była każdorazowo od celów, do których dążył. To jednak, przekonywał Henryk Głębocki, nie powinno być przesłanką do uczynienia z Beniowskiego wyłącznie awanturnika, który przez dwa stulecia później zasiedlał zbiorową wyobraźnię i inspirował autorów – od Augusta von Kotzebue’a i Juliusza Słowackiego, przez Wacława Sieroszewskiego, Vilmosa Radó, Jożo Niżánskiego, na Lwie Deminie i Árpádzie Thiery skończywszy.

Węgierski szlachcic był nowym typem człowieka nowoczesnego, podróżnika, któremu udało się sprostać wyzwaniom coraz bardziej otwartego świata i społeczeństwa. Peter Žarnovský opowiedział o jego udziale w konfederacji barskiej, gdzie występował pod pseudonimem „Gróf Hadík”, który wiązał się dla niego z kolejnymi życiowymi perturbacjami – uwięzieniem w Starej Lubowli oraz wysyłką na Syberię, a później, w ramach kary za próbę ucieczki, na Kamczatkę. Dla zgromadzonych na spotkaniu historyków ten moment biografii Beniowskiego jawi się jako seria nieprawdopodobnych okoliczności. Węgierski szlachcic nie tylko zdołał przekonać do siebie dowódcę bolszerieckiej twierdzy – generała Nilova, ale również rozkochać w sobie jego córkę, Afanazję, która pomogła mu w ucieczce. Uciekając na okręcie „Św. Piotr i Paweł” Beniowski zabrał z twierdzy tajne rosyjskie dokumenty, zdradzające imperialne plany mocarstwa. Podróż Beniowskiego przez Morze Beringa, w stronę Japonii, potem Tajwanu i Makao, ujawniła, że był on również utalentowanym etnografem, geografem oraz kartografem. Henryk Głębocki przekonywał, że poruszając się w przestrzeni, do której nie dotarł przed nim żaden Zachodnioeuropejczyk, Beniowski miał świadomość wagi swoich zapisków i wartości sporządzanych map. W związku ze specyficznym układem sił imperialnych po wojnie siedmio-

letniej, od opisu których zaczęło się spotkanie, węgierski szlachcic zdecydował się przywieźć swoje zapiski do Francji i wstąpić do francuskiej służby kolonialnej. Tu zaczyna się ostatni etap biografii Beniowskiego, o którym opowiadali zebranim gościom Jaroslav Valent i Patrik Kunec, autorzy jednego z odcinków podcastu „Dejiny” na ten temat. Zwrócili uwagę na obiegową historię o „królu Madagaskaru” i opowiedzieli o nieudanej kolonizacji, którą Beniowski ostatecznie przypłacił śmiercią, próbując po raz kolejny zmienić wektor swojej lojalności. Maurycy Beniowski był bowiem jedyną ofiarą potyczki (24 maja 1786) z oddziałem karnym francuskich żołnierzy przysłanych na Madagaskar, by zdyscyplinować niegdyś lojalnego urzędnika kolonialnego i dopilnować francuskich interesów w tym rejonie.

Zebrani na spotkaniu w IFS UJ historycy sporo uwagi poświęcili również *Pamiętnikom* Beniowskiego, które wydane po raz pierwszy w Londynie w 1790 roku stały się prawdziwym światowym bestsellerem. Beniowski opowiada w nich o całym swoim życiu i kończy narrację w momencie powrotu z Madagaskaru do Francji, gdzie przed królem broni swojej misji kolonizacyjnej skrytykowanej przez urzędników francuskich. Henryk Głębocki i Patrik Kunec zgodnie podkreślili, iż utwór pełen jest przekłamań i mistyfikacji, a Beniowski świadomie i z premedytacją kreuje w zapiskach

swój wizerunek. Jednocześnie dodali, że fakt ten nie odbiera tekstowi powabu i nie podważa jego ogromnej wartości geograficznej i etnograficznej. Nie wpływa również na jego niewątpliwą wartość literacką.

Spotkanie zakończyło się refleksją na temat przenikania się życia i literatury. Raz jeszcze głos zabrał Henryk Głębocki, który z przekonaniem stał na stanowisku, iż mimo licznych przekłamań w tekście *Pamiętników* i niewątpliwego konformizmu życiowego ich autora był on niewątpliwie postacią fascynującą, a jego życie prezentowało się jako nieugięty pojedynek człowieka z losem, co stało się z kolei kanwą licznych dzieł artystycznych. Sam jednak Maurycy August Bielowski, Móríc Beňovský czy też Benyovszky Móríc jest postacią jakby żywcem wyciągniętą z osiemnastowiecznej literatury,

a przy tym nieskończenie bardziej interesującą niż jej literackie interpretacje.

Częścią spotkania była również projekcja krótkiego filmu dokumentalnego pt. „Cestami Beňovského”, które udostępniło Instytutowi Združenie Móríc Beňovského, oraz rozmowa na temat popularyzacji historii wśród szerokiego grona czytelników i słuchaczy. Spotkanie poświęcone Beniowskiemu było też niestety ostatnim wspólnym projektem Zakładu Filologii Słowackiej i Konsulatu Generalnego Republiki Słowackiej w związku z zamknięciem tej placówki w Krakowie. Wydarzenie zakończyło się więc również podziękowaniami dla obu pań, Konsul Generalnej Zlacie Šípošovej i Konsul Lence Pífkovej za krótką, ale bardzo życzliwą, profesjonalną i owocną współpracę.

Aleksandra Hudymač

Dziewięć Polskie Dni w Preszowie

Polskie Dni już po raz dziewiąty zagościły w Preszowie, mieście, które każdej jesieni przyciąga wielu miłośników polskiej sztuki, nauki i kultury. Od połowy października do połowy listopada 2024 roku dzięki prof. Marcie Vojtekovej – dyrektor Instytutu Studiów Środkowoeuropejskich na Uniwersytecie Preszowskim, prof. Beácie Balogovej – dziekan Wydziału

Filozoficznego Uniwersytetu Preszowskiego, która sprawuje patronat nad wydarzeniem, Instytutowi Polskiemu w Bratysławie, jak i współpracy z miastem Preszów, można było przez cały miesiąc zapoznawać się bliżej z Polską poprzez uczestnictwo w wykładach, prelekcjach, koncertach, wystawach i pokazach filmowych.

Wśród różnorodnych wydarzeń szczególnym zainteresowaniem cieszył się wykład polskiego dyplomaty, chargé d'affaires a.i. Piotra Samerka, który na Uniwersytecie Preszowskim mówił o dwudziestu latach Polski w Unii Europejskiej. Wystąpienie zakończyło się żywą dyskusją na temat przyszłości oraz współpracy Polski i Słowacji. Temat wykładu nawiązywał do wystawy w foyer Urzędu Kraju Preszowskiego pod tytułem „20 lat wykorzystanych szans”, przedstawiającej dokonania architektoniczne Polaków w ostatnim dwudziestoleciu i określającej Polskę jako „ziemię obiecaną współczesnej architektury”. Natomiast na Uniwersytecie Preszowskim otwarto wystawę o tematyce literackiej – „Wygnańcy z wyboru, czyli co łączy Witolda Gombrowicza, Czesława Miłosza, Marka Hłaskę, Melchiora Wańkowicza i Kazimierza Wierzyńskiego”. Jak czytamy w jej folderze: „Każdy z nich był »wygnańcem z wyboru« i jest jednym z patronów literackich 2024 roku. Z tej okazji na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP powstała wystawa panelowa popularyzująca osobowości pięciu pisarzy i poetów w oparciu o zbiory biblioteczne i muzealne Biblioteki Narodowej Ossolineum”. Kontynuacją tematu wystawy był wykład doc. Marka Mitki, pracownika Instytutu Studiów Środkowoeuropejskich UP, pod tytułem „Granice języka, granice tożsamości. O poetyce twórczości Witolda Gombrowicza, Czesła-

wa Miłosza, Melchiora Wańkowicza, Kazimierza Wierzyńskiego i Marka Hłaski”. Odbył się również wykład prof. Marty Vojtekovej na temat powstającego pod jej kierownictwem nowego słownika polsko-słowackiego a także żywa uniwersytecka dyskusja z redaktorami i autorami czasopisma literackiego „Fraza” z udziałem prof. Janusza Pasterskiego i dr hab. Jana Wolskiego z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Z kolei prof. Jolanta Pasterska zaprezentowała wystawę „Znane i nieznanne. Polskie pisarki emigracyjne 1939–1989”, która tematycznie wiąże się z opracowywanym na Uniwersytecie Rzeszowskim pod kierunkiem prof. Pasterskiej słownikiem biograficznym polskich pisarek emigracyjnych. Spotkanie na UP poprowadził prof. Peter Káša, pracownik Instytutu Studiów Środkowoeuropejskich UP.

Wykład wprowadzający przed seansem filmu *Zimna wojna* (reż. Paweł Pawlikowski, 2018) wygłosił także prof. Káša. Miłośnicy kina w ramach festiwalu Cześć, Preszów! mieli również okazję obejrzeć takie obrazy jak *Kos* (reż. Paweł Maślona, 2023), czy *Chłopi* (reż. Dorota Kobiela (DK Welchman), Hugh Welchman, 2023). Seanse odbyły się w Cinemax Novum oraz Galerii Regionalnej w Preszowie. Nie zabrakło także atrakcji dla melomanów. Podkarpacki kwintet akordeonowy Ambitus V w PKO Čierny Orol zagrał niecodzienny koncert dla licznie zgromadzonej publiczności. Ama-

torzy muzyki klasycznej mieli okazję wysłuchać koncertu „W hołdzie Witoldowi Lutosławskiemu” – wybitnemu polskiemu kompozytorowi i dyrygentowi – który w Teatrze VIOLA wykonali: skrzypek Milan Paľa i pianistka Katarína Paľová. Kolejny muzyczny hołd oddano Ignacemu Paderewskiemu – koncert zagrały Xenia Jarová (fortepian) i Hana Muchová (fortepian) oraz Jackowi Kaczmarskiemu – wystąpił polski wokalista i gitarzysta Kuba Blokesz.

Festiwal Polskie Dni – Cześć, Preszów! po raz kolejny zaprezentował wybitnych polskich twórców. To niewątpliwie festiwal wyjątkowy, w którym, poza stałą publicznością, co roku biorą udział coraz liczniejsi nowi sympatycy. Z niecierpliwością czekamy na jego jubileuszową, piętnastą edycję. (Jak donoszą pograniczne jaskółki – będzie ona niepowtarzalna i wyjątkowa).

Paulina Stawarz

Dr hab. Zbigniew Babik, prof. UJ – sławista, onomasta, etymolog i historyk języka. Absolwent filologii słowiańskiej (słowacystyka) na Uniwersytecie Jagiellońskim. Aktualnie kieruje Zakładem Filologii Słowackiej w Instytucie Filologii Słowiańskiej UJ. Autor ponad 80 publikacji naukowych, w tym pięciu książek. Zainteresowania naukowe obejmują słowiańskie językoznawstwo diachroniczne, zwłaszcza toponomastykę polską (i północnosłowiańską), etymologię i historię leksyki, fonologię i morfologię historyczną. Najważniejsze publikacje książkowe: *Najstarsza warstwa nazewnictwa na ziemiach polskich (w granicach wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny)*, Kraków 2001; *Korespondencje akcentowe między słowiańskim a starszymi językami indoeuropejskimi. Przyczynki do krytyki akcentologii post-Illicz-Swityczowskiej*, Kraków 2012.

e-mail: zbigniew.babik@uj.edu.pl

Dr Irena Bilińska – adiunkt w Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego oraz w Instytucie Literatury Słowackiej Słowackiej Akademii Nauk; lektorka języka słowackiego w Szkole Języków Wschodnich UW. Ukończyła filologię niemiecką i słowacką na Uniwersytecie Komenskigo w Bratysławie i podyplomowe studia historyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. Doktorat uzyskała w Instytucie Literatury Słowackiej Słowackiej Akademii Nauk. W latach 2011–2012 wykładała na Ukraińskim Katolickim Uniwersytecie we Lwowie oraz na Przykarpacim Uniwersytecie w Ivano-Frankivsku (2014) Badaczka słowackiej literatury romantycznej, autorka artykułów naukowych, redaktorka tomu: Andrej Sládkovič, *Dieło*, Kalligram, Ústav slovenskej literatúry, Bratislava 2014; współautorka i współredaktorka tomu *Polska – Słowacja. W 30. rocznicę nawiązania stosunków dyplomatycznych / Poľsko – Slovensko. Pri príležitosti 30. výročia nadviazania diplomatických vzťahov*, red. W. Biliński, I. Bilińska, Bratislava 2023. W latach 2003–2006 kierowała Szkołą Polską przy Ambasadzie RP w Bratysławie.

e-mail: i.bilinska@uw.edu.pl

Prof. dr hab. Joanna Goszczyńska – słowacystka i bohemistka w zakresie literaturoznawstwa i kulturoznawstwa, tłumaczka i popularyzatorka literatury słowackiej i czeskiej. W latach 2008–2016 dyrektor Instytutu Sławistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego. Od roku 2017 profesor w Instytucie Sławistyki PAN. Jej obszar zainteresowań obejmuje historię idei, problemy tożsamości narodowej, mitologii narodowej oraz czeski i słowacki modernizm. Autorka ponad stu artykułów oraz licznych przekładów naukowych, popularno-naukowych i literackich z języka czeskiego i słowackiego (w niezależnym obiegu pod pseudonimem Adam Rajski). Redaktorka kilkunastu zbiorowych monografii. Przewodnicząca sekcji polskiej Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych, redaktorka polskiej edycji czasopisma „Kontakty”. Członkini Komitetu Słowianoznawstwa PAN, wice-przewodnicząca Forum Polsko-Czeskiego przy Ministrze Spraw Zagranicznych, przewodnicząca Komisji Rewizyjnej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Członkini Rady Naukowej „Prac Filologicznych”, Rady Redakcyjnej „Slovenskej literatúry”, Oriens Alliter” i „Studia Slavica Hungarica”. Publikacje książkowe: *Mit Janosika w folklorze i literaturze słowackiej XIX wieku*, 2001 (przekład słowacki *Mýtus o Jánošíkovi vo folklóre a slovenskej literatúre 19. storočia*, 2003); *Sławni i zapomniani. Studia z literatury czeskiej i słowackiej*, 2004; *Synowie Słowa. Myśl mesjanistyczna w literaturze słowackiej*, 2008; *Wielkie spory małego narodu*, 2015; *Mroczne oblicze czeskiej literatury*, 2021 (przekład czeski *Temná tvář české literatury*, 2023).

e-mail: jogoszcz@gmail.com

Dr Aleksandra Hudymač – słowacystka, polonistka, literaturoznawczyni. Ukończyła filologię polską na Wydziale Polonistyki i filologię słowacką w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie pracuje jako adiunkt. W 2011 roku obroniła pracę doktorską wydaną w 2014 roku jako monografia *„Wola ich ludzką jest, nasza – Boską”. Modele dyskursu odrodzeniowego w dziewiętnastowiecznej epistolografii słowiańskiej*. Od 2005 roku pełni funkcję sekretarza międzynarodowego rocznika polsko-słowackiego „Kontakty” przy Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych. W swoich pracach bada polski i słowacki romantyzm, koncentrując się na problematyce literatury dokumentu osobistego – na dziewiętnastowiecznej epistolografii i dziewiętnastowiecznych dziennikach podróży.

e-mail: aleksandra.hudymac@uj.edu.pl

Dr Rafał Majerek – słowacysta, literaturoznawca, adiunkt w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Prowadzi badania dotyczące współczesnej prozy słowackiej, dyskursów emancypacyjnych, słowackiej tożsamości narodowej i kulturowej, dramatu i teatru słowackiego po 1989 roku. Jest autorem monografii *Pamięć – mit – tożsamość. Słowackie procesy autoidentyfikacyjne w okresie odrodzenia narodowego* (Kraków 2011) oraz licznych artykułów naukowych, popularnonaukowych, recenzji prac naukowych i tekstów literackich, publikowanych w Polsce i Słowacji. Współpracuje ze słowackimi ośrodkami naukowymi, m.in. Instytutem Literatury Słowackiej Słowackiej Akademii Nauk, jest członkiem Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych, Komisji Słowianoznawstwa PAN O/Kraków, Polsko-Słowackiej Komisji Historyków.

e-mail: rafal.majerek@uj.edu.pl

Mgr. Zuzana Obertová, PhD. – odborná asistentka na Katedre slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, členka Slovensko-poľskej komisie humanitných vied. Venuje sa poľsko-slovenským literárnym vzťahom, translatológii a didaktike poľštiny ako cudzieho jazyka. Pravidelne publikuje v časopise *Przekłady Literatur Słowiańskich*, je autorkou skrípt *Polski na A 1. Zeszyt ćwiczeń* (Bratislava 2021), spoluautorkou publikácie *Słownik frazeologiczny z ćwiczeniami dla uczących się języka polskiego jako obcego* (Poznań 2021) a členkou autorského kolektívu monografie *Česká (a slovenská) univerzitní polonistika do roku 1939* (Praha 2023).

e-mail: zuzana.obertova@uniba.sk

Prof. PhDr. Marta Pančíková, CSc., slavistka, lingvistka, prekladateľka odborných textov, v súčasnosti dôchodkyňa, bývalá pracovníčka a dlhoročná vedúca Katedry slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, neskôr ako profesorka a garantka doktorandského štúdia na Katedre slavistiky Ostravskej univerzity v Českej republike, dlhoročná predsedníčka slovenskej sekcie medzivládnej Slovensko-poľskej komisie humanitných vied pri MŠVVaŠ SR a šéfredaktorka slovenskej edície časopisu *Kontakty*. Vedecský výskum: porovnávacia lexikológia, slovotvorba a translatológia. Publikácie: *Zradnosti poľskej a slovenskej lexiky* (2005), *Rozvojové tendencie poľskej a slovenskej lexiky na prelome tisícročia: vybraná problematika, substantíva* (2008).

e-mail: mpancikova159@gmail.com

Dr hab. Maria Papierz, em. prof. UJ – językoznawczyni, słowacystka, tłumaczka literatury słowackiej, absolwentka filologii słowackiej na Uniwersytecie Jagiellońskim i studiów doktoranckich na Uniwersytecie Komenskigo w Bratysławie. Zainteresowania badawcze: językoznawstwo porównawcze, składnia i semantyka języka słowackiego i polskiego, teoria przekładu, leksykologia i leksykografia, nauczanie języka słowackiego jako obcego. Autorka kilku monografii, licznych artykułów (opublikowanych w Polsce i w Słowacji), tłumaczeń tekstów literackich i naukowych, współautorka słowników słowacko-polskich oraz podręczników do języka słowackiego dla mniejszości słowackiej w Polsce. Sekretarz sekcji polskiej Polsko-Słowackiej Komisji Nauk Humanistycznych, zastępca redaktora polskiej edycji czasopisma „Kontakty” Jest członkiem Komisji Słowianoznawstwa i Komisji Językoznawstwa przy Oddziale Krakowskim PAN. Wybrane publikacje: *Nominalizacje we współczesnym języku słowackim* (1982), *Krótką gramatyka języka słowackiego* (1994), *Zaimki w języku i tekście. Studium słowacko-polskie* (2003), *Podstawowe struktury składniowe współczesnego języka słowackiego* (2013), *Słownik słowacko-polski*, t. 1, 2 (1998, 2005, współautorstwo).

e-mail: maria.papierz@gmail.com

Dr hab. Sylwia Sojda – słowacystka, językoznawczyni, tutorka akademicka, lektorka języka polskiego jako obcego. Ukończyła filologię słowiańską na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W latach 2007–2008 pracowała jako lektorka języka polskiego na Uniwersytecie Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy. Pracuje jako adiunkt badawczo-dydaktyczny w Instytucie Językoznawstwa na Wydziale Humanistycznym UŚ. Współautorka podręcznika do nauki języka słowackiego *Uži si slovenčínu! Čítanka s cvičeniami pre stredne pokročilých* (2019, współaut. M. Kyseľová), monografii *Procesy uniwerbizacyjne w języku słowackim i polskim* (Katowice, 2011), *Intensyfikacja i dezintensyfikacja w języku polskim i słowackim* (Katowice, 2022). W swoich pracach zajmuje się m.in. badaniem współczesnej leksyki słowackiej w konfrontacji z polszczyzną, językiem polityki i mediów w ujęciu porównawczym polsko-słowackim.

e-mail: sylwia.sojda@us.edu.pl

Mgr Paulina Stawarz – absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego na kierunku filologia polska, Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie na kierunku nauczanie języka polskiego jako obcego oraz Studium Terapii przez Sztukę przy

Teatrze Ludowym w Krakowie. Od wielu lat zajmuje się nauczaniem języka polskiego jako obcego zarówno dzieci, młodzieży jak i dorosłych, na wszystkich poziomach zaawansowania. Stypendystka Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej w programie Lektorzy, z ramienia której to Agencji obecnie prowadzi lektorat języka polskiego na Uniwersytecie Preszowskim w Preszowie na Słowacji. Doświadczenie w nauczaniu w środowisku międzykulturowym zdobywała w trakcie pracy w szkołach językowych w Polsce i za granicą.

e-mail: paulina.stawarz@unipo.sk

Dr Aleksandra Wojnarowska – slawistka, językoznawczyni i glottodyktyczka. Absolwentka filologii słowiańskiej na Uniwersytecie Śląskim. Od 2024 r. zatrudniona na stanowisku starszego wykładowcy w Instytucie Filologii Słowiańskiej UJ. W 2023 r. obroniła rozprawę doktorską *Tendencje nominacyjne w bułgarskiej i słowackiej terminologii okulistycznej w ujęciu konfrontatywnym*. Jej zainteresowania naukowe obejmują terminoznawstwo, słowotwórstwo oraz morfematykę języków słowiańskich. Najważniejsze publikacje: *Ślady ślimaka i kule śnieżne – rozważania o języku polskiej okulistyki*, „Linguarum silva”, t. 8, red. nauk. B. Mitrenga, Katowice 2019, s. 174–187; *Status słowotwórczych elementów klasycznych w wybranych ujęciach językoznawców słowiańskich*, [w:] *Slavica Iuvenum XXII*, red. S. Mizerová i L. Plesník, Ostrava 2021, s. 141–151.

e-mail: aleksandra.wojnarowska@uj.edu.pl

